

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANABİLİM DALI

DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DEKİ
BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ ÂYETLERİN
HİKMET TEMELLİ TEBLİĞ VE İRŞAT ANLAYIŞIYLA
KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen ARSLAN

İstanbul

Haziran-2025

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANABİLİM DALI

DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DEKİ

BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ ÂYETLERİN

HİKMET TEMELLİ TEBLİĞ VE İRŞAT ANLAYIŞIYLA

KULLANILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Figen ARSLAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Faruk KANGER

İstanbul

Haziran-2025

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı,
Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Faruk KANGER .....

Üye Dr. Öğr. Üyesi Âdem ERGÜL .....

Üye Doç. Dr. Murat KAYA .....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Kur’an-ı Kerim’deki Bilimsel Nitelikli Mûcizevî Âyetlerin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Anlayışıyla Kullanılması**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Figen ARSLAN

ÖN SÖZ

Öncelikle bizi ilim yolunda hâdim eylediği için Rabbime sonsuz hamd-ü senâlar olsun. Araştırmamın başından sonuna kadar, her aşamasında beni destekleyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Faruk KANGER hocama saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Eğitim hayatım boyunca beni teşvik eden, desteklerini esirgemeyen eşim Barış ARSLAN'a, çalışmam süresince anlayış ve fedakârlıkları için oğullarım Abdullah ARSLAN ve Ömer Faruk ARSLAN'a, dâima dualarını üzerimde hissettiğim değerli anne ve babama, eğitim hayatım boyunca beni hep yüreklendiren, destekleyen biricik ablam Zeynep KELEŞ'e, kıymetli hocam SEÇİL İLHAN'a ve desteklerinden dolayı yeğenim Rıdvan BİNİCİ'ye hâssaten müteşekkirim.

Allah Teâlâ'dan bu çalışmayı tamamlamaya muvaffak kıldığı gibi, O'nun yolundaki bütün gayretlere hayırlı semereler lütfetmesini niyaz ederim.

Figen ARSLAN
İstanbul- 2025

ÖZET

KUR'AN-I KERİM'DEKİ BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ ÂYETLERİN HİKMET TEMELLİ TEBLİĞ VE İRŞAT ANLAYIŞIYLA KULLANILMASI

Figen ARSLAN

Yüksek Lisans, Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Faruk KANGER

Haziran, 2025- 148 + xi Sayfa

Bu araştırmanın amacı; Kur'an-ı Kerim'deki bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerde, Allah'ın sıfatlarının tecellisi olan hakikatlerin tebliğ ve irşat çalışmalarında ikna edici özelliklerinden yararlanarak, bu doğrultuda hikmet temelli tebliğ ve irşat yaklaşımı tasarlamaktır. Buna ek olarak, sunulan tebliğ örnekleriyle Allah'ın isimlerinin tezahürlerini, tevhid inancı bağlamında insanın inanç ve keşif dünyasına etkilerini ortaya koyarak farkındalık oluşturmaktır. Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmada; konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek öncelikli olarak tebliğ ve irşat, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler, hikmet kavramı farklı çalışmalarda incelenmiş ve konuya dair kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bir sonraki bölümde bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler içerisinden seçtiğimiz kırk âyetin, çağdaş bilimsel tefsir müfessirleri tarafından yapılan değerlendirmelerine yer verilmiştir. Diğer bölümde çalışmamızın mihenk taşlarından olan hikmetin tanımı ve hikmet temelli tebliğ anlayışında temalar incelenmiş, hikmet temelli tebliğ yönteminin tanımı yapılmaya çalışılarak bu tanıma yönelik örnekler sunulmuştur. Son olarak, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin hikmet temelli tebliğ ve irşat anlayışıyla kullanılması çalışması, bu alanda yapılan diğer çalışmalarla değerlendirilmiş, alanda çalışan din eğitimci ve davetçilere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Bilimsel Âyet, Tebliğ, İrşat, Mûcize, Hikmet.

ABSTRACT

THE USE OF SCIENTIFICALLY MIRACULOUS VERSES IN THE QUR'AN WITHIN A WISDOM-BASED APPROACH TO PREACHING AND GUIDANCE

Figen ARSLAN

Master, Religious Services in Communication and Preaching

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Faruk KANGER

June, 2025 — 148 + xi pages

The aim of this study is to design a wisdom-based approach to preaching and guidance by utilizing the persuasive aspects of scientifically miraculous verses in the Qur'an, which reflect the manifestations of Allah's attributes. Additionally, by presenting examples of preaching, it seeks to raise awareness by revealing the reflections of Allah's names and their effects on human faith and discovery in the context of monotheism (tawhid).

In this research, the qualitative method of document analysis was employed. Initially, studies related to the topic were examined, and a conceptual framework was established by analyzing the concepts of preaching and guidance, scientifically miraculous verses, and wisdom as discussed in various works. In the following section, the interpretations of forty selected scientifically miraculous verses by contemporary exegetes specializing in scientific exegesis are presented. Another section explores the definition of wisdom, a cornerstone of the study, and examines the themes within the wisdom-based approach to preaching. An attempt is made to define this method and provide illustrative examples.

Finally, the use of scientifically miraculous verses in preaching and guidance through a wisdom-based approach is evaluated alongside other relevant studies in the field, and recommendations are offered to religious educators and preachers engaged in this domain.

Keywords: Qur'an, Scientific Verse, Preaching, Guidance, Miracle, Wisdom.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği.....	4
1.4. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri.....	5
1.5. Araştırmanın Yöntemi	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Bilim.....	7
2.2. Mûcize.....	8
2.3. Bilimsel Nitelikli Mûcizevî Âyet.....	9
2.4. Hikmet.....	9
2.5. Tebliğ.....	10
2.6. İrşat.....	11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	12
BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ KUR'AN ÂYETLERİ.....	12
3.1. İlgili Âyetler ve Bilimsel Tefsirleri	14
3.1.1. Kozmoloji.....	14
3.1.1.1. Gökler ile Yerin Birbirinden Ayrılması	14
3.1.1.2. Geri Döndüren Gök	17
3.1.1.3. Evrenin Gaz Aşaması	19
3.1.1.4. Evrenin Genişlemesi	21
3.1.2. Astronomi.....	22
3.1.2.1. Dünyanın Geoit Şeklinde Oluşu.....	23
3.1.2.2. Ayın Güneşi Takip Etmesi	24
3.1.2.3. Dünyanın Yuvarlaklığı.....	26
3.1.2.4. Vuruşlu Yıldız	28
3.1.2.5. Güneşin Bir Yörüngede Hareket Etmesi	30
3.1.2.6. Güneşin Farklı Yerlerden Doğması	31
3.1.2.7. Karadelik	32
3.1.3. Biyoloji.....	34
3.1.3.1. Parmak Uçlarının Farklı Oluşu	34
3.1.3.2. Bebeğin Rahimdeki Üç Karanlık Evresi	36
3.1.3.3. Sütün Oluşumu	37
3.1.3.4. Toprağın Titreşerek Canlanması.....	38
3.1.3.5. Aşılmalı Rüzgârlar	40
3.1.3.7. Bitkilerdeki Erkeklik ve Dişilik	44
3.1.3.8. Bir Çiğnemlik Et Parçası.....	45
3.1.3.9. Yaratılıştaki Çiftler	47
3.1.4. Fizik	49
3.1.4.1. Yağmurun Oluşumu.....	49
3.1.4.2. Yükseldikçe Hava Basıncının Düşmesi.....	50
3.1.4.3. Atom.....	53
3.1.4.4. Tatlı Nehir Sularının Tuzlu Deniz Suyuna Karışmaması	54
3.1.4.5. Yeraltı Suları.....	56
3.1.4.6. Denizlerin Birbirine Karışmaması	57
3.1.4.7. Yeryüzünün Uçlarından Eksilmesi	58

3.1.4.8. Dağların Sürüklenmesi	60
3.1.4.9. Demirdeki Sır	62
3.1.4.10. Çekim Gücü.....	64
3.1.4.11. Zamanın İzafiliği	65
3.1.4.12. Ayın Yörüngesinde Hareket Etmesi	68
3.1.4.13. Gökyüzünün Tabakaları.....	69
3.1.4.14. Yeryüzünün Tabakaları	71
3.1.4.15. Gökyüzünün Korunması	73
3.1.4.16. Denizlerin Altındaki Karanlık	74
3.1.5. Kimya.....	76
3.1.5.1. Yağmur Suyunun Tatlı Olması	76
3.1.5.2. Kömür ve Petrolün Teşekkülü.....	77
3.1.6. Tıp	80
3.1.6.1. Uykuda Hareket Etmenin Önemi	80
3.1.7. Matematik	81
3.1.7.1. Yağmurun Bir Ölçüde Yeryüzüne İnmesi.....	81
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	83
KUR'AN-I KERİM'DEKİ BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ ÂYETLERİN HİKMET TEMELLİ TEBLİĞ VE İRŞAT ANLAYIŞIYLA KULLANILMASI	83
4.1. Kur'an'da Hikmet Kavramı	83
4.2. Hikmet ile Yapılan Tebliğ.....	85
4.3. Tebliğde İkna Metodu	89
4.4. Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Anlayışında Ana Temalar	94
4.4.1. Ulûhiyet.....	95
4.4.2. Nübüvvet.....	95
4.4.3. Meâd (Ahiret İnancı).....	96
4.5. Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Yöntemine Örnekler.....	97
BEŞİNCİ BÖLÜM	138

TARTIŞMA, ÖNERİLER VE SONUÇ	138
5.1. Mevcut Çalışmalarla Tespit Edilen Bulguların Karşılaştırılması.....	138
5.2. Akademik Alanda Çalışanlara Öneriler.....	139
5.3. Davetçilere Öneriler.....	140
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	145
ÖZGEÇMİŞ	152

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Ulûhiyet Temalı, “Evrenin Genişlemesi” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği	98
Tablo 4.2: Ulûhiyet Temalı “Gökler ve Yerin Birbirinden Ayrılması” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği	104
Tablo 4.3: Nübüvvet Temalı “Zamanın İzafiliği” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği.....	111
Tablo 4.4: Nübüvvet Temalı “Bir Çiğnemlik Et Parçası” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği	117
Tablo 4.5: Meâd Temalı, “Parmak Uçlarının Farklı Oluşu” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği.....	126
Tablo 4.6: Meâd Temalı “Yağmurun Oluşumu” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği.....	131

KISALTMALAR LİSTESİ

D.İ.B: Diyanet İşleri Başkanlığı.

T.D.V: Türkiye Diyanet Vakfı.

İFAV: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

ESOGÜ: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Çev.: Çeviren.

Ed.: Editör.

vd.: Ve Diğerleri.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlara hidayet kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, Allah'ın eşsiz, mu'ciz kelimeleridir. Bu özelliklerine ilişkin işaretlerini de kâinattan yola çıkarak ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu olguların bir amacı da insanları tefekküre yönlendirerek, dolayısıyla hidayete ulaşmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda kâinatta Allah'ın mûcizevî âyetlerini içinde barındıran pek çok mûcizevî oluşum, insanların iman etmesine vesile olmaktadır. Mûcizevî nitelikli bilimsel âyetler Allah'ın ulûhiyetine, sonsuz kudretine, Hz. Peygamber'in nübüvvetine, ahiret inancına yönelik yol işaretleri barındırmaktadır. Bu yöntemle Kur'an, insanların imanını rasyonel temellere oturtarak, iman esaslarını ispat niteliğinde deliller getirmiştir.

Kur'an'ın muhatabı olan insan tabiatı, zamanın getirdiği yenilik ve gelişim sebebiyle, bir şeyi kabul etme açısından farklılıklar göstermektedir. Yaşanılan çağın etkisiyle bireylerde idrak, duygu, anlamlandırma, fahmetme yetenekleri değişkendir. İşte bu noktada Kur'an, muhataplarının akıllarına, kişisel farklılıklarına ve idraklerine hitap edecek nitelikte aklî delillere başvurmuştur. Çünkü Kur'an'ın, çoğunlukla muhataplarına tebliğ yöntemi ikna metodudur.

Kur'an'da yer alan bilimsel nitelikli ifadeler doğrudan açığa çıkartılırken, bilim; nedensel ilişkileri açığa çıkararak olgulara ulaşmaktadır. Kur'an'ın az sayıda ifade ile işaret ettiği gerçekliğe ulaşmak için, yıllarca süren bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın ana teması bağlamında yapılan çalışmalar genellikle bilimsel mûcize var mıdır? Bilimsel mûcizeler imkân dâhilinde midir? sorularına cevap olacak niteliktedir. Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen ve teknolojinin ilerlemesiyle ortaya çıkan bilimsel gerçekler ve Kur'an ifadelerinin olağanüstülüğüne tanıklık etmemize yardımcı olacak nitelikte çalışmalar ön plandadır. Kur'an-ı Kerim'deki bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerini kapsamlı bir şekilde ele alan "Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize" isimli eser; konuyu bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirerek, Kur'an'ın bir insan topluluğu tarafından oluşturulma fikrini savunanlara, bu durumun

imkânsızlığının akıl ve vahiy dengesinde delillendirilmesinin daha etkili olacağı düşüncesi ile oluşturulmuştur.¹

Çalışmanın muhtevası ile örtüşen Mehmet Zeki Doğan'ın “Bilimsel Tefsir Açısından Kur'an'ın İ'câzı” isimli doktora çalışmasından yola çıkarak araştırmada öncelikli olarak, Kur'an bilimsel yönden mu'ciz midir? Kur'an'ın anlaşılmasında bilimsel tefsirin yeri ve işlevi nedir? Kur'an'ın pozitif bilimlerle olan münasebeti nedir? sorularına cevapların aranmasının gerekliliği mesajından yola çıkarak, belirlenen âyetlerin bilimsel tefsir yorumları, çalışmada kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.²

Kur'an'ı, Kimya, Biyoloji, Fizik kitabı olarak ele almanın doğru bir yaklaşım olmadığını belirten Hasan Bulut Pamukkale Üniversitesi Dergisi'nde yayınlanan makalesinde, Kur'an'ın kevnî ayetlerini açıklamak ve anlamlandırmaya çalışmanın doğru bir yaklaşım olacağı tespitini yapmıştır. Bu yaklaşım, aklımızı kullanarak Allah'ın azametini daha iyi idrak etmemize vesile olacaktır. Bu bağlamda Bing-Bang/ büyük patlama, evrenin yaratılışı, evrenin genişlemesi, galaksilerin, dünyanın ve ayın yaratılışı gibi konular akıl-vahiy bağlamında değerlendirilmeli, bilimsel hakikatlere kaynaklık eden Kur'an lafızları evren, dünya ve insan ekseninde bilimin verileriyle karşılaştırılmalı, bilimin ortaya attığı teorinin çürütülme olasılığı belirtilmeli, Kur'an'ın hükümlerinin kat'i oluşu vurgulanmalıdır.³

Yine çalışmanın dayanaklarından olan hikmet kavramını geniş çerçevede değerlendiren doktora tezi ile Selman Kuzu'ya göre, hikmetin anlam çerçevesinin geniş bir yelpazede incelenmesi, hikmetin ulûhiyet ve ulûhiyet dışındaki öğelerde nasıl kullanıldığının bilinmesi ve hikmetle davetin temel esaslarının belirlenmesi gerekmektedir.⁴

“Kur'an'ın en temel ikna metodu akla hitap etmesidir” fikrinden yola çıkan ve bu düşünceyle “Kur'an'da İkna Hususiyeti” çalışmasını şekillendiren Muhammed Çelik'

---

¹ İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2012).

² Mehmet Zeki Doğan, *Bilimsel Tefsir Açısında Kur'an'ın İ'câzı*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020)

³ Hasan Bulut, “Kur'an'ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2, (2021).

⁴ Selman Kuzu, *Kur'an'a Göre Hikmet Kavramı*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 2002).

e göre, Kur'an-ı Kerim'deki irşat ve ikna etme metotlarında, akıl ve vicdanı harekete geçirmeyi önceleyen tebliğ usullerinin ışığında, güncel yöntemlerin belirlenmesi ve uygulanması önemlidir.⁵

Günümüzde bilimin tebliğe etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda teknolojik gelişim ve değişimin en üst seviyede olduğu çağımızda, XX. yüzyılın insanını, aklî ve ruhî olarak kanaat edecek nitelikte tebliğ yöntemlerinin güncellenmesi önem arz etmektedir. Kur'an'ın bize sunduğu tebliğ metotlarından yararlanarak davetçi, aktif olmalı, sunduğu mesajların içerikleri evrensel geçerliliğe sahip olmalı, bütün insanlara hitap edecek bilgi, birikim ve üslup kapsamında donanımlı olmalıdır. Çalışmanın şekillenmesinde dayanak olan “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin Rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu bilendir.; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”⁶ âyeti tebliğde hikmetin öncelenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu sebeple araştırmada, bilimsel nitelikli mûcizevi âyetler merkezinde, hikmet temelli tebliğ ve irşat yönteminin nasıl olabileceği konusunda örnekler sunmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın, Allah'ın evrendeki gözlemlenen âyetlerini okuyabilmek ve anlamlandırabilmenin yöntemleri üzerinde çalışan, tebliği kendisine görev bilenlere ve bu alandaki din eğitimcilerine ilham olması hedeflenmektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Kur'an-ı Kerim'in eşsiz üslup ve içeriği ile mûcizevî nitelikleri barındıran âyetlerini, rasyonel ve bilimsel bakış açısı ile değerlendirmek, eksik bir yaklaşım olur. Bu çalışmanın konusunu, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin hikmet temelli tebliğ ve irşat anlayışıyla tasarlanmasının incelenmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmanın genel problemini; Kur'an'daki bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin hikmet temelli tebliğ ve irşat yöntemiyle tasarlanmasının, tevhid inancı bağlamında insanın anlam ve keşif dünyasına etkileri ve katkısı nedir? sorusu oluşturmaktadır.

---

⁵ Muhammed Çelik, “*Kur'an'ın İkna Hususiyeti*”, (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları), 2006.

⁶ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Hayrettin Karaman, (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), en-Nahl 16/125.

1.2. Araştırmanın Amacı

Yapılacak olan bu çalışmada; Kur'an'daki bilimsel nitelikli mûcizevî âyetleri, hikmet esaslı tebliğ anlayışıyla kullanılması bağlamında mercek altına almaya çalışılacaktır. Çalışmanın amacı; Kur'an-ı Kerim'de mevcut olan, belirlediğimiz bilim dalları kapsamına giren, sınırlandırdığımız bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, bilimsel tefsir yorumlarını araştırmak, bununla beraber bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, mûcizevî boyutunu ön plana çıkararak, vahyin hakikatlerinin tebliğ ve irşat çalışmalarında ikna edici özelliklerinden yararlanmak, bu âyetlerin ifade ettiği mana ve işaret ettiği hakikatlerin hikmet temelli tebliğ yöntemi olarak kullanılabileceğinin araştırılarak farklı perspektifler kazandırmaktır. Diğer amaçlar ise şunlardır:

- 1- Tezin amacına uygun bilimsel nitelikli mûcizevî âyetleri tespit etmek ve seçmek.
- 2- Ele alınan âyetlerin yeni dönem çağdaş bilimsel tefsirlerini araştırmak.
- 3- Hikmet temelli tebliğ ve irşat yöntemini araştırmak ve tanımlamak.
- 4- Dinin itikadi boyutunun tebliğinde, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin ikna edici yönlerinin merkeze alındığı hikmet temelli yöntemi tasarlamak.
- 5-Çalışmada tanımı yapılmaya çalışılan hikmet temelli tebliğ ve irşat anlayışının kullanımına dair örnekler sunmak.

1.3. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği

Çalışmanın içeriğini oluşturan amaç; muhataplarda, Allah'ın kâinattaki kevnî âyetlerini hikmet nazarı ile analiz etmek, anlamak, anlamlandırmak, Allah'ın isimlerinin tecellilerini müşahede etmek, algılarını bu yönde açmak ve farkındalık oluşturmak bağlamında öncü olmasıdır.

Bilimsel düşünceye sahip olmak ve bu düşünce ile kâinatı, hikmet penceresinden bilimin gerçekleriyle birlikte dinin nihâi anlamını keşfetmek bir zorunluluktur. Bu açıdan bakıldığında bilim, bizim kâinatı algılayışımızı etkilemektedir. Çalışmanın kapsamı; bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, hikmet temelli bakış açısı ile tebliğ ve irşat yöntemlerindeki ikna edici boyutunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın içeriğini, Kur'an-ı Kerim'deki Kozmoloji, Astronomi, Biyoloji, Fizik, Kimya, Tıp ve Matematik alanındaki bilimsel nitelikli mûcizeleri barındıran âyetlerin tespit edilerek seçilmesi, çağdaş bilimsel tefsirlerini araştırmak, çalışmanın ana

konularından olan hikmet temelli tebliğ ve irşat yönteminin tanımlanması, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin ikna edici yönlerinin kullanıldığı, hikmet temelli tebliğ yöntemine dair örnekler sunmak oluşturmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Kur'an'daki mûcizevî nitelikli âyetlerin, bilimsel araştırmaları teyit ettiği gerçekleri işaret ettiğine dair çalışmalar yapılmıştır. Tebliğ ve davet yöntemi konusunda da yöntemlerin tespiti gibi, konunun çeşitli açılardan ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak konuyla ilgili literatür araştırması yapılırken, mûcizevî âyetlerin hikmet temelli tebliğ ve irşat anlayışının kullanılmasının değerlendirildiği bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu sebeple çalışmaya özgün değer katan, Kur'an'ın nihâi hakikatlerini merkeze alan bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, hikmet temelli tebliğ ve irşat yöntemiyle kullanılması konusunun ele alınmamış olmasıdır. Bu bağlamda, tebliğ ve irşat yöntemine dair örneklendirmelerin yapılmasının özgün olacağı düşünülmüştür. Yapılacak olan bu çalışma, konusu ve içeriği açısından farklı ve özgün olmasından dolayı önemlidir. Ayrıca tebliğ ve daveti kendisine vazife addeden herkese katkı sağlaması, alana yönelik araştırma yapacaklara da fikir vermesi, eğitimde mâneviyatı önceleyen din eğitimcilerine de fikir vermesi, ışık tutması açısından önemlidir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Kur'an-ı Kerim muhataplarının bazen aklına, bazen hislerine, bazen vicdanlarına yönelik mesajlar vererek, insanları tefekküre davet etmiştir. Çalışma hazırlanırken öngörülen yaklaşım; tanımı yapılmaya çalışılan hikmet temelli tebliğ anlayışında, muhatapların fehmetme seviyelerine göre bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, ikna edici metotlar bağlamında değerlendirilmesidir. Çalışmanın stratejisi; araştırmada ulaşılan bilgiler üzerinde tefekkür ederek, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetleri okumak, inanç ve mâneviyat bakımından farkındalık oluşturmaktır. Çalışma oluşturulurken, belirlediğimiz âyetlerin incelenmesinde hikmet temelli bakış açısı ve çağdaş bilimsel tefsir yorumları ile bütünsel bir yaklaşım benimsenecektir.

Araştırmada; öncelikle Kur'an-ı Kerim meal ve çağdaş bilimsel tefsirler olmak üzere konu ile ilgili çeşitli kitap, tez ve makaleler incelenerek, çalışmanın amacına hizmet edecek şekilde bir yöntem izlenecektir. Bu bağlamda çalışmanın yöntemi, nitel bilgi toplama yöntemlerinden yazılı doküman incelemeye dayanmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma; Kozmoloji bilimi kapsamında dört, Astronomi bilimi kapsamında yedi, Biyoloji bilimi kapsamında dokuz, Fizik bilimi kapsamında on altı, Kimya alanında iki, Tıp bilimi kapsamında bir, Matematik bilimi kapsamında bir adet bilimsel nitelikli mûcizevî âyetin seçimi ile sınırlıdır. Ayrıca seçilen bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, yeni dönem ağdaş bilimsel tefsirlerinin araştırılarak ortak bir tefsire ulaşılması ile de sınırlıdır. Buna ek olarak, hikmet temelli tebliğ ve irşat yönteminin kullanımına yönelik örnek içerik-tekniklerin belirlenmesi, bu anlayışla sınırlandırılması, söz konusu örneklerin muhataplara tebliğ edilmesi neticesindeki öngörülen kazanım ve avantajların tayin edilmesi ile sınırlı tutulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bilim

Bilim, kâinattaki olguları muhtelif yollarla inceleyen ve açıklayan sistematik bilgi sistemidir. Bilim, insanın algılama alanının dışındakiler de dâhil olmak üzere deneysel olarak izahı mümkün olmayan hiçbir şeyi kabul etmemektedir. Bilim, izahı mümkün kabul edilebilen, yöntemle ulaşılabilen ve nesnel olarak doğruluğu kanıtlanabilen bilgidir.⁷ Bununla birlikte bilim, evrendeki gerçeklikleri anlama ve anlamlandırmaya yönelik düşünsel girişim faaliyetidir. Bu çerçeveden değerlendirdiğimizde, bilimin gayesini bir anlamda kâinattaki düzeni anlama ve yorumlama olarak ifade etmek mümkündür. Bilim, bu amaca ulaşmak için olayların genel yasalarını ve oluşum koşullarını araştırarak, tabiata dair bir yasanın keşfedilmesiyle, evrendeki sistem ve düzenin bütününe ilişkin donelere ulaştırabilmektedir.⁸

Bilimin kavramsal tanımını yaptıktan sonra, Kur'an'ın bilime bakışını değerlendirmemiz gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim tabiat kanunlarını anlatan ve izah eden bir kitap değildir. Bu şekilde bir yaklaşım hatalı olmaktadır. Ancak, Kur'an-ı Kerim muhteviyatında, başta yaratılış olmak üzere kâinata yönelik değişmeyen ve bozulmayan düzenin ana konularını sıklıkla vurgulamıştır. İnsanı daima okuma, düşünme, akıl etme, anlamaya teşvik eden Kur'an-ı Kerim, bilimsel düşünce ve yaklaşımı da emretmektedir.⁹

Kur'an-ı Kerim'in insanlığa sunduğu evrensel çağrısını dar alanda düşünmek, Kur'an'ın mesajını bütünsel bir yaklaşımla yorumlamaktan kaynaklanmaktadır. Hâlbuki onun mesajı bütündür ve bu mesaj ilgi alanlarına bölünmemektedir.¹⁰

---

⁷ Orhan Hançerlioğlu, "Bilim", Felsefe Ansiklopedisi, (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1976), 1/170.

⁸ Reşide Kabadayı, "Bilim, Özellikleri ve Eğitimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, (2015), 119-124.

⁹ Murat Arabacı, *Kur'an'ın Terk Edilen Emri Bilim*, (Adana: Ekrem Ofset, 2009),1-4.

¹⁰ Mustafa Armağan, *İslam ve Bilim Tartışmaları*, (İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2007), 264-265.

2.2. Mûcize

Sözlükte bir şeyden geride olmak, arkada kalmak anlamındaki “acz” (عجز) kökünden türemektedir.¹¹ Harika olay, başkalarını aciz bırakan anlamlarında kullanılmaktadır. Mûcize ise, aciz olunan durum veya olayı yaratan manasında kullanıldığından dolayı, Allah’tan başkasına izâfe edilmesi mümkün değildir. Çünkü mutlak kudret sahibi ve yarattıklarını aciz bırakan sadece Allah’tır. Meydana gelen tabiatüstü olay, insanların aciz kalarak, ona karşılık verememelerinden dolayı mucize olarak adlandırılmıştır.¹²

Dini literatürde mucize; Allah’ın peygamberlerinin peygamberliğine emâre olması açısından Peygamberini doğrulayıcı nitelikte, kâinatın kanunlarına aykırı olan şey olarak tanımlanmaktadır.¹³ Ancak çalışmanın içeriğini merkeze alarak yapılan tanımlamada mucizeyi; anlaşılması, inanılması ve açıklanması güç olan, akla sığmayan durum olarak ifade edebilmek mümkündür.¹⁴

Mûcizelerin iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi; mûcizenin tabiat kanunlarının dışında, ancak bu kanunların koruyucusu ve hâkimi olan Allah’ın kudreti dâhilinde olması, ikincisi ise; her peygamberin gönderildiği toplumun kültür ve fitratlarına uygun bir düzlemde olmasıdır.

Kur’an-ı Kerim’de “mûcize” kavramı “âyet” kelimesiyle ifade edilmiştir. Kur’an-ı Kerim, müşriklerin mûcize taleplerini cevapsız bırakarak onları, bakış açısı olarak olağan gözükken âyetlere, olgulara kanalize etmiştir. Örnek vermek gerekirse gece ile gündüzün peş peşe gelişinde, yağmurun oluşumunda, doğa olaylarının işleyişinin mükemmel ahenginde âyetler mevcuttur. Kur’an-ı Kerim’deki örneklerden sadece birkaçını sıraladığımız, insanların gözlemlediği yahut aklî algılama kabiliyetinin üstündeki tabiat olayları, Allah’ın yüce kudretinin delilleri (âyet/mûcize) olarak sunulmuş ve insanlar tabiattaki bu mûcizeleri keşfetmeye teşvik edilmiştir.¹⁵

---

¹¹ Ragıb el- İsfahani, *Müfredatu Elfazı'l Kur'an*, nşr. Safvan Adnan Davudi (Beyrut: Dâru'l Kalem, 2002), “acz”, 547.

¹² Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mucize*, (İstanbul: İFAV, 2018), 25-26.

¹³ Adnan Demircan, “İslam Tarihinde İlk Üç Asırda Mucize Algısı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Din Dilinde Mucize* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2015),180.

¹⁴ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006), “Mucize”, 2/2108.

¹⁵ Hikmet Zeyveli, *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb Geleneğini Yeniden Okumak*, (İstanbul, Kuramer Yayınları, 2018), 22-25.

2.3. Bilimsel Nitelikli Mucizevî Âyet

Kur'an-ı Kerim insanlara hidayet rehberi olmakla beraber aynı zamanda mûcizevî yönü ile her zaman ön plandadır. Kur'an'ın i'caz yönlerinden bir tanesi de kevnî alanda i'caz oluşudur. Kur'an'ın kapsamına baktığımız zaman, fikrî ve ilmî içeriğinde, âyetlerin saf bilgileri barındırdığı bilinmektedir. Kâinatla ilgili âyetlerde ifade edilen ilmî hakikatlere, insanlığın gelişim ve ilerlemesinden asırlar önce Kur'an-ı Kerim işaret etmiştir. İşaret edilen hakikatler, ancak bu asırda keşfedilerek su yüzüne çıkmıştır. Kur'an'ın nüzûlü döneminde insanlar tarafından bilinmeyen bilimsel hakikatler, bugünün insanı için bilinen bir gerçektir. Ayrıca bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerdeki bilimsel gerçeklerin, modern ilimler tarafından reddedilmeyip onaylanması da Kur'an-ı Kerim'in kevnî i'caz yönünün diğer yönüdür.¹⁶

İnsanlığın hak ve hakikate yöneltilmesi için Kur'an'da birçok bilgi ve ilim dalına temas edilmektedir. Ancak ilim ve bilgi, Allah'ın eşsiz kudretini görebilmek için vesiledir. Kâinat ve Sünnetullah'tan bahseden kevnî âyetlerin hedefi, âyetlerin mantuku olmayıp mefhumudur.

2.4. Hikmet

Sözlükte düzeltmek amacıyla menetmek, ıslah etmek anlamlarına gelen hikmet, "hakeme" (حکم) kökünden türemektedir.¹⁷ Varlık düzeninde yaratılan her şeyi yerli yerince koyma, Allah'ın emrini ve varlıkların özündeki manaları kavrama ve anlama olarak tanımlanmaktadır.¹⁸

Terim olarak değerlendirildiğinde, Allah'ın her şeyi yerli yerince yaratma ve yaraşık olduğu yere koyma sırrı, kâinattaki varlıklar arasında muğlak kalan irtibatı, bir şeyin meydana gelişindeki sebep-sonuç ilişkisini anlamak amacıyla gösterilen çabanın neticesinde elde edilen tecrübî, amelî bilgi, bilinçli bir anlayış ve derin anlamda bir kavrayıştır.¹⁹ Felsefe ve din alanında değerlendirildiğinde ise, geniş bir anlam içeriğine

---

¹⁶ Celal Kırcı, *Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1982), 127-128.

¹⁷ el- İsfahani, "hakeme", 248.

¹⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd., (İstanbul, Azim Yayıncılık), 2/205-209.

¹⁹ Recep Demir, "Kur'an'daki Hikmet Kavramı Çerçevesinde Kur'an-Sünnet Bütünlüğü", *Diyanet İlmî Dergi*, 57, (2021), 1061-1090.

sahip olan hikmet kavramını, Ragıp el- İsfahani, “Var olan eşyanın hakikatlerini, yani eşyanın küllîlerini bilmek” olarak tanımlamıştır.²⁰

2.5. Tebliğ

“بلغ” fiilinin lügat manası, mekân, zaman, amaç veya herhangi bir durumun en son noktasına ulaşmak veya ulaşılmak üzere olduğunu ifade eden kelimedir.²¹ Diğer bir ifade ile hedef noktasına ulaşmaktır. “Beleğa” fiil kökünden müştâk kelimeler Kur'an-ı Kerim'de yetmiş yedi yerde geçmektedir.²² Sözlük anlamı; sona yaklaşmak, varmak, ulaşmak, ulaştırmak, tebliğ etmek, nakletmek, götürmek gibi anlamlara gelmektedir.²³ Dini bir terim olmasından dolayı, türevleriyle tebliğ kelimesinin temel anlamı ulaştırmaktır. Tebliğ, duygu, düşünce ve bilgilerin, bütün iletişim kanallarını kullanarak diğer bireylere aktarılma faaliyetinin adıdır.²⁴

İstilah manası ise; peygamberlerin vahiyle, Allah'tan aldıkları bilgi ve emirleri insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak duyurma, ulaştırma görevinin karşılığıdır.²⁵ Tebliğin konusunu, vahyin tamamı oluşturmaktadır. Tebliğ; Kur'an çerçevesinde parça parça inzâl olunan vahyin tüm insanlığa aktarılmasıdır.

Tebliğ, din eğitim ve öğretim faaliyetidir. Dini eğitim ve öğretim alanı ise insandır. Böyle olunca tebliğde esas nokta toplumun içerisinde yaşadığı şartlar, algı düzeyleri, değer kavramı farklılık arz edebilmektedir. Mevcut dünya şartlarında tebliğin amacı, bu bulgular doğrultusunda insanın anlam dünyasında yeni ufuklar açmak, bilimsel olarak kesin delillerle akıllarına ışık tutup, düşünsel anlamda harekete geçirerek basara değil de basirete hitap ederek ikna etmektir.²⁶

---

²⁰ Ragıp el-İsfahani, *ez-Zeria ila Mekarimi 'ş-Şeria*, (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1980), 104.

²¹ el- İsfahani, “beleğa”,144.

²² Sündüz Hanedar Oktar, *Kur 'ân 'da Tebliğ Metodu* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 14.

²³Esra Hacımüftüoğlu, “Kur'an-ı Kerim'de Rüşd Kavramı ve Bu Kavramla Bağlantılı Kelimelerin Analizi”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3, Ocak (2015), 47.

²⁴ Mehmet Şanver, “Dini Tebliğ ve Öğretimde Metodun Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9, (2000), 431.

²⁵ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvufî İrsad*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 19.

²⁶ Erdal Körün, “Tebliğde Üslup”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* ,14/2, (2012), 300.

2.6. İrşat

Doğru yoldan sapma anlamına gelen “ğayy” (غِي) kelimesinin zıddı olan rüşd “raşede” (رشد) kökünden mastar olan irşat kelimesi sözlükte; doğru yolu göstermek anlamındadır.²⁷ İşaret edilen yolu, maddi anlamda yorumlamak mümkünse de daha çok mânevi alanı kapsamaktadır. Din terminolojisinde hidayet ile aynı düzlemde kullanılsa da hidayet Allah’a nispet edilirken, irşat insanlar için kullanılmaktadır.²⁸

İstilah manası ise; genel olarak dini bakımdan muhatabın kazanılması veya dini inanç ve yaşayış bağlamında daha iyi bir seviyeye ulaştırılması için yapılan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.²⁹ Kur’an-ı Kerim’deki tebliğ, davet, talim, terbiye, nasihat gibi kavramlar aynı doğrultuda kullanılmaktadır. Muhatap çeşitliliği açısından değerlendirildiğinde, Allah’ın varlığını inkâr edenin tevhid inancına, gayri İslamî inancı benimseyenin İslam ile şereflenmesine, Müslüman muhatabı ise amelî yönden olgunluğa ulaştırmak gibi oldukça kapsamlı bir alanı ifade etmektedir. Daha genel bir tarifile, insanın mânevi olarak bulunduğu noktadan daha iyi konuma gelmesini sağlamaktır.³⁰

Birey ve toplumun iyileştirilmesine dayalı olarak yapılan irşat, sosyal bir faaliyettir. İrşadın amacı, fert ve toplumun dini öğretiler bağlamında bulunduğu durumdan daha iyi olmasıdır. İrşadın tatbikinde, muhatabın inanç ve düşüncelerinde düzeltme yapmak ve ibadet yönünde vaz’etmek suretiyle bireyle birebir diyalog gerektiğinden, muhatap ve mürşit arasında da toplumsal ahlâkı oluşturan kardeşlik duygusuyla beraber, iyiliği emir ve kötülükten nehyetmenin gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir.³¹

---

²⁷ el- İsfahani, “raşede”, 354.

²⁸ Bekir Topaloğlu, “İrşad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 22/454-455.

²⁹ Hasan Kâmil Yılmaz, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021).

³⁰ Fikret Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*, İstanbul: DİB Yayınları, 2023), 57.

³¹ Muhammed el-Muhtar es-Selami, “İrşad ve Allah Yoluna Çağrı”, çev. Ali Serter, *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ed. Ahmet Günay (Ankara: DİB Yayınları, 1995), 102.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ KUR'AN ÂYETLERİ

Kâinattaki mûcizevî oluşumlar, mükemmel düzen ve işleyiş hakkında bilgi sahibi olmak, inanç ve düşünce ile ilgili değildir. Bu bilgilere ancak inceleme ve araştırma ile ulaşılabilmektedir. Ancak insan tecrübî ilimlerle, Allah'ın izin verdiği bilgi ve kendi tefekkür etme, olguları anlamaya çalışma gayreti nispetinde bu bilgilere ulaşması mümkündür.

Kur'an-ı Kerim deneysel ilimler içerikli konulardan bahsetmek için nâzil olmamıştır. Kur'an-ı Kerim'deki konu dağılımında hukuk, şeriat, ibadet ve deneysel ilimler denge içerisinde. Asıl konunun yanındaki ikincil konular, Allah'ın varlığına ve birliğine, ahiret gününün veya hukukî bir hükmün ispatına delil niteliğindedir. Kur'an-ı Kerim, bu konuların ilmî bir hakikat olduğunu ortaya koymayı amaçlamamaktadır.³²

Araştırmanın içeriğinde bütünlük olması ve eksik nokta kalmaması için, öncelikle i'caz kavramını detaylandırmamız gerekmektedir.

İ'caz kelimesi sözlükte; yapamamak, gücü yetersiz olmak anlamındaki “acz” (عجز) kökünden türetilmiştir. Terim manası ise; Kur'an'ın özelliklerinden, edebî üstünlüğü ve zengin muhtevâyâ sahip oluşuyla benzerinin meydana getirilmesinin imkânsız olma durumudur.³³

Kur'an-ı Kerim'in mu'ciz olması, az sözle bir dönem insanların bilgi sahibi olmadığı, çağdaşlarının ise sonradan bilgi sahibi olduğu gaybî bir konudan haber vermesidir. Bu tanımlamayı tahlil ettiğimizde, gaybî i'cazın önceki kutsal kitaplarda da mevcut oluşuyla, kevnî gerçekliklerden bilgi vermenin, kutsal kitapların ortak noktası olarak görmekteyiz.

---

³² Musâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr, çev. Zeynel Abidin Aydın, “Kur'an'da İlmi İ'caz”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (Bahar 2015), 219-235.

³³ Yusuf Şevki Yavuz, “İ'câzü'l-Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989),21/403-406.

Allah'ın yarattığı kevnî hakikatlerle, Kur'an-ı Kerim'de haber verdiği mu'ciz hakikatler özdeştir. Kâinattaki ahengi yaratan ve gerçekliklerden haber veren, insanın bu hakikatleri fark edip, anlama ve anlamlandırma yetisini veren de Allah Teâlâ'dır.³⁴

Araştırmanın üçüncü bölümünde, çeşitli alanlarda seçtiğimiz ayetlerin, X.X. yüzyılda bilimsel tefsir alanında çalışan müfessirlerin yorumlarına yer verilmiştir. Ancak öncelikle kavramsal olarak, bilimsel tefsirin tanımlamasını yapmak uygun olacaktır.

Müfessirlerin Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlamada dikkatlerini çeken noktalar farklılık göstermiştir. Müfessirlerin bazıları Kur'an-ı Kerim'i lügavî olarak değerlendirdiği yorumlarda bulunurken, bazıları ayetleri bâtni bilgiyle tefsir etmiş, bazıları da toplumsal ve bireysel sorunlara çözüm olması yönünden yorumlama yapmıştır. Yöntem olarak örneklerini çoğaltabileceğimiz tefsir ekollerinin her biri, o ayetlerin farklı anlam yönlerini bizlere sunmaktadır. Bilimsel tefsir; Kur'an-ı Kerim âyetlerini, bilimsel verilerin sunduğu bilgiler ışığında açıklayarak, âyetlerdeki bilimsel hakikatleri ortaya çıkararak i'caz yönünü vurgulayan tefsir çeşididir.³⁵

Bilimsel tefsir ekolünün temelleri Emevîler zamanında atılmış, Abbasiler dönemindeki tercüme hareketiyle ilerleme kaydetmiştir. Bu faaliyet sebebiyle alimler, kevnî ayetlerin üzerinde daha fazla düşünmeye ve mâhiyetini incelemeye gayret göstermişlerdir. Ancak bilimsel tefsiri ciddi anlamda ele alan ve geliştiren Gazzâlî (ö. 505/1111) olmuştur. Sonraki dönemlerde Râzî (ö. 606/1210), Süyûtî (ö. 911/1505), İskenderânî (ö. 1306/1889), Kevâkibî (ö. 1096/1685), Tantâvî (1862-1940) gibi ismini burada zikretmediğimiz pek çok müfessir bilimsel tefsir alanında çalışma yapmıştır. Araştırmada, bu alanda çalışma yapan müfessirlerden Ahmed Mustafa Merâğî (1883-1952), Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942), Süleyman Ateş ve Celal Yıldırım'ın yorumlarına yer verilmiştir. Ayrıca Celal Yeniçeri'nin söz konusu âyetlerin bir kısmında yaptığı değerlendirmeler de eklenmiştir.³⁶

---

³⁴ et-Tayyar, "Kur'an'da İlmi İ'caz", 225.

³⁵ Veysel Güllüce, "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi, Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar", *İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi*, (2010), 378.

³⁶ Mehmet Zeki Doğan, *Kur'an'ın Bilimsel İ'cazı*, (İstanbul: Hiper Yayınları, 2021),105-110.

3.1. İlgili Âyetler ve Bilimsel Tefsirleri

Çalışmanın bu bölümünde, Kozmoloji bilimi kapsamına dâhil olan dört, Astronomi bilimi kapsamında yedi, Biyoloji bilimi kapsamında dokuz, Fizik bilimi kapsamında on altı, Kimya alanında iki, Tıp bilimi kapsamında bir, Matematik bilimi kapsamında bir adet mûcizevî nitelikli âyetin yeni dönem çağdaş bilimsel tefsir yorumları ele alınacaktır.

3.1.1. Kozmoloji

Bu bölümde, Kozmoloji bilimi kapsamına dâhil olan dört âyeti, çağdaş bilimsel tefsir anlayışıyla açıklayan müfessirlerin yorumları incelenmiştir.

3.1.1.1. Gökler ile Yerin Birbirinden Ayrılması

Kur'an-ı Kerim'de kâinatın yaratılması konusunda gökler ile yerin bitişik olduğu bilgisi verilmektedir. Bu konu Enbiya suresi 30. âyet-i kerimede şöyle anlatılmıştır:

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا يُؤْمِنُونَ

“İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?”³⁷

Ahmed Mustafa el-Merâgi, Tefsiru'l Merâgi isimli eserinde âyet-i kerimeyi öncelikle tebliğ açısından değerlendirmiş, sonrasında âyeti bilimsel açıdan ele almıştır. Tebliğ açısından yorumladığında, inkâr edenlerin bu âyet-i kerimenin ifade ettiği manayı düşünselerdi, reddetmek için bir yol bulamayacaklarını savunmuştur. Bilimsel olarak yorumladığında ise çağdaş astronomların, Güneş'in uzun süre kendi etrafında dönen bir ateş topu iken, Dünya ve gezegenlerin Ekvator bölgesinden ayrılarak yerçekimi kanunu sebebiyle kendi etrafında ve aynı zamanda Güneş'in etrafında dönmeye devam ettikleri çıkarımını yaptıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte modern bilimin ışığında gezegenlerin oluşumu aşamalarını şu şekilde detaylandırmıştır; yıldızların arasında kütle olarak en büyük olanı, çekim gücü sebebiyle Güneş'e yaklaşmış ve bu durum, Güneş'ten bir kütle kopmasına sebep olmuştur. Ortası kalın, ucu sivri bu kütle, uzayın etkisiyle yoğunlaşarak, Güneş'in etrafında sürekli olarak dönen gezegen

---

³⁷ el-Enbiya 21/30.

oluşumlarıyla galaksideki yerlerini almıştır. Merâgi, bu gezegenlerin isimlerini de şu şekilde sıralamıştır; Merkür, Venüs, Dünya, Mars, Jüpiter, Satürn, Uranüs, Neptün ve Plüton.

Uzaydaki gezegen ailesine Mars ve Jüpiter'in yörüngelerinde bulunan, Güneş'in etrafında dönen pek çok gökcismi, kuyruklu yıldızlar ve her gece Dünya'ya düşerken yanan meteorlar da dâhildir.

Ayrıca müfessir, Dünya ve diğer gezegenlerin Güneş'ten aldıkları ışığı yansıttıklarını, kendi bünyelerinde bu özelliğe sahip olmadıklarının bilgisini de paylaşmıştır.

Âyetteki ifadelerle betimlenen; yer ve göğün ayrılma aşamalarından sonra, ancak Allah'ın ilminde olan bir süre içerisinde Dünya'nın kabuğunun soğumasıyla bitkiler, hayvanlar ve insanların yaşamlarını sürdürmeleri için elverişli duruma geldiği belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in indiği zaman açısından değerlendirildiğinde, o dönem insanların, bu teorik bilgileri anlamaları ve keşfetmeleri o günün şartlarında mümkün değildi. Bu gerçekler teknolojik gelişmeler sonucunda, 17. yüzyılda ortaya çıkmış ve sonrasında detaylı bilgilere ulaşılmıştır.

Merâgi yorumunda son olarak, Allah'ın insana verdiği düşünme yeteneğiyle gezegenlerin Güneş'in etrafında çekim yasasına uygun olarak, değişim ve bozulma göstermeden düzen içerisinde hareket ettiklerini araştırıp öğrenmeye yatkın olduğunu belirtmiştir. Bu hakikatin de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin delillerinden olduğu konusunu önemle ifade etmiştir.

Açıklamalardan anladığımız kadarıyla Merâgi, bu âyetten iki farklı bakış açısıyla çıkarımlar yapmıştır. İlk yorumunda üç veri sunmuştur.

1-Güneş ateş topu halinde iken, hızlı dönüşü sebebiyle Dünya ve gezegenler ayrılmışlardır.

2- Güneş kendi etrafında, Dünya ve gezegenler hem kendi etrafında hem de Güneş'in etrafında dönmektedir.

3- Dünya ve beraberindeki gezegenler bünyelerinde ışığa sahip değillerdir, Güneş'ten aldıkları ışığı yansıtmaktadırlar.

4- Cisimler arasında çekim kuvveti vardır.

Müfessir yorumunun devamında, bu mûcizevî gerçekleri anlamlandırabilmeleri için, Allah'ın insanları kavrayış ve keşfetme yetkinliğiyle yaratması, Hz. Peygamber'in

risâletinin kanıtı ve Allah'ın azametinin sonsuzluğunun işaretlerinden olduğu şeklinde yorumlamıştır.

Ayrıca kâinattaki bütün yaratılanların, yaratılış amaçlarına uygun olarak Allah'ın emrine uygun olarak vazifelerini yerine getirdiklerini de dile getirmiştir.³⁸

Elmalılı Hamdi Yazır, yeryüzünün, dağ gibi oluşumların olmadığı tek parça şeklinde, göğün ise henüz gök cisimlerinin bulunmadığı, bütün halinde veya onlara bitişik halde olduğunu ileri sürmüştür. İkisinin yapısı da deliksiz ve yukarıdan yağmur yağmasına ve yerden ot bitmesine uygun yapıda olmayıp, gökyüzünde Ay, Güneş ve yıldızların mevcut olmayıp, yer ve göğün bitişik olduğunu ifade etmiştir. Gök cisimleri ile yerküre ve göğün kütlelerinin ise birbirine benzer durumda olup, başlangıçta duman niteliğinde bir madde iken, farklı şekiller alarak kütle görünümünü aldıkları yönünde fikir beyan etmiştir.³⁹

Süleyman Ateş ise, "Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri" isimli eserinde, Allah'ın birbirine yapışık şekilde olan yer ve gökleri birbirinden ayırdığı fikrini beyan etmiştir. Bilimsel teorilerin, Dünya'nın da içerisinde bulunduğu yıldızların birleşik bir gaz külesinden koparak Güneş, gezegenler ve galaksinin meydana geldiği şeklinde çıkarımları olduğunu belirtmiştir. Ateş, milyarlarca yıl diye ifade edeceğimiz uzun bir sürenin ardından sürekli dönen, niteliği ateş külesi olan Güneş ekseninden, Dünya ve diğer gezegenlerin de koparak uzaydaki yerlerini aldığı yorumunda bulunmuştur.⁴⁰

Celal Yıldırım, söz konusu âyetin Astronomi bilim dalı ile alakalı önemli bir konuya dikkat çektiğini ifade etmiştir. Günümüze kadar Astronomi alanında yapılan araştırmalarda, yeryüzü ve gökyüzünün bilinmeyenleriyle ilgili kesin bir veri elde edilmemişse de elde edilen bulgularla Kur'an-ı Kerim'in sunduğu temel fikre yaklaşılmıştır. Buna göre; bazı bilim adamlarının görüşleri, gezegenlerin Güneş'i çevreleyen gaz külesinin yoğunlaşmasından meydana geldiği veya dokuz gezegenin Güneş'ten bir parça olduğu yönündedir. Yıldırım "Gökler" ifadesini Güneş sistemi

---

³⁸ Ahmed b. Mustafa el- Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, (Beyrut: Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2015). 17/24-26.

³⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Asım Cüneyd Köksal- Murat Kaya, (İstanbul, Ketebe Yayınları, 2025) 5/13.

⁴⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Yorumu*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 5/501-502.

olarak temel alındığında, Kur'an'ın gezegenlerin oluşumu için, gezegenleri Güneş'ten bir parça olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. “Gökler” ifadesinin yıldız kümesi ve galaksiler olarak yorumlandığında ise, gaz halinde iken yoğunlaştıkları, ardından bölünüp parçalandıkları sonucunu dile getirmiştir.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde yeryüzü, gezegenler ve yıldızlar aynı bütünün birer parçalarıdır.⁴¹

Celal Yeniçeri “Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri” isimli eserinde Râzî, İbn Abbas, Taberî gibi ilk dönem müfessirlerin yorumlarını paylaştıktan sonra, söz konusu âyette geçen “fatk” (فتق) fiilinin yarma, ayırma ve bölme gibi anlamlar ifade ettiğini dile getirmiştir. Bu ayrılmanın ise, yumuşak veya büyük bir patlama sonucu olabileceği öngörüsünde bulunmuştur. Ancak patlamanın büyük bir patlama olmasının muhtemel olduğu, fakat doğrudan patlama olmaması daha olasıdır. Yer ve göğün patlama esnasında bulutsu bir yapıda olmamakla beraber, yerkürenin ana kütle içerisinde ilk baştaki yapıda olması mümkündür. Burada işaret edilen, yerkürenin samanyolundan ayrılma olayıdır. Son olarak büyük patlama diye ifade edilen olayın, düzen ve maddi yapıyı bozacak nitelikte olmasına rağmen, aslında kâinatın inşasının temelini sağlayan oluşum olmasına dikkat çekmiştir.⁴²

Tefsirleri incelediğimizde, müfessirlerin farklı yorumları bulunsa da bütün yorumların ana vurgusu kâinattaki düzen ve mükemmel oluşun benzerinin olmayışıdır. Ayrıca tefsirlerdeki değerlendirmelerin hepsi müfessirlerin yaşamış olduğu çağdaki bilimsel gelişmeler doğrultusunda yorumlanmıştır. Astrofizik verileri ise zamanın bilimsel gelişmelerine paralel olarak sürekli değişiklik göstermektedir. Müfessirlerin yorumlarını, o konudaki nihâi çıkarımlar olduğu düşünülmemelidir.

3.1.1.2. Geri Döndüren Gök

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدُغِ

---

⁴¹ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), 8/3905.

⁴² Celal Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2006), 114-115.

إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ

“Dönüş sahibi olan (yağmur yağdıran) göğe, (nebat ile) yarılan yere yemin ederim ki Kur’an, (hak ile batılı) ayıran sözdür.”⁴³

Merâgi tefsirinde bu âyet-i kerimeyi yorumlarken gökyüzüne yemin edilerek, bütün yaratılmışların gökyüzünden bekledikleri şeyin, kendileri için faydalı olan yağmur olduğuna dikkat çekmiştir. Âyetin devamında yarılan toprağa yemin edilmesi de toprakta bitki, ağaç ve meyvelerin yetişmesiyle çatladığına işaret edildiği şeklinde yorumlamıştır. Açıklaması yapılan gökyüzündeki ve topraktaki bu oluşumlar, insanlar ve hayvanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan temel faktörlerdir.⁴⁴

Ateş, söz konusu âyetin tefsirinde Kur’an’ın, hakikati batıldan ayırt eden rehber niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Bu konunun önemine Allah’ın, dönüşlü diye tabir ettiği göğün, yağmur yağdıran veya dönerek başlangıç noktasına gelen gök cisimlerine betimleyerek dikkat çekmiştir. Ayrıca yerden aldığı suları, yağmur olarak döndürme özelliğine sahip olan göğe ve çatlayarak içerisinden bitkiler, filizler, çiçekler çıkaran yere yemin ederek de yine konunun önemini vurguladığı yorumunu yapmıştır.⁴⁵

Yazır’a göre, bu âyetten çıkarılacak anlam şu şekildedir; göğün kendisinde veya içinde barındırdığı kütle, cisim olarak yinelenen, devir içeren hareket ve değişimlerdir. Kadı Beydâvî’nin de bu konudaki görüşüne yer veren müfessir, onun göğün her tur attığında hareket ettiği yere dönmesi anlamında olacağını söylese de göğün kendisinin hareket ettiğine dair delil bulunmadığı, göğün içindekilerinin devir ve değişimi olduğu yönünde yorumladığını belirtmiştir.

Müfessir, on ikinci âyetteki yerin yarılmasını şu yorumları yapmıştır; ilki yerin bitkiler için çatlamasının betimlenmiş olmasıdır. İkinci olarak, ekini sürülen toprağın çatlaması yahut toprakta yarıklık, hark ve hendeklerin meydana gelmesi, son olarak da ölüm ve öldükten sonra dirilmenin arasındaki berzah basamağına işaret edildiğini dile getirmiştir. Elmalılı sözün özünde, yukarıdan aşağıya bir döndürme ve çevirişin vukû

---

⁴³ et-Târık 86/11-13.

⁴⁴ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 30/118.

⁴⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Yorumu*, 10/413.

bulduğu, aşağıda ise çatlayışla birlikte yerin ve göğün uyum içerisinde yeni bir oluşum gerçekleştirdiklerinin aşikâr olduğunu vurgulamıştır.⁴⁶

Yıldırım, sayısı bilinemeyecek kadar çok olan gök cisimlerinin hareket halinde oldukları ve yıldız kümelerinin de kendi etraflarında döndüklerine dikkat çekmiştir. Böylece kâinatın tümüyle hareket ettiği sonucunu çıkartmıştır. Bu yorumuna ek olarak müfessir, âyette anlatılanların yağmura da işaret ettiğini, yeryüzünde ağaç, bitki ve nebâtatın büyümesi için su dengesinin belli seviyede tutulması gerekliliğine de vurgu yaparak, “rec’i” (رَجْع) kelimesiyle tekrarlanan yağmur olayının kastedildiğini ifade etmiştir.⁴⁷

Tefsirleri incelediğimizde, âyette bahsedilen oluşumlara, konunun önemini vurgulamak için yemin edildiğini görmekteyiz. Âyet-i kerimede bahsedilen döngü vurgusunu Merâgi, yağmurun gökyüzünden yeryüzüne inerek bitkilerin hayat kaynağı olması şeklinde yorumlamıştır. Yıldırım ise gökcisimlerinin ve yıldız kümelerinin kendi etrafında döndüklerini, Yazır ise göğün kendi içerisinde devamlı hareket eden bir yapıya sahip olduğu yorumunu yaparak farklı bir bakış açısı sunmuştur.

3.1.1.3. Evrenin Gaz Aşaması

Günümüzde bilim adamları, kâinatın sıcak gaz bulutundan oluştuğu tespitini yapmışlardır. Bu konu hakkında Fussilet suresinde şöyle buyurulmaktadır:

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

“Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! Dedi. İkisi de “İsteyerek geldik” dediler.”⁴⁸

Merâgi, göğün yaratılmadan önce, modern bilimde nebula diye isimlendirilen bulutsu bir gaz halinde olduğunu belirtmektedir. Günümüzde ise nebulalar, gezegen sistemlerinin ortaya çıktığı kozmik alanlar olarak gözlemlenmektedir. Burada anlatılmak istenenin, yaratılışın bir anda gerçekleşmeyip, düzen içerisinde adım adım gerçekleştiği hakikatidir. Bu düzen çerçevesinde, gökyüzü ve yeryüzü aynı Güneş ve Dünya gibi başlangıçta dumandan oluşan bir yapıya sahip bulunmaktaydılar.

⁴⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/392-394.

⁴⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/6711.

⁴⁸ Fussilet 41/11.

Merâgi, âyetin devamında ifade edilen Allah'ın seçenek sunarak sorduğu sorunun “isteyerek geldik” cevabı için şöyle tasvir yapmıştır. Taşın yukarıya atıldıktan sonra yere düşmekten başka bir seçeneğinin olmadığını görmekteyiz. Taşın yere düşmesinde, kendisinden daha büyük kütleyle sahip olan Dünya'nın yerçekimi kuvveti sebebiyle olan doğal bir itaat söz konusudur. Bu durumun benzeri, Dünya'nın Güneş'e çekim halinde olarak etrafında dönmesi olarak gözlemlenmektedir. Kâinattaki bu işleyiş, tam teslimiyet ile tâbi olmanın sonucunda gerçekleşmektedir.⁴⁹

Süleyman Ateş, Allah'ın duman halinde olan göğe yönelerek, yerin ve göğün emrine uymalarını, yani istediği şekle bürünmelerini emrettiğini, buyruğuna uyan gök cisimlerini de iki günde yarattığını söylemektedir. Ateş yorumuna ek olarak, Allah'ın her göğe varlığını sürdüreceği düzeni vahyettiği ve göğü de yıldızlarla koruma altına aldığını belirtmiştir.⁵⁰

Elmalılı Hamdi Yazır, âyette geçen “Duhan”ın duman olduğu ve ilk maddenin hâli olduğunu iddia etmektedir. Ona göre ilk madde karanlık olduğu, kendisinde ışık olmadığı için bu şekilde isimlendirilmiştir. Âyetin başındaki “sonra” ifadesi Allah'ın yeryüzünü yarattıktan sonra göğü yaratmayı irade buyurduğunu göstermektedir. Yazır, evrenin oluşum süreci hakkında, yer kürenin gökten ayrıldığı sırada ateşten olduğu ve sonrasında göğe doğru duman halinde gazların püskürdüğü görüşünü beyan etmiştir. Ayrıca müfessir, göğe ve yere hitâben, “isteyerek veya istemeyerek gelin” emrinden, tabiatlarına uygun olsa da olmasa da gelmelerinin, kâinatta Allah'ın emrine muhalif hiçbir durumun söz konusu olmayacağını delili olduğu şeklinde yorumlamıştır.⁵¹

Celal Yıldırım'a göre, Allah güç ve kudretiyle sınırsız bir enerji yaratmıştır. Bu enerji zaman içerisinde yoğunlaşarak gaz hâlini, ardından daha çok yoğunlaşıp katılaşarak bugünkü haline ulaşmıştır.⁵²

Yeniçeri, Kur'an-ı Kerim'in birkaç âyetinde göklerin gök olarak yaratılmadan önce duman görünümünde olduğunun ifade edildiğini vurgulamıştır. Bu yaratılış aşamasının da muhtemelen yer ve göğün oluşumunda sudan veya onun katkı

---

⁴⁹ Merâgi, *Tefsiri'l- Merâgi*, 24/111-112.

⁵⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Yorumu*, 18/125.

⁵¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/447.

⁵² Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 10/5397.

maddelerinden sonraki aşamanın resmedildiğini belirtmiştir. Burada maddeleri kimyevî olarak değerlendiren müellif, hidrojen ve oksijen gibi gazların gözle görülmemesine rağmen, burada işaret edilenin gözle görülebilen bir gaz kütlesi olduğunu dile getirmiştir. Eserinde kâinata ilim ve hikmet penceresinden bakan Hz. Ali'nin, göklerin su ve dumandan yaratıldığına yemin ettiği bilgisini de eklemiştir. Son olarak bu konuda tefsir yorumları bulunan birkaç müfessirin de yorumunu paylaşan müellif, sudan yeryüzü çekirdeğinin veya ona ait henüz oluşumunu tamamlamamış, duman kütlesinden patlayıp ayrılması sonucunda gökler yaratılmıştır çıkarımını yapmıştır.⁵³

Açıklamalardan anladığımız kadarıyla müfessirler, göğün ilk yaratılış aşamasında duman niteliğinde bir yapıda olduğu konusunda hemfikirlidir. Merâgi ve Ateş genel yorumlardan farklı olarak, kâinattaki her şeyin Allah'ın buyruğuna uymakta tam teslimiyet içerisinde olduklarını vurguladıklarını görmekteyiz. Merâgi'nin tefsirinde paylaştığı, taşın yere düşmesi hâdisesinde dikkat çektiği ince nüans, Allah'a olan tam teslimiyetin neticesinde her şeyin yaratılış amacına, yani aslına döneceği gerçeği çıkmaktadır.

3.1.1.4. Evrenin Genişlemesi

Kur'an-ı Kerim'de kâinatın oluşum süreci pek çok âyet-i kerimede tasvir edilmiştir:

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ

“Göğü kendi ellerimizle biz kurduk ve biz (onu) elbette genişleticiyiz”⁵⁴

Mustafa Merâgi, Allah'ın gökyüzünü sonsuz kudretiyle yarattığı vurgusunun, Yahudilerin “Allah'ın yeri ve göğü altı günde yarattığı ve yedinci günde tahtında dinlendiği” şeklindeki yanlış inançlarına cevap niteliğinde olduğunu belirtmiştir.⁵⁵

Elmalılı, tefsirinde âyette işaret edilen oluşumlarda, eserden yola çıkarak müessire ulaştıran delil olduğunu vurgulamıştır. Ek olarak müfessir, Allah'ın genişletmeye muktedir olmasını iki açıdan değerlendirmiş; birincisinde âyette ifade edilen, Allah'ın güç ve kuvvetinin genişliğinin, gökyüzünü bina etmekle tükenmediği gibi onu

⁵³ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 80-82.

⁵⁴ el-Zâriyat 51/47.

⁵⁵ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 27/9.

genişletmeye de muktedir olduğu şeklinde yorumlamıştır. İkincisinde ise, Allah'ın darlıkları genişleten, fakirleri zenginleştiren sıkıntılı durumları açan, ferahlatan olarak dile getirmiştir.⁵⁶

Ateş, tefsirinde “Biz genişleticiyiz” ifadesi için gökteki genişletme eyleminin devam ettiğini belirtmiştir. Bilim adamlarının çalışmalarındaki bulgulara göre, uzay cisimlerinin arasındaki mesafenin günden güne arttığı, yani evrenin genişlemekte olduğu yönünde tespitleri olduğunu dile getirmiştir.⁵⁷

Celal Yıldırım ise eserinde, âyette açık bir ifade ile kâinatın, balonun içine hava girdikçe şişerek genişlemesi gibi genişlediği ve bu eylemin sürekli olduğu yönünde fikir beyan etmiştir. Sunduğu bu bilginin, bazı klasik tefsir eserlerinde müfessirlerin ve Einstein gibi fizik bilim adamlarının da kâinatın bütün olarak genişlediği tezini savundukları detayını belirtmiştir.⁵⁸

Celal Yeniçeri, âyetin başlangıcında göklerin inşa edilmesinden bahsedildiği için, genişlemenin gökler ile ilgili olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmiştir. nemli olan konunun genişlemenin hl devam edip etmediği konusu olduğunu vurgulayan müellif, genişlemeden sürekli yaratılışa işaret ediliyorsa bunun her zaman meydana gelen bir şey olduğunu dile getirmiştir.⁵⁹

Müfessirlerin yorumlarını incelediğimizde; Ateş, Yıldırım, Yazır “Biz genişleticiyiz” ifadesinden yeryüzünün genişlemesini irtibatlandırmışlardır. Merâgi farklı bir bakış açısıyla bu ayetin Yahudilerin yerin ve ggn altı günde yaratıldığına yönelik söylemlerini ortadan kaldırma niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

3.1.2. Astronomi

Bu bölümde, Astronomi bilimi kapsamında olan yedi âyet hakkında, ağdaş bilimsel tefsir müfessirlerinin getirdikleri yorumlar incelenmiştir.

---

⁵⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/158-159.

⁵⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın ağdaş Tefsiri*,19/62.

⁵⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 11/5821-5822.

⁵⁹ Celal Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 155.

3.1.2.1. Dünyanın Geoit Şeklinde Oluşu

Dünyanın şekli hakkında geçmişten günümüze kadar pek çok görüş ortaya atılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de de dünyanın şekliyle ilgili âyetler bulunmaktadır:

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحِيهَا

“Ondan sonra da yerküreyi döşedi.”⁶⁰

Merâgi, diğer çağdaş müfessirlerden farklı bir yaklaşımla bu âyet-i kerimeden şu anlamları çıkarmıştır; yeryüzü, yaratıldıktan sonra canlıların üzerinde yaşayabilmeleri için düzenlenmiş değildir. Ayette geçen “yerküreyi döşedi” ifadesinden kastedilenin, yeryüzünün insanların ve hayvanların yürümesi için düz hale getirilerek, canlıların hareket alanlarının, onların fitratlarına uygun hale getirildiğini dile getirmiştir. Ayrıca âyet-i kerimede, yaratılışın belli bir düzen içerisinde aşamalarla olduğunu, bu sıralamanın da Allah'ın önce yeryüzünü yarattığı, sonrasında gökyüzünü yarattığı ve son olarak yeryüzünü yayarak düzenlediğinin işaretleri olduğunu belirtmiştir.⁶¹

Süleyman Ateş tefsirinde, âyette döşemek eyleminin ifade edildiği “deha” (دحا) fiilinin herhangi bir şeyi, bir yerden başka bir yere götürmek anlamında olup, yuvarlaklık manasında olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda deve kuşu yumurtası da bu fiilin kök harflerinden türetilmiştir. Burada geçen “yerküreyi döşedi” ifadesinin basit bir döşeme olmadığı, Dünya'nın geoit şekline işaret edildiği ve yerin yuvarlak olarak yayıldığı yönünde yorumlamıştır.⁶²

Yazır, Allah Teâlâ'nın göğü yarattıktan sonra yerküreyi üzerinde yaşanılacak şekilde yayıp sererek döşediğini belirtmiştir. Ayette geçen “deha” (دحا) fiilinin “döşemek, döşegin serilmesi gibi yaymak” anlamında olduğu bilgisini vermiştir.⁶³

Yıldırım, eserinde bu âyet-i kerimeden çıkarttığı anlamı dört madde halinde sunmuştur;

1-Yeryüzünün, bütün canlıların hayatını sürdürecekleri işlevde düzenlenerek hazır hâle getirildiği,

⁶⁰ en-Nâziat 79/30.

⁶¹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 30/31-32.

⁶² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*,10/308.

⁶³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/520.

2-Dünyanın devekuşu yuvasının şekli gibi elips görünümde olduğu,

3-Yerkürenin fiziksel ve jeolojik doğa olayları sonucunda engebeli bir hâl aldığı,

4-Yeryüzünün, canlıların yaşamlarını sürdürebilecekleri çeşit ve özellikte besin maddelerini yetiştirecek nitelikte hazırlandığını belirtmiştir.⁶⁴

Müfessirlerin açıklamalarından Ateş, Yıldırım ve Yazır'ın ayette geçen “deha” (دحا) fiilinden dolayı yerkürenin devekuşu yumurtası şeklinde olduğu konusunda hemfikir olduklarını görmekteyiz. Ancak Merâgi, dönemin bilimsel gelişmelerinin henüz yol katetmediği bir dönemin müfessiri olduğundan kaynaklı olarak yorumunda, yerkürenin canlıların yaşamlarının sürdürebilmeleri için düz hâle getirildiğini savunmuştur.

3.1.2.2. Ayın Güneşi Takip Etmesi

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا

وَالْقَمَرَ إِذَا تَلَّيَهَا

“Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığına, güneşi takip ettiğinde aya...”⁶⁵

Merâgi, söz konusu âyette Allah'ın azametinin, yüceliğinin bir anlamda tasviri olan Güneş'e ve beraberinde onun ışığına yemin edilerek konuya dikkat çekildiğini belirtmiştir. Işık, her canlının hayatını sürdürebilmesi için yaşam kaynağı mesabesindedir. Güneş'in ışığı olmasaydı Dünya'nın karanlık içerisinde kalacağını ifade ederek, Güneş ışığının önemini vurgulayıcı yönde yorum yapmıştır. Merâgi yorumunun devamında farklı bir ilim dalına geçiş yaparak, Tıp bilimi kapsamında da mesajlar vermiş, Güneş ışığının ulaştığı yerlerde hastalık bulunmayacağı, hastalık yapan etkenlerin ışığın etkisi ile ortadan kaldırılacağı çıkarımını yapmıştır.

Âyetin devamında “Güneş'i takip ettiğinde Ay'a” ifadesi için burada ayın on üçünden on altısına kadar olan zaman diliminde Ay'ın Güneş'i takip ettiği kastedilmiştir. Bu dönem, Ay'ın dolunaya ulaştığı ve Güneş'in batışından itibaren gece boyunca, sabahın ilk ışıklarına kadar geceyi aydınlattığı zaman dilimidir. Ayrıca burada ışığın başka bir evresine de vurgu yapılmıştır.

⁶⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/6578.

⁶⁵ eş-Şems 91/1-2.

Müfessirin diğere bir yorumu ise, Ay'ın her zaman Güneş'e tâbi olmasının mümkün olduğu, Ay'ın ışığını Güneş'ten almasının da bu varsayımı desteklediğini belirtmiştir. Bu yorumun Ferrâ ve astronomlar tarafından da tasdik edildiğini yorumlarına eklemiştir.⁶⁶

Süleyman Ateş tefsirinde, Şems suresinin ilk âyetinde dikkat çekilen “duha” (ضحى) kelimesi ile, Güneş ışığının en parlak olduğu zaman dilimi olan kuşluk vaktine dikkat çekildiğini ve Allah'ın burada Güneş'e ve onun en parlak olduğu zamana yemin ettiğini belirtmiştir. İkinci yemin ise Ay'ın Güneş'i izlediği vakte yapılmıştır. Ay'ın Güneş'i izlediği vakit olarak, Güneş'in batmasıyla Ay'ın doğması veya Ay'ın ışığını Güneş'ten alması olarak yorumlamıştır.⁶⁷

Yıldırım, bu âyet-i kerimenin ne ifade ettiği konusunda, Ay'ın kamerî ayın ilk ve son yarısında Güneş'in batmasıyla bedir ve hilal şeklinde gözlemlendiği bilgisini vermiştir. Bu durumu da Güneş sisteminin belli düzen ve hiç şaşmayan ince hesaba göre hareket ettiğinin delillerinden olarak yorumlamıştır. Âyetteki “telâ” (تلى) kelimesinin iktibâs etmek ve uymak manasında olduğunu belirterek, Ay'ın kendisine mahsus bir ışık kaynağı olmayıp, ışık ve enerjisini Güneş'e uyararak aldığına işaret etmiştir. Bu şekilde Ay, kamerî ayın ilk yarısında dolunay şekline gelinceye kadar Güneş'in ışığını alarak yansıtmaktadır, ayın sonunda ise ışığını azaltarak Güneş'e tâbi olmaya devam etmektedir şeklinde tespitlerde bulunmuştur.⁶⁸

Elmalılı Hamdi Yazır bu âyet-i kerimenin, insanın zihnî ve ruhî olarak Allah'ın azametini görerek aydınlanmasına vesile olacak açık delillerden olduğunu dile getirmiştir. Yorumunda Güneş'in batmasının ardından ayın on dördü ile on altısı arasında, Ay'ın dolunay haliyle Güneş'i andırır şekilde görünmesi anlamının çıktığını belirtmiştir. Ay'a, bu görünümüyle “Güneş'in tâlisi” yani, “Güneş'in ardından gelen ikinci Güneş” denilebilmektedir. Âyetin işlev fiili olan “telâ” (تلى), birine uyararak, tâbi olmak manasındadır. Yazır, tefsirinde zaman zaman diğere alimlerin de görüşlerine yer vermiştir. Bu alimlerden Ferrâ'nın âyet-i kerimede geçen fiilin manasından kastedilenin, Ay'ın ışığını Güneş'ten aldığı görüşünü sunmuştur. Zeccâc ise Ay'ın Güneş'e uymasından maksadın, Ay'ın olgunlaşarak dolunay şekline gelmesidir ki bu

---

⁶⁶ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*,30/166.

⁶⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*,10/490.

⁶⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/6924-6825.

durumda Ay, parlaklık ve ışıktaki aynı Güneş gibidir, demiştir. Ay'ın dolunay hali, ayın on dört, on beş ve on altıncı günlerinde söz konusudur. Ay ışıktaki Güneş'e, harekette ise Dünya'ya tâbidir yorumunu yapmıştır.

Kısaca Yazır, bu âyetten çıkan mananın, Ay'ın Güneş'e yönelerek ışığını arttırdığı ve en sonunda dolunay haline gelerek ikinci Güneş gibi olduğu yönündedir.⁶⁹

Yeniçeri, âyetin işlev fiili olan “telâ” (تلى) için, bir şeyin diğer şeye tâbi olması olarak yorumlandığında, Ay'ın Dünya ile Güneş'e tâbi olduğu ve odak noktalarının Güneş olduğu manası çıkmaktadır. Fiile sadece izleyerek peşinden gitmek anlamı verildiğinde ise, Ay'ın günlük yahut bir ay içerisindeki görünümü kastediliyorsa, doğuş ve batış zamanlarında Güneş'i kovalaması manasının söz konusu olacağını, İbn Abbas gibi birçok müfessirin görüşünün bu yönde olduğunu vurgulamıştır.⁷⁰

Açıklamalardan anladığımız, yorumlarını incelediğimiz müfessirler Ay'ın kendi bünyesinde ışık kaynağına sahip olmadığı, ancak Güneş'e tâbi olarak ondan aldığı ışığı yansıttığı yönünde fikir beyan etmişlerdir.

3.1.2.3. Dünyanın Yuvarlaklığı

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

“Allah gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor. Güneşi ve ayı emri altına almıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. Dikkat et! O azizdir ve çok bağışlayandır.”⁷¹

Merâgi, yerin ve göğün ulaşılmaz bir sanatla biçimlendirdiğinin açık bir şekilde ifade edildiğini dile getirmiştir. Güneş ve Ay, gece ile gündüzün oluşmasına vesile unsurlardır. Allah yeryüzünde halife ünvanı olan insana, faydalı olması ve hayatını kolaylaştırması için kâinatta görünür görünmez her şeyi onun istifadesine sunmuştur. Ancak Allah, insanların bu nimetlerden faydalanmalarını da akıllarını kullanarak,

⁶⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/53-55.

⁷⁰ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 249.

⁷¹ ez-Zümer 39/5.

yaşamlarını sürdürebilmelerini kolaylaştıracak araçların keşfiyle, sebep-sonuç ilişkisine bağlamıştır.

Müfessir, gece ve gündüzün birbirleri üstüne sarılması olayını sarıgın katmanlarının birbirini takip etmesine benzeterek, Dünya baş olarak kabul edilirse gece ve gündüz de sarıgın katmanları gibi birbiri ardından gelerek döngü halinde devam etmektedir, şeklinde yorumlamıştır. Bu ifadenin Dünya'nın yuvarlak olması ve kendi etrafında dönmesine işaret olduğunu belirtmiştir. Dünya'nın kendi eksenini etrafında dönmesi sonucu gündüz ve gecenin birbiri ardınca gittikleri görülmektedir. Güneş'in karşı tarafında olan bölüm doğudan batıya doğru aydınlandığı için gündüz olurken, diğer taraf ise karanlık kalarak gece olmaktadır.⁷²

Ateş, "Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri" isimli eserinde, Zümer suresinin ilk âyetlerini şöyle yorumlamıştır; âyette geçen "tekvir" (تكویر), Arapça'da bir şeyi birbirinin üstüne sarmak olarak kullanılmaktadır. Gecenin gündüzün üstüne, gündüzün de gecenin üstüne ip yumağı gibi sarılması, açık bir ifade ile Dünya'nın yuvarlak olduğuna ve kendi eksenini etrafında döndüğüne işaret etmektedir. Çünkü bir şeyin etrafına sarma eylemi, ancak yumak gibi top halinde olan şeyler üzerinde yapılabilir. Dünya döndüğü zaman gece olan yüzü, gündüz olan yüzünün üstüne sarılarak gece yaparken, diğer taraftan gündüz de gecenin üstüne sarılmakta ve bu döngü Dünya döndükçe devam etmektedir.

Âyetin devamında kullanılan "akıp gitmek" tâbiri, Güneş'in ve Ay'ın Allah'ın emriyle belli bir yörüngede hareket ettiğini ifade etmektedir. Dünya dönerken Güneş de yürür olarak görülmektedir. Dünyanın uydusu olan Ay da Dünya çevresinde dönmektedir.⁷³

Yıldırım bu âyet-i kerimenin, Dünya'nın aynı zamanda iki ayrı hareketinin bulunduğunu, böylece bir anlamda gündüz ve gecenin oluşumunun delili olduğunu belirtmiştir. Arapça'da bir şeyi başka bir şeye sarmak anlamındaki "tekvir" (تكویر) kelimesinin de Dünya'nın yuvarlak olduğuna işaret ettiği tespitini yapmaktadır. Ayrıca âyette kullanılan üslup ve anlatımın, bilimsel araştırmalara kaynak olacak nitelikte olduğu vurgusunu da yapmıştır.⁷⁴

---

⁷² Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 23/145-146.

⁷³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/528-529.

⁷⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 10/5208.

Yeniçeri, Kur'an-ı Kerim'de dünyanın yuvarlak olduğunu işaret eden açık ifadelerin olmayıp, ancak gündüz ve gecenin oluşumu üzerinden, insanları Dünya'nın yuvarlak olduğunu düşünmeye teşvik eden söylemlerin bulunduğunu vurgulamıştır. Âyet tercüme edildiğinde “bir şeyi diğer bir şeye dolayıp sarma” anlamı çıkmaktadır. Müfessir “tekvir” (تكوير) fiilinin işlevini başa sarık bezini dolamak eylemi gibi olduğundan yola çıkarak, gündüz ve gecenin küre şeklindeki Dünya üzerinde birbirlerine dolanarak örtüldüklerine işaret edildiğini belirtmiştir. Buradaki ön plana çıkartılan gerçeklik, gece ve gündüzün birbirlerinin üzerine dolanarak yer değiştirmeleridir. Gece ve gündüzün bu eyleminden de Dünya'nın da kendisi için planlanmış bir hareket işlevinde olduğu sonucunu çıkartmıştır.⁷⁵ Yazır bu âyette ifade eden mana için yorumda bulunmamıştır.

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler âyet-i kerimede geçen (تكوير) kelimesini bir şeyin üstüne sarmak olarak yorumlayarak, bunun da Dünya'nın yuvarlak olduğuna işaret olduğunu belirtmişlerdir.

3.1.2.4. Vuruşlu Yıldız

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقِ

النَّجْمِ الثَّاقِبِ

“Gökyüzüne ve târika (sabah yıldızına) yemin ederim. Târikın ne olduğunu nereden bileceksin? (O karanlığı) delen yıldızdır.”⁷⁶

Merâgi, söz konusu âyetlerde geçen “Târik” ifadesinden, gece en belirgin şekilde parlayan yıldızın kastedildiğini belirtmiştir. Târik yıldızına yeminin ardından “Târik’ın ne olduğunu nereden bileceksin” ifadesi kullanılmıştır. Bu soru cümlesi bir konunun önemini ve derinliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Arapça’da insanın algılarını aşan konuları vurgulamak için bu şekilde bir söylem kullanılmaktadır. Sorunun devamında Târik’ın karanlığı delen bir yıldız olduğu, en önemli özelliğinin, gece gökyüzündeki herhangi bir yıldız olmayıp, en parlak yıldız olduğu dile getirilmiştir. Bu yıldızın diğer

⁷⁵ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 295.

⁷⁶ et-Târik 86/1-3.

özelliği de karanlıkta insanlara yol göstererek, karada ve denizde pusula görevi görmesidir. Ayrıca, birçok alimin bu yıldızın Süreyya yıldızı olduğu yorumunu yaparken, Hasan Basrî gibi bazı alimlerin de bunun en parlak yıldız olacağı şeklindeki yorumlarına eserinde yer vermiştir.⁷⁷

Süleyman Ateş, “târik”ı şiddetle çarpan, vuran manasında yorumlamıştır. Arapça’da ise yolcuya, ayağını yere vurduğu için bu kelime kullanılmaktadır. Gece gelene de bu isimlendirme yapıldığından, burada işaret edilen gece ortaya çıkan yıldız ve kastedilen de özellikle sabah yıldızıdır. Bu yıldız gece karanlığında gözükmediği için, karanlığı delen olarak isimlendirilmiştir. Süfyan ibn Zülal, bu yıldızın yolcuların yön bulmak için rehber edindikleri yıldız olduğunu belirtmiştir.⁷⁸

Celal Yıldırım, söz konusu âyeti yorumlarken, “târik” (طارق) kelimesinin geceleyin gelerek, kapıyı çalan manasında olduğunu, bununla da sabah vakti ortaya çıkan ve parlaklığıyla dikkat çeken yıldızın kastedildiğini ifade etmiştir. Gecenin karanlığında ışığı hemen göze çarpan yıldızın yemin edilerek, Târik yıldızına dikkat çekilmiş ve Allah’ın ilahi kudretinin büyüklüğü gözler önüne serilmiştir.⁷⁹

Elmalılı, “târik” (طارق) kelimesinin ses çıkacak şekilde çarpmak ve vurmak manasında olduğunu, ayrıca tokmak vurur gibi şiddetle vurmak anlamlarını içerdiğini belirtmiştir. Ancak daha sonra bu mananın genişletilerek geceleyin gelip kapı çalan, aniden gelen ziyaretçi anlamlarında kullanıldığını da belirtmiştir. Bu yıldızın karanlığı deldiği için, “delen yıldız” olarak isimlendirildiğini dile getirmiştir. Târik denilince ilk akla gelen sabah yıldızıdır. Çünkü sabah yıldızı, karanlığı delerek insanlara yol göstericidir, şeklinde âyetin yorumlamasını yapmıştır.⁸⁰

Müfessirlerin eserlerinde yaptıkları yorumlardan çıkardığımız ortak ifade, Târik’in en parlak yıldız olduğu yönündedir. Târik’in kelime anlamından yola çıkıldığı zaman, gece gelerek kapıyı çalan manasında olmasının, yıldızın parlaklığı ile karanlığın içinde aydınlık bir kapı açmasından kaynaklı olması muhtemeldir.

---

⁷⁷ Merâî, *Tefsiru’l- Merâî*, 30/110.

⁷⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 10/410.

⁷⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 13/6704.

⁸⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/375.

3.1.2.5. Güneşin Bir Yörüngede Hareket Etmesi

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

“Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu aziz ve alim olan Allah’ın takdiridir.”⁸¹

Merâgi, Güneş’in yıldız olarak konumuna göre belirli bir yörünge merkezinin etrafında hareket ettiğini, bu hareketin de saniyede 200 mil hızla gerçekleşen sarmal bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştır. Müfessir, bu muhteşem düzenin, mutlak kudret sahibi olan Allah’ın takdiri ve kullarına lütfundan olduğuna dikkat çekmiştir.⁸²

Ateş eserinde, bu âyet için iki görüş ortaya koymuştur; Allah, âyette öncelikli olarak Güneş’in süratle akıp gittiğini vurgulayarak, insanların algılarına yönelik olarak kudretini hatırlatmaktadır. İnsanların gökyüzünde Güneş’in yürüdüğü şeklindeki algısı, duyularının aldanmasıdır. Dünya döndüğü ve insanın bulunduğu yer, Güneş’ten uzaklaştığı için, Güneş’in hareket halinde olduğu zannedilmektedir. Bu konuya, gemide yolculuk yapanların, karanın hareket ettiği hissiyatına kapılmaları örneğini vererek, benzerinin yaşandığını belirtmiştir.

Müfessir, ikinci görüşünde “müstekarr” kelimesinin mekân ismi olarak alındığında “Güneş’in istikrarı” manasını içerdiğini, bu anlamdan da Güneş’in bir yörünge doğrultusunda, başka merkeze doğru hareket ettiği anlamının çıktığını vurgulamıştır.⁸³

Elmalılı, ayette dikkat çekilen Güneş’in Allah’ın sonsuz kudretine bir alâmet olduğunu belirtmiştir. Ayette bahsi geçen Güneş’in akışının, hareket olarak algılanmaması gerektiği, akışın mekân ve zamanla ilgili tüm koşullarıyla, varlık aleminde ısı ve ışık yayarak sürdüğü şeklinde yorumlamıştır. Yorumuna ek olarak ayette geçen (مستقر) fiili dolayısıyla şu anlamların çıkarılabileceği yorumunu yapmıştır;

-Güneş’in hareketi kendisi için belirlenmiş belli bir düzen içerisinde cereyan etmektedir.

-Güneş hareketini, belli bir düzen meydana getirmek yahut zamanı gelince bu hareketin sona ermesi için gerçekleştirmektedir.

---

⁸¹ Yâsîn 36/38.

⁸² Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 23/10.

⁸³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*,7/347.

-Tekvir suresinde ifade edilen zamana, yani Güneş'in varlığının son bulmasının takdir edildiği zamana kadar hareketi devam edecektir.⁸⁴

-Güneş kendisine tahsis edilmiş bir yörüngede, Dünya'daki düzenin devamı için hareketi devam etmektedir.⁸⁵

Yıldırım eserinde, bu âyette geçen kelimelerin anlamlarını tahlil ederek, dört mana çıkarmakta ve bu âyet-i kerimenin Kur'an'ın mu'ciz olduğunun delillerinden olduğunu dile getirmiştir;

1-Güneş kendisine özgü bir yörüngede hareket etmektedir.

2-Güneş kendisi için belirlenmiş süreye kadar hareketini devam ettirerek, etrafına enerji dağıtmaya devam edecektir.

3-Güneş'in yörüngesinde dönmesi ve enerji vermesi alelade bir şekilde olmayıp, intizam içerisinde gerçekleşmektedir.

4-Ayrıca Güneş'in hareketi, kendisine bağlı gezegenlerle iki merkez arasında gerçekleşmektedir.⁸⁶

Yorumlardan açık bir şekilde çıkan ortak fikir, Allah'ın tahsis ettiği bir düzen çerçevesinde Güneş'in yörüngesinde hareket ettiği gerçeğidir.

3.1.2.6. Güneşin Farklı Yerlerden Doğması

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ

“O, hem göklerin yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların Rabbidir.”⁸⁷

Elmalılı, “doğular” ifadesinden, yıldızların veyahut Güneş'in sene içerisinde farklı yerlerde doğmasının kastedildiği yönünde görüş beyan etmiştir.⁸⁸

Süleyman Ateş, âyette geçen “doğular” ifadesinden kastedilenin, Güneş'in doğduğu yerlerin olduğu yönünde yorum yapmıştır. Bunun da Güneş'in her an Dünya'nın farklı

---

⁸⁴ et-Tekvir 81/1.

⁸⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/360.

⁸⁶ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 10/5047-5048.

⁸⁷ es-Sâffât 37/5.

⁸⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*,5/370.

bir yerinden görünmesinin, Güneş'in doğuş yerinin çok sayıda olduğunun delili olduğu vurgusunu yapmıştır.⁸⁹

Yıldırım, âyette dikkat çekilen “doğuların Rabbi” ifadesi için, kastedilen manayı şöyle açıklamıştır; Dünya batıdan doğuya doğru hareket etmektedir. Ekvatora dik olarak çizilen daireye meridyen ismi verilmekte ve ekvator üç yüz altmış daireden oluşmaktadır. Her meridyen arasındaki uzaklık dört dakikadır. Dünya, kendi etrafında dönme hareketini gerçekleştirirken doğu yönünde dönmektedir ve her meridyen çizgisi bir doğu olarak kabul edilmektedir. Böylece her meridyen, kendisinden sonraki meridyene göre dört dakika evvel Güneş'i görmektedir. Sonuç olarak burada yer kürenin iki ayrı hareketi vurgulanmaktadır. Ayrıca Dünya'nın şekli itibarıyla yirmi üç derece meyilli olması, Güneş'in her gün farklı bir menzilden doğduğuna işarettir.⁹⁰ Merâgi, bu âyet-i kerime için yorumlama yapmamıştır.

Değerlendirmelerini aldığımız müfessirlerin yorumlarındaki ortak görüş, Güneş'in her gün farklı yerlerden doğduğu fikridir.

3.1.2.7. Karadelik

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ

وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ

“Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bilirsiniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir.”⁹¹

Merâgi, Vâkıa suresindeki söz konusu âyetler hakkında yapılan yeminle, yıldızların battığı yerlerin kastedildiği çıkarımını yapmıştır. Yemin olarak yıldızların battığı yerlerin seçilmesindeki hikmetin, Allah'ın varlığına delil niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Çünkü yıldızların batışıyla fonksiyonlarının sona ermesi, her yaratılan şeyin üzerinde daimî olarak var olan bir etkene işarettir. Bu sebeple Hz. İbrahim yıldızların batışından dolayı onların ilah olamayacağına ve bu durumun da Allah'ın ulûhiyetine delil olacağını dile getirmiştir.

⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 16/108.

⁹⁰ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 10/5080-5081.

⁹¹ el- Vâkıa 56/75-76.

Allah'ın pek çok âyet-i kerimede yarattığı şeylere yemin etmesindeki ince nüans, onları yaratmasının azamet ve kudretine delil olmasındandır.

Müfessir, eserinde Ebu Müslim el-İsfahânî ve bazı müfessirlerin yorumlarına yer vermiştir. Onlara göre âyet-i kerimede geçen Arapça'da olumsuzluk ifade eden “lâ” kelimesi, lügat açısından değerlendirildiğinde gereksiz görülmemesi, aslında ifade edilenin açık ve net olduğu yorumunu yapmışlardır. Buna göre âyetteki olumsuzluk edatı ile “Hayır, bu şeylere yemin etmiyorum” demektir. Bu sebeple kastedilen, konu o kadar açıktır ki yemine ihtiyaç duyulmamıştır.⁹²

Süleyman Ateş, bu âyet-i kerime hakkında, İbn Abbas'ın yorumuna yer vererek, âyette kastedilenin yıldızların mevkilerinin doğdukları yahut düştükleri yerler olduğu, bu tespitten de yıldızların belli bir yörünge hattında dolaştıkları anlamının çıktığını belirtmiştir.⁹³

Yıldırım'ın bu âyet hakkındaki bilimsel yorumunu ele aldığımızda, yıldızların yörüngelerinin ve konumlarının belirlenmiş Fizik kanunu çerçevesinde olduğuna dikkat çekildiğini görmekteyiz.⁹⁴

Yazır, âyette geçen “nücum” (نجوم) kelimesinin yıldızlar anlamında olduğunu belirtmiştir. Bu âyet için iki farklı yorum yapmıştır; âyette işaret edilenin yıldızların doğduğu ve battıkları mekânları veya gökyüzünde buldukları alanları yahut akan yıldızların düştükleri konum ya da kıyamet günü düşecekleri yerler olduğunu vurgulamıştır. İkinci yorumunda ise “nücum”un Kur'an'ın âyetleri anlamında alındığında, her nâzil olunan kısım olarak yorumlamıştır. Bu manaya göre de yıldızların yeri melekler, peygamberler, Kur'an âyetlerinin yazıldığı sayfalar veya hafızların kalpleridir.⁹⁵

Genel olarak müfessirler birbirine yakın yorumlar yapsalar da ortak görüş, yıldızların gökyüzündeki mekânlarının kastedildiğidir. Merâgi, âyette açık bir şekilde yıldızların yaşam sürelerinin sona ermesiyle battıkları konumun ifade edildiğini belirtmiştir.

---

⁹² Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 27/150.

⁹³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/231.

⁹⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 11/5984.

⁹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/262-263.

3.1.3. Biyoloji

Bu bölümde, Biyoloji bilimi kapsamına dâhil olan dokuz âyetteki, çağdaş bilimsel tefsir müfessirlerinin yorumları incelenmiştir.

3.1.3.1. Parmak Uçlarının Farklı Oluşu

Parmak izlerini inceleyen ilim dalına Daktiloskopi adı verilmektedir. Bu ilim dalı parmak uçlarının hiç değişmediği ve parmak uçlarındaki izlerin her insanda farklı olduğu tespitini yapmıştır. Emniyet alanında, kimlik tespitinde kullanılan bu realite, Kıyâmet suresinde anlatılmaktadır:

أَيُّسَبُّ الْإِنْسَانَ أَلَّنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ

بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ

“İnsan kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır? Evet bizim onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter.”⁹⁶

Merâgi, bu âyet-i kerimelerde Allah’ın insanın el ve ayak parmak uçlarının dahi en ince ayrıntısına kadar yeniden yaratmaya kadir olduğunu, O’nun kudretinin yüceliğine vurgu yapıldığını dile getirmiştir. İnsanın parmak uçlarının eşek tırnağı veya deve tabanı gibi tek parça halinde yaratılsaydı, tutma, açma gibi faaliyetleri kısacası hayatını sürdürmesini sağlayan, incelik barındıran işleri yapmasının mümkün olmayacağı şeklinde yorumlamıştır.⁹⁷

Süleyman Ateş, Kıyâmet suresi üçüncü âyetin tefsirini şu şekilde yapmıştır; bu âyette insanlara ahiret hayatı hatırlatılarak, Allah’ın insanların kemiklerini bir araya toplama kudretinde olduğu vurgulanmış, hemen ardından parmak uçlarına işaret edilerek Cenab-ı Hakk’ın parmak uçlarını dahi, eski haline getirme güç ve kudretinde olduğu belirtilmiştir. İnsanın başka uzuvları varken, özellikle parmak uçlarına işaret edilmesinde elbette bir hikmet vardır. Parmak uçlarındaki çizgiler her insanda farklılık gösteren, her insana özel çizgilerdir. Bu sebeple cinayet ve hırsızlık gibi adlî vakalarda fâilin tespit edilmesi yönünde belirleyici bir argümandır. Âyette, insanı diğer

⁹⁶ el-Kıyâmet 75/3-4.

⁹⁷ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 29/147.

insanlardan ayıran en belirgin özelliğe dikkat çekilerek, parmak uçlarındaki bu çizgilerin ne kadar incelik ve ayrıntıya sahip olduğuna işaret edilmiştir.

İlmî araştırmalar, insanın henüz annesinin rahminde, cenin haldeyken deride bu çizgilerin belirildiğini tespit etmiştir. Kişinin karakter çizgisi olarak adlandırılan bu çizgiler, üçüncü ayın sonunda tamamlanmaktadır. Deride nakşedilen bu çizgiler ikiz kardeşler de dâhil olmak üzere, bütün insanlarda farklıdır.⁹⁸

Yıldırım'a göre âyette parmak uçları ifadesi ile parmak uçlarındaki izler işaret edilmiştir. Parmak uçlarındaki izleri inceleyen ilk Biyoloji ve Anatomi uzmanı, Marcello Malpigh'dir. Kendisi "Dış Dokunma Organının Anatomisi Konusunda Gözlem" isimli eserinde parmak ucu derisinin girintili çıkıntılı formunun özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Sonraki yüzyıllarda Çek bilim adamı Jan E. Purkyne, parmak ucundaki kabarık halde bulunan çizgilerin hiç değişmediği fikrini savunmuştur.⁹⁹

Yazır, Kıyâmet suresindeki bu âyetler hakkında, Allah'ın parmak uçlarına işaret etmesindeki hikmetin yüzeysel olmadığını, yaratılışında çok daha derin ve önemli ayrıntıların olduğunu vurgulamıştır. İnsanın en önemli şeylerini elleriyle yaptığı, ellerin kıymetini ortaya çıkaran şeyin parmaklar olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca parmaklar ve parmak uçlarında, Anatomi bilimine araştırma konusu olacak, anlaşılması zor incelikler bulunduğu yorumunu yapmıştır. Konunun önemini bir örnekle resmeden müfessir, karanlık bir yerde bastonun ucunun dokunduğu nesnelere parmak uçlarındaki sinirlerin hissine göre tayin edilebileceği çıkarımını yapmıştır. Parmaklar ve uçlarının insanın fiillerinin önemli bir kısmının gerçekleştiği noktalarıdır. Yorumunda ek olarak kıyamet günü Allah'ın insanın ellerinden çıkan iyi kötü bütün amelleriyle diriltmeye kadir olduğu vurgusunu yapmıştır.¹⁰⁰

Yorumları incelediğimizde, Merâğî'nin âyeti Allah'ın yaratma kudreti açısından yorumlayarak, O'nun eşsiz azametinin parmak uçlarındaki inceliklerde aşikâr olduğunu belirttiğini görmekteyiz. Yıldırım, Yazır ve Ateş ise parmak uçlarındaki çizgilerin her insanda farklı oluşuna dikkat çekerek, Anatomi bilimi açısından bu farklılığın mücizevî yönünü ön plana çıkararak değerlendirme yapmışlardır.

---

⁹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/171-172.

⁹⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 12/6484-6485.

¹⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/243-244.

3.1.3.2. Bebeğin Rahimdeki Üç Karanlık Evresi

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا رَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ
أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآئِي تُصْرَفُونَ

“Allah sizi bir tek nefisten (Adem’den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan da sekiz eş meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı, karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah’tır. Mülk O’nundur. O’ndan başka tanrı yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O’na kulluktan) çevriliyorsunuz?”¹⁰¹

Merâgi, Allah’ın insanları annelerinin karnında üç katlı karanlık içerisinde aşamalar kapsamında yarattığını belirtmiştir. İlk aşamanın nutfe (sperm ve yumurtanın birleşimi), ikincisinin alaka (embriyo), üçüncü aşamanın da mudğa (bir çiğnemlik et parçası) olduğunu, daha sonra et, kemik ve sinirlerin oluştuğunu belirtmiştir. Bu aşamalardan sonra ruh üflenerek, insan geçirdiği üç evreden farklı bir canlı olarak hayat bulmaktadır. Müfessir âyet-i kerimede kastedilen üç karanlık evrenin, bebeğin korunması için Allah’ın anne karnında yarattığı üç katmanlı karanlığa işaret olduğunu dile getirmiştir.

Merâgi, Dr. Abdulaziz Paşa İsmail’in, İslam ve Modern Tıp isimli kitabından yaptığı alıntı da Kur’an’ın bize ceninin üç zarla “karanlık” olarak isimlendirilen katmanlarla sarıldığı bilgisini vermektedir. Bunlar; amniyon zarı, koryon ve desidua zarlarıdır. Bu zarlar çıplak gözle bakıldığında tek bir zar gibi gözükse de detaylı inceleme neticesinde zarlar belirgin hale gelmektedir.¹⁰²

Elmalılı, üç karanlık evreyi batın, rahim ve döl yatağı karanlığı olarak yorumlamıştır.¹⁰³

Ateş, âyette bahsedilen üç karanlık evreyi, ceninin sarıldığı zar, zarın içerisinde bulunduğu rahim ve rahmin içinde bulunduğu karın bölgesi olarak yorumlamıştır. Embryolog’daki isimlendirmeleri şu şekildedir; Abdominal Wall, Uterine Wall,

¹⁰¹ ez-Zümer 39/6.

¹⁰² Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 23/146-147.

¹⁰³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/408.

Amniochroni Membranadır. Allah, küçücük insan hücrelerini bu karanlık bölmeler içerisinde geliştirmektedir.¹⁰⁴

Yıldırım, anatomik bir konuya dikkat çeken bu âyet-i kerimenin anlatımından şu sonuçları çıkarmıştır; döl yatağı her ne kadar tek bir yapıya sahip olsa da üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Kaslı tabaka, dış aminyon zarı diye isimlendirilen kısım ve koruyucu zar, yani aminyon sıvısıdır.¹⁰⁵

Müfessirlerin yorumlarını incelediğimizde bebeğin anne karnında üç karanlık evre geçirdiği görüşünün hâkim olduğunu, ancak bu evrelerin isimlendirmelerinde farklılık olduğunu gözlemlemekteyiz.

3.1.3.3. Sütün Oluşumu

Sütü oluşturan unsurların hayvan vücudunda oluşum aşamaları hakkında Kur'an'ın eşsiz i'caz niteliğiyle ortaya konulan hakikatler ile, günümüzde bu konuyla ilgili yapılan tıbbî araştırmaların sonuçları aynı doğrultudadır. Nahl suresi 66. âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır:

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ

“Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fişki ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.”¹⁰⁶

Merâgi, Nahl suresindeki bu âyet-i kerimede düşünen insanlar için pek çok ibret olduğunu vurgulayarak, sütün oluşum aşamalarını şöyle dile getirmiştir; hayvanlar et ve bitki gibi besinleri yedikten sonra sindirimle bu gıdaların bir kısmı dışkıya, bir kısmı bedenleri için yararlı sıvılara dönüşmektedir. Öz halinde bulunan sıvıların bir kısmı değişime uğrayarak hayatlarını devam ettirmelerinin temeli olan kanı oluşturmaktadır. Aşamalar halinde dönüşümün olduğu bu döngüde son olarak, dolaşımdaki kanın bir kısmı da hayvanın memesine ulaşarak süte dönüşmektedir. Süt fabrikasını andıran bu sistem, Allah'ın sonsuz kudret ve sanatını gözler önüne sermektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/530.

¹⁰⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 10/5210.

¹⁰⁶ en-Nahl 16/66.

¹⁰⁷ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 14/103.

Ateş, hayvandaki sütün, fers ve dem arasından çıktığını belirterek, fersin de yenilen gıda maddelerinin özünün sindirilmesiyle, bağırsaklarda fişki diye isimlendirilen tortu olduğu bilgilendirmesini yapmıştır. Sütün oluşum aşamaları hakkında da hayvanların vücudundaki kan ve fişki diye tarif edilen gıdaların özünden yaratıldığı yahut fişki ile damarlarda dolaşan kan arasında yaratıldığı görüşünü beyan etmiştir. Hayvanın vücudunun bir tarafında kan, diğer tarafında da kandan çok farklı nitelikte bulunan fişki bulunurken, bu iki maddeden hiçbir eser taşımayan, çok farklı vasıfta, insan vücudunun ihtiyaç duyduğu, faydalı bütün maddelere sahip sütün yaratılmasını, Allah'ın hikmetinin nişânesi olarak yorumlamıştır.¹⁰⁸

Yıldırım, ilgili âyette sütün oluşumuna dikkat çekerken fişki ve kan tabirlerini ön plana çıkartmıştır. Memeli hayvanların yedikleri yemin bir kısmı kan olarak, bir kısmı süt olarak meydana gelmektedir. Geriye kalan kısmının da posa olarak vücuttan atıldığını belirleyen müfessir, sütün dış salgı bezleri aracılığıyla salgılandığı bilgisini vermiştir. Süt gibi beyaz bir sıvının, oluşum sürecinde kandan bahsedilmesinin sebebini, kanın vücutta dolaşarak organların ve dokuların ihtiyaç duydukları gıda maddeleri ve Oksijen gereksinimini karşıladığı şeklinde yorumlamıştır.¹⁰⁹ Elmalılı, bu âyet hakkında bir değerlendirme yapmamıştır.

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler, insan için çok faydalı olan sütün, besinlerin hayvan vücudunda öğütülerek meydana gelmesindeki oluşum aşamalarında, aynı yorumlamayı yapmışlar ve bu mûcizevî sıvının önemine dikkat çekmişlerdir.

3.1.3.4. Toprağın Titreşerek Canlanması

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ
ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَعَيْرٍ مُّخَلَّقَةٍ لِّنَّبِّينَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مِمَّا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ
نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِنَبِّئَنَّ أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُنَوِّقُ وَمِنْكُمْ مَّن يَرُدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا
يَعْلَمَ مَن بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ
مِن كُلِّ زَوْجٍ بَّهِيحٍ

“Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekte şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları

¹⁰⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 15/121.

¹⁰⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/ 3346.

(önce) belirsiz, sonra belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki size (kudretimizi gösterelim) ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz.) İçinizden kimi vefat eder; yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.”¹¹⁰

Merâgi, Hac suresinde uzunca anlatılan yaratılış aşamalarının ardından, araştırmamızda konu olarak ele aldığımız toprağın canlanırken titreşmesi konusuna kısaca değinmiştir. Araştırmamızın içeriğinde bulunduğu maddeler halinde yaratılış aşamalarını da çalışmamıza almayı uygun gördük.

1. Âyetin ilk kısmında insanın yaratılışının toprakta yetişen gıda maddelerinin tüketilmesiyle vücudun ürettiği meniden yaratıldığını vurgulamaktadır. Bu gıda maddeleri bitkilerden gelmektedir, bitkilerin yetişmesindeki iki ana faktör; toprak ve sudur.
2. İkinci aşamada meniden kana dönüşen nutfe oluşumudur.
3. Üçüncü aşamada bu kan, yoğun bir kan pıhtısı görünümündedir.
4. Dördüncü aşamada, sonunda insan kusursuz bir şekle sahip et parçasına dönüşmektedir. Ayrıca bazı et parçaları düzgün şekillenmemiştir, bu insanların boy uzunlukları, suretleri arasındaki farklı oluşlarının sebebidir.
5. Bu aşamada artık doğum gerçekleştirmiş ve bebek dünyaya gelmiştir.
6. Sonrasında insanın gücü son buluncaya kadar yaşamını sürdüreceği ifade edilmiştir.
7. Son aşamada Allah sizi ya vefat ettirir ya da gücünüzün acze düştüğü döneme geri döndürmektedir.

Müfessir, söz konusu âyetin merkeze aldığımız vurgu söylemi olan, bitkilerin titreşerek canlanma konusu için; suyun yeryüzü ile buluştuğu zaman hareketlenerek kabardığı ve suyun derinliklerine nüfuzu ile canlandığı yorumunu yapmıştır.¹¹¹

---

¹¹⁰ el-Hac 22/5.

¹¹¹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 17/88-89.

Elmalılı Hamdi Yazır, âyette geçen “yeryüzünü kupkuru ve ölü olarak görürsün” ifadesindeki benzetmenin bilimsel teoriler ile örtüştüğünü, yerkürenin yanan bir ateş kütlesi iken zaman içerisinde sönerek kül haline geldiğini, sonrasında katılaşıp tortulaştığını anlatmaktadır. Daha sonra suyun inmesiyle atomlara ve elementlere canlanma geldiği, bu esnada da toprakta sarsıntı meydana geldiği şeklinde açıklamıştır.¹¹²

Süleyman Ateş, âyetin sonundaki ifadeler için bilimsel yorumda bulunmayarak, ayette kupkuru toprağın yağmurla diriltilmesinin betimlendiğini, ayrıca Allah’ın kıyamet günü ölüleri dirilteceğine dair benzetme yapıldığı yönünde fikir beyan etmiştir.¹¹³

Yıldırım, bu âyeti biyolojik bakış açısıyla yorumlayarak, spermin ana rahminde geçirdiği evrelere dikkat çekmiştir. Hücrelerin bölünerek çoğalması, bir zaman sonra kan pıhtısı halini alması ve sonunda et parçası görünümüne bürünmesi, Allah’ın tekâmül kanununun eseri olduğu yönünde yorumlamıştır. Ayrıca ceninin oluşum evreleri ile toprağa inen yağmurla harekete geçerek kabarması ve neticede çeşit çeşit bitkilerin yetişmesi arasında da benzetme yapıldığını da belirtmiştir.¹¹⁴

Ateş, toprağın titreşerek canlanmasını, kıyamet sahnesine teşbih yapmış ve buradaki toprağın yağmurla diriltilmesini, Allah’ın insanları da öldükten sonra diriltileceği şeklinde yorumlamıştır. Diğer müfessirler ise suyun toprağa bir anlamda can olduğu ve onunla canlanıp hayat bulduğunu dile getirmiştir.

3.1.3.5. Aşılaiıcı Rüzgârlar

وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْفَيْنَا كُفْرَهُمْ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

“Biz rüzgârları aşılaiıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik ve onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız.”¹¹⁵

¹¹² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/

¹¹³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 6/9.

¹¹⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 8/3995.

¹¹⁵ el-Hicr 15/22.

Merâgi, söz konusu âyet-i kerime için rüzgârların Allah'ın yarattıklarına lütuf ve ikramı sebebiyle meydana geldiğini belirterek bunları üç madde halinde sıralamaktadır:

1-Rüzgârların bulutları taşıyıcı olma vazifeleri sebebiyle, ağaçların üzerine yağmur yağmakta, böylece bitkiler hayat bularak canlanıp çiçeklenerek meyve vermektedirler.

2-Rüzgârlar, erkek bitkilerin polenlerinin dişi olanlara taşınması ve aşılmasına aracılık etmektedirler. Bu yolla insanlar için çeşitli meyve ve bitkilerin yetişmesine imkân sağlanmaktadır.

3-Rüzgârlar ağaçların üzerindeki toz parçacıklarının temizlenmesine vesile olarak, onların Güneş ışığı gibi, büyümesi için gerekli besinlerin gözeneklerine daha iyi nüfuz etmesine yardımcı olmaktadır. Bu olay da bitkiler ve ağaçların yenilenmesine katkı sağlamaktadır.¹¹⁶

Yazır, bu âyetin manasının ilmî mûcize olduğu yönünde görüş beyan etmiştir. Elmalılı Râzi'nin bu âyetin ifade ettiği anlam için, rüzgarların ağaçları aşıladığını, ancak bunun nasıl gerçekleştiğinin bilgisinin malum olmadığını belirtmiştir. Daha sonra yapılan araştırmalar sonucunda bütün bitkilerde erkeklik ve dişiliğin mevcut olduğu bilgisine ulaşıldıktan sonra rüzgarların aşılama oldukları anlaşılmış oldu. Bu nedenle âyetin manasının ilmî mûcize olduğu yönünde görüş beyan etmiştir. Rüzgârın havanın çeşitli şekillerde ısınıp soğuması neticesinde meydana geldiğini belirten müfessir, rüzgârın aşılama olacak nitelikte esmesinin Allah'ın lütfuyla meydana geldiğini vurgulamıştır. Hâsılı kelam, Elmalılı, rüzgârların taşıyıcı ve dağıtıcı nitelikte olduklarını, bu özelliklerinden dolayı rüzgârın esintisi ile bitkilerin aşılandığını belirtmiştir.¹¹⁷

Ateş Hicr suresindeki bu âyette, rüzgârların aşılama yönüne işaret olduğunu ifade etmiştir. Ona göre rüzgârlar, bulutların birbirlerine elektron akımının aşılmasında rol oynadığı gibi, bitkilerdeki döllenme olayında da önemli bir faktördür. Rüzgârların erkek tohumları, dişil çiçekler üzerine taşıyarak aşılama işlemini gerçekleştirdiğini belirtmiştir.¹¹⁸

---

¹¹⁶ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 14/17-18.

¹¹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/324-325.

¹¹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/61.

Yıldırım, Hicr suresindeki âyet-i kerimenin tefsirinde, rüzgârların iki şekilde aşılama görevi olduğu tespitini yapmıştır. Birinci görevi, pozitif elektrik yüklü bulutu, negatif elektrik yüklü buluta doğru hareket ettirerek elektrik akımı oluşumunu sağlamaktır. Yapılan araştırmalara göre, pozitif elektrik yüklü bulut pozitiften, negatif elektrik yüklü bulut da negatiften zıt yöne kaçmaktadır. Ancak rüzgârların onları birbirine itmesiyle tutulma olmakta ve böylece bulutların her tarafı elektrikle yüklenmiş bulunmaktadır. Bu doğa olayının sonucu ise yağmurdur. Rüzgârların ikinci görevi ise bitkilerin üreme organı olan çiçeklerin döllenme hikâyelerindeki aşılama rolleridir. Bitkiler birevcikli ve ikievrekli yapıdadırlar. Birevcikli bitkiler, aynı kök üzerinde dişi ve erkek çiçekler barındırmaktadır. İkievrekli de ise erkek ve dişi çiçekler farklı kökler üzerindedir. Müfessir, rüzgârlar aracılığıyla erkek organ tozunu, dişi organa naklederek döllenmenin gerçekleşmesi için gereken uygun ortamı hazırladığı fikrini sunmuştur.¹¹⁹

Yorumlarını incelediğimiz müfessirlerin, bu âyet-i kerimede ilmî mûcizenin ifade edildiği konusunda hemfikir olduklarını görmekteyiz. İnsanlar için sadece bir hava esintisi olarak gözlemlenen rüzgârların, arka planda yağmurun oluşumundan, bitkilerin aşılmasına kadar pek çok işlevi olduğu bilgisini öğrenmekteyiz.

3.1.3.6. Balın Oluşumu

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ
ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ
فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.”¹²⁰

Merâği, eserinde ilk hitap olan “Rabbin bal arısına...” ifadesinin, Rabbin bal arısına ilham vererek içgüdülerine bazı vazifeler vermiştir anlamında olduğunu vurgulamıştır.

¹¹⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 6/3209-3210.

¹²⁰ en-Nahl 68-69.

Bu söylemden de arıların, aslında akıllı bir varlık gibi hareket ettiklerinin zannedilmesinin mümkün olduğu çıkarımını yapmıştır. Yorumunun devamında bu konu hakkında pek çok araştırma yapıldığını, arıların yaşamlarının incelenmesi sonucunda şu noktaların ön plana çıktığını belirtmiştir:

1. Arılar yaşamlarını sayısı elli bine çıkan topluluklar halinde sürdürmektedir. Bu topluluklar kovan denilen özel mekânlarda barınmaktadırlar.
2. Her kovanın içerisinde en büyük gövdeye sahip bir arı bulunmakta ve bu arı, kraliçe arı olarak isimlendirilmektedir. Kraliçe arının diğer arılara hükmetme yetkisi bulunmaktadır. Kovanda kraliçe arı dışında 400-500 kadar erkek arı mevcuttur. Ayrıca kovanlarda sayıları 15.000 ile 50.000 arasında değişen işçi arılar bulunmaktadır.
3. Yukarıda detaylandırdığımız bu üç grup arı, sistemli bir şekilde, iş birliği ile görevlerini yerine getirerek hayatlarını sürdürmektedirler. Kraliçe arının görevi, arıların çıktığı kovana yumurtaları bırakmaktır, bu durum da kraliçe arıların bütün arıların annesi olduğunu göstermektedir. Erkek arıların ise görevi kraliçe arıyı dölmektir. İşçi arılar ise, adından da anlaşılacağı gibi kovanın onarımı ile kraliçe arı ve erkek arılara hizmet etmektedirler. İşçi arılar bütün gün çiçeklerden nektar emerek vücutlarındaki kesesinde biriktirmektedirler. Bu kesenin biyolojik yapısının özelliğinden dolayı, arının salgıladığı özel bir enzimle karışması sonucunda nektar bala dönüşmektedir. İşçi arıların çalışmasıyla yapılan bal, kovanın bütün arıları tarafından tüketilmektedir.
4. İşçi arıların en önemli görevlerinden biri de yavrularını büyütme ve yaptıkları balı depolamak için inşa ettikleri altıgen şeklindeki peteklerdir. Bu petekler incelendiğinde mühendislerin bile cetvel ve pergel gibi ölçü aletleri kullanmadan yapamayacakları kadar ince detaylara sahip olduğu gözlemlenmektedir. El-Cevherî, Allah'ın arılara, peteklerin boşa gidecek şekilde hiç boşluk bırakmayan altıgen şeklinde yapmayı ilham ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca arıların kanatları da kovayı temizleme ve havalandırma işlevi görmektedir.¹²¹

Yazır'a göre, müfessirler, bu âyette bal arısına verilen emrin ilham olduğu yönünde yorum yapmışlardır. İlham manayı kalbe atmaktır. Ancak ilham, eylem açısından bir

---

¹²¹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 14/103-108.

zorunluluk ifade etmemektedir. Arının bal yapmasındaki sanatı, peygamberlere inen vahiy gibi nitelendirilmese de zorunlu olmasından dolayı benzerlik bulunmaktadır. Bu sebepten müfessir, hiçbir vasıta olmaksızın arıya bal yapma fitrat ve sanatını en güzel şekilde öğreten Allah Teâlâ'dır şeklinde izah etmiştir.¹²²

Süleyman Ateş, tefsirinde arıların çiçeklerin özünden yiyip, sonrasında yediklerini kustuklarını ve bu kusuntunun insanlar için şifa kaynağı olan bal olduğu yorumunu yapmıştır.¹²³

Yıldırım, bu âyetin ifade ettiği mana için, arıların içgüdüsel olarak kimyacı edasıyla petekleri inşa ettiğini ve çiçeklerden polen toplayarak yaptığı, faydası sayılamayacak kadar çok olan balın önemine dikkat çekmiştir.¹²⁴

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler, arının ilham alarak, mühendislerin bile ancak en ince ölçümlerle yapabileceği peteğin ve sindirimleri sonucu meydana gelen mûcizevî besin maddesi balın oluşum hikâyesi hakkında ortak görüşe sahip olduklarını görmekteyiz. Bütün müfessirler yorumlarında balın oluşumunun mükemmel ve kusursuz oluşuna dikkatleri çekmektedirler.

3.1.3.7. Bitkilerdeki Erkeklik ve Dişilik

Kur'an-ı Kerim bütün varlıkların çift yaratıldığını bizlere bildirmiştir. Kâinattaki çiftlerin bir kısmı keşfedilmiş, fakat bilinmeyen pek çok çift de bulunmaktadır.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَّكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى

“O size yeri beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.”¹²⁵

Tâhâ suresindeki bu âyet-i kerime için Merâgi, Allah'ın gökyüzünden yeryüzüne yağmur ile su indirmesiyle çeşitli ekinler, meyveler, tatlı, ekşi aromalarıyla farklı şekilde, apayrı kokulara sahip meyve ve bitkilerin yetiştiğini dile getirmiştir. Toprakta çıkan her çeşit bitkinin besin olarak değerlendirildiğinde, bir kısmının insan vücuduna

¹²² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/352-353.

¹²³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/123.

¹²⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/3353.

¹²⁵ Tâhâ 20/53.

faydası olan, bir kısmının da hayvanların beslenmeleri için gıda niteliğinde olduğunu, bitkilerin yetişmesinin de Allah'ın yarattıklarına sunduğu sonsuz nimetlerin delillerinden bir tanesi olduğunu belirtmiştir.¹²⁶

Süleyman Ateş, Tâhâ suresi elli üçüncü âyette Allah'ın nimetlerinin insanlara hatırlatıldığı yorumunda bulunmuştur.¹²⁷

Yıldırım'a göre her bitki aynı su ile beslenir, aynı Güneş'in ışığından istifade eder ve aynı toprakta yeşerir ancak farklı özellikleri taşımaktadır. Bu büyüme evreleri olurken diğer taraftan da Biyolojik olarak aşılama da devam etmektedir.¹²⁸

Elmalılı, bu âyet-i kerimede sözün üçüncü şahıstan birinci şahsa çevrildiğini belirtmiştir. Âyetteki ifadeden gözle görülebilen hidayet anlamına işaret olduğunu dile getirmiştir.¹²⁹

Müfessirlerin yorumlarını tahlil ettiğimizde bitkilerin dişilik ve erkeklik yönlerini ön plana çıkaran yorumlar yapmadıklarını, daha çok bitkilerin kâinattaki bütün canlılar için önemini ve hayatlarındaki yerlerini, bunların Allah'ın ihsanı olduğu yönünde yorumlar yaptıklarını görmekteyiz.

3.1.3.8. Bir Çiğnemlik Et Parçası

ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

“Sonra nutfeyi alaka (aşılammış yumurta) yaptık. Peşinden alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.”¹³⁰

Merâgi, insanın yaratılış aşamalarını detaylı şekilde anlatan Mü'minun suresindeki bu âyet-i kerimenin tefsirinde, aşamalar hakkında bilgi vermiştir. “Nutfeyi alaka (aşılammış yumurta) yaptık” ifadesi için, nutfenin ikinci halinin değiştirilerek donmuş

¹²⁶ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 16/119.

¹²⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/437.

¹²⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/3812.

¹²⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/468.

¹³⁰ el-Mü'minûn, 23/14.

kan pıhtısına dönüştüğü yorumunu yapmıştır. Sonraki aşamada bu alaka, bir çiğnemlik et parçası şekline büründürülmüştür. Âyette bahsedilen son aşama ise et parçasının kemiklere (iskelete) çevrilmesidir. Burada Biyolojik açıklamayla yorumunu destekleyen müfessir, bu aşamada insanın kemik oluşumunda kullanılan unsurların kemiklere, et oluşumu için uygun olan maddelerin ise ete dönüştüğü bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca âyetteki ifadede etin kemikleri örten ve koruyucu olan giysi hükmünde işlevi bulunmaktadır.

Âyetin devamında “başka bir yaratılış ile insan haline getirdik” ifadesinden, ruhun üflenerek cansız olan varlığın hayatî fonksiyonlarının mevcut olduğu insan olarak vücuda geldiğini belirtmiştir.¹³¹

Süleyman Ateş, nutfenin kırbanın dibinde kalan az miktarda su olduğunu, bununla da erkeğin meni hayvancığının kastedildiğini belirtmiştir. Meni hayvancığı, rahim kanalında yumurtayı aşılması sonucu onunla birleşerek tek bir hücre görünümünü almaktadır. Zigot diye isimlendirilen bu hücre, çoğalarak kan pıhtısı şekline gelir ve en sonunda bir çiğnemlik et parçası halini almaktadır şeklinde yorum yapmıştır.¹³²

Celal Yıldırım, ilgili âyetlerle insanın yaratılış safhalarını dört bölüm olarak değerlendirmiştir.

1-Spermin ana rahminde yumurtayla birleşmesi ve çoğalarak kan pıhtısı görünümünde olması.

2-Bir müddet sonra et parçası olması.

3-Belli bir süre sonra kemiklerin oluşumu.

4-Son olarak ceninin dayanıklı bir yapıda gelişmesidir.

Müfessir, döllenmiş yumurtanın anne karnında, annenin kanından beslenerek cenin haline geldiğini belirtmiştir. İki ay sonunda bu ceninde damarlar oluşup kan dolaşımı meydana gelmekte, sonrasında da kıkırdak ve kemik oluşumu gerçekleşmektedir, yorumunu yapmıştır.¹³³

---

¹³¹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 18/8-9.

¹³² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/88.

¹³³ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8 4086.

Yazır, nutfenin rahime aşıl原因 olarak yapışan kan pıhtısı olarak değiştigini, sonrasında alakanın bir çiğnemlik et parçası haline geldiğini belirtmiştir. Allah'ın bu yumuşacık et parçasından insanın vücudunun çatısı olan kemikleri yarattığını vurgulamıştır. Burada benzetme yaparak yumurtanın kabuğunun tavuğun karnındayken yumuşak iken, tavuk yumurtlayınca sertleşmesi gibi, kemiklerin de anne rahminde yapısal olarak yumuşakken, doğduktan sonra sert yapıda yaratıldığı şeklinde yorumlamıştır. Daha sonra kemiklerin yapılarına uygun olarak et giydirildiğini ve böylece ruhuyla, kuvvetleriyle yaratılan hiçbir mahluka benzemeyen insanın yaratıldığını dile getirmiştir.¹³⁴

Yorumlarını ele aldığımız müfessirler, insanın yaratılış aşamalarını detaylı bir şekilde izah etmişlerdir.

3.1.3.9. Yaratılıştaki Çiftler

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

“Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim.”¹³⁵

Merâgi, Yâsîn suresindeki bu âyet-i kerime için, Allah'ın kâinatta çeşitli bitkilerden meyvelerden ve bunların soyundan çiftler yarattığını, bunun yanında insanın bilgisine açmadığı pek çok şeyi yaratmasının da O'nun şanınin yüceliğinin kanıtıdır yorumunu yapmıştır. Ayrıca “ve O, sizin bilmediğiniz şeyler yaratır.” âyet-i kerimesi mucibince, yarattıkları hakkında genel bilgiyle bilgilendiren Allah, her türlü noksanlıktan münezzehtir diyerek, bu âyetteki yorumunda Allah'ın yüce kudretine dikkat çekildiğini belirtmiştir.¹³⁶

Ateş, Dünya'daki yaratılmışların zıddının bulunduğunu ve her şeyin erkekli ve dişili olduğu yönünde yorum yapmıştır. İnsanlar, bitkiler, ağaçlar, hayvanlar kısaca her canlının erkek ve dişisi bulunmaktadır. Maddenin en küçük yapıtaşı olan atomda da çift olma söz konusudur. Çekirdek ise pozitif elektrik yüklü olup, negatif elektrik yüklü elektronlar çekirdeğin etrafında dönmektedir. Cevher araz, yer gök, karanlık aydınlık,

¹³⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/55.

¹³⁵ Yâsîn 36/36.

¹³⁶ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 23/7.

pozitif negatif örneklerinde olduğu gibi her şey zıddıyla var olmaktadır. Burada dikkat çekilmek istenen, her şeyin çifti ile yaratıldığı ve yaratılmışların yaratıcı olamayacağı hususudur.¹³⁷

Yıldırım, âyet-i kerimede geçen “ezvâc” (ازواج) kelimesinin aralarında zıtlık, benzerlik yahut yakınlık bulunan şeyler için kullanıldığı çıkarımını yaparak, erkek ve dişi, beden ile ruh, pozitif ile negatif gibi kavramlarla örneklendirmiştir. Varlık alemi dediğimiz kâinat, bu çiftleri barındırmaktadır. Ayrıca müfessir, bitkiler, insanlar ve diğer canlılarda çift oluşun bulunduğunu vurgulamıştır.¹³⁸

Elmalılı bu âyetin ifade ettiği mesaj için şükretmeyenlere uyarı, şükredeceklere ise şükürün ilk aşamasının Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih etmek olduğunun öğretilmesi olarak yorumlamıştır. Dünya’daki her şeyin benzeri, zıttı veyahut herhangi bileşiği olması sebebiyle çift yaratıldığını belirtmiştir. Cevher araz, madde kuvvet, iç dış gibi ilk akla gelen çiftlerle örneklendiren müfessir, bu âyetin kâinattaki her şeyin bütün sınıf ve çiftleri ile yaratıldığı anlamını barındırdığını vurgulamıştır. Mahlukatın hepsinin çift yaratılmasının, Allah’ın vahdaniyetinin delili olduğu bilgisini vermiştir.¹³⁹

Yeniçeri, tüm yaratılmışların eril ve dişil şeklinde yaratıldığının Kur’an’da açıklandığını belirtmiştir. Ayrıca bu durumun sadece insan, bitki, hayvan gibi canlıların özelinde olmayıp, diğer bütün varlıkların da erkeklik-dişilik olarak, yani biri diğerinin zıttı bir yaratılışa sahip olduğunu belirtmiştir. Yahut artılı ve eksili olarak farklı güç ve ayrı yüklerle donatıldığı da âyet-i kerimelerde vurgulanmıştır. Yâsîn suresinde geçen bu âyet-i kerime için müellif, “ezvac” kelimesinin bir türe ait, birbirinden farklı çeşitlerin ifade edilebileceği gibi onlardaki erkeklik ve dişiliğe de işaret olunabileceği yorumunu yapmıştır.¹⁴⁰

Müfessirlerin kâinatta akla gelen her şeyin, canlı cansız çift yaratıldığı konusunda hemfikir olduklarını görmekteyiz.

---

¹³⁷ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 7/346.

¹³⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 10/5046.

¹³⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/359.

¹⁴⁰ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 100.

3.1.4. Fizik

Bu bölümde, Fizik bilimi kapsamındaki on altı âyeti, çağdaş bilimsel tefsir anlayışıyla yorumlayan müfessirlerin getirdikleri yorumlar incelenmiştir.

3.1.4.1. Yağmurun Oluşumu

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O’dur. Sonunda onlar (o rüzgarlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız.”¹⁴¹

Merâgi, söz konusu âyetin tefsirine geçmeden önce yağmurun oluşumuna değinmiştir. Şöyle ki, deniz gibi yüzeylerin üzerindeki hava, sıcaklığın etkisiyle yükselmektedir. Yükselen hava, soğuk bir hava akımı ile karşılaştığında hızla soğumaktadır. Bunun sonucunda da su buharı yoğunlaşarak bulut oluşmaktadır. Bulutlar rüzgârların etkisiyle yatay yönde hareket etmektedirler. Yerküreden yüksekliği bir mil ile on mil arasında değişmektedir. Bulutlardan yüzeye daha yakın olanları daha yoğun ve suya doyma oranı daha yüksektir. İşte bu bulutlar su damlacıklarının birleşerek oluşturdukları yağmur bulutlarıdır. Sonuç olarak yoğunlaşma sebebiyle büyük damlalar oluşmakta ve yeryüzüne düşmektedirler.

İsviçre’nin Cenevre şehrindeki yüksek rakımlarda bulunan otellerde kalanların gözlemlediğine göre; yüksek dağların zirvelerinde yaşayan insanlar, yağmur bulutlarının seviyesine ulaşmakta hatta onları aşarak daha da yukarı çıkabilmekte ve böylece bulutlar onlardan daha alt seviyede kalmaktadırlar.¹⁴²

Ateş, bu âyetin tefsirinde, rüzgârların bulutları sürükleyerek ölü toprağa getirdiğini, bulutlardan inen yağmur ile toprağın canlanarak çeşitli meyvelerin, yapısal olarak kuru olan topraktan yetiştiği yorumunu çıkartmıştır.¹⁴³

¹⁴¹ el-A’râf 7/57.

¹⁴² Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 8/182-185.

¹⁴³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 3/349.

Yıldırım, bu âyet-i kerimede atmosferdeki alçak basınç ve yüksek basıncın yer değiştirmesiyle oluşan rüzgârların kastedildiği yorumunu yapmıştır.¹⁴⁴

Yazır, eserinde öncelikli olarak rüzgârın tarifini yaparak, havanın her hareketine rüzgâr denilemeyeceği, havanın bir noktadan başka bir noktaya özel bir şekilde hareket ettirilmesi olarak tanımlamıştır. Rüzgârın oluşum sebebi olarak, sıcak ve soğuk havanın yer değiştirmesi olduğunu, bunun da ancak Allah'ın emri neticesinde gerçekleştiği yorumunu yapmıştır. Âyette rüzgârın meydana geliş sürecinin tasvir edilmesini, diğer tabiat olayı olan yağmurun oluşmasına zemin hazırlaması ve varlık kazanmasının habercisi olarak değerlendirmiştir. Âyette rüzgârların hareketlerinin betimlendiği ifadeler için, rüzgârların yağmurun habercisi olduğuna dikkat çekildiği şeklinde vurgulamıştır. Bu oluşum gerek maddî gerek mânevi açıdan Allah'ın azametine, nübüvvetine ve ahiret gününe delil olacak niteliktedir.

Rüzgârların faydalarından bir tanesi de bulutları, yağmura ihtiyaç duyan bölgelere taşımaktır. Elmalılı'ya göre hafif olan rüzgârın ağır olan bulutları kaldırması, eşya tabiatının tersi bir durumdur. Bulutlar su taneciklerinden oluştuğundan dolayı, bulutların hava boşluğunda asılı durması Fizik bilimine araştırma konusu olmuştur. Havadan daha ağır olan su taneciklerinin içinin, kendisinden daha sıcak hava ile doldurulmasıyla, köpük şeklinde hafif olmaları sağlanmaktadır. Aynı zamanda bu köpükler içerisinde, ağır su kütlelerini muhafaza ettiği haliyle, rüzgârların onları yüklenmesi ve hareket ettirmesi elbette ki mutlak bir kudretin eseridir, yorumunu yapmıştır. Ayrıca bu doğa olayının uçakların tasarımına ilham olduğu vurgusunu yapmıştır.¹⁴⁵

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler, yağmurun oluşumu için rüzgârların en etkili faktör olduğu yönünde yorumlarını şekillendirerek, Allah'ın bu mûcizevî doğa olayındaki eşsiz kudretine dikkat çekmişlerdir.

3.1.4.2. Yükseldikçe Hava Basıncının Düşmesi

Gökyüzünde yükseldikçe hava basıncının düştüğü gerçeği En'âm suresi yüz yirmi beşinci âyet-i kerimede şu şekilde ifade edilmiştir:

---

¹⁴⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 4/2142.

¹⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/357-359.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslam’a açar; kimi de saptırmak isterse, göğsü çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inanmayanları işte böyle cezalandırır.”¹⁴⁶

Merâgi, bu âyetin ifade ettiği anlamı, iki farklı bakış açısıyla yorumlamıştır. İlk yorumunda Allah’ın doğru yola ilettiği kişinin kalbindeki sevinçle beraber ferahlık ve genişliğin ortaya çıkacağını belirtmiştir. Âyetin devamında, aksi durumunun söz konusu olduğunda, yani insan fitratını şirkle bozduğunda, kendisinden Tevhid’in delillerini gözlemlemesi istendiğinde, göğsünde şiddetli bir darlık hissettiği şeklinde yorumlamıştır. İkinci yorumunda ise konuya bilimsel açıdan yaklaşım göstererek, âyetin son kısmındaki göğüste meydana gelen darlık hissini, tıpkı gökyüzünün yüksek katmanlarına çıkan insanın, yükseğe çıktıkça nefes almakta zorlanması, daha da yükseğe çıktıkça solunum gücünü çelmeye başlamasına benzetmiştir. Müfessir, bu âyet-i kerimde Allah’ın batılla hemhâl olmuş kişinin durumunu betimlediğini vurgulamıştır.

Bununla beraber Merâgi, yukarıda bilimsel açıklamasını yaptığı hakikate, Kur’an-ı Kerim’in indirilişinden on dört asır sonra ulaşılmasından dolayı, insanoğlunun ne kadar aciz olduğunun vurgulandığını da dile getirmiştir. Güncel bilgilere de eserinde yer veren Merâgi, atmosferin üst katmanlarındaki hava yoğunluğunun alt katmanlarına göre daha az olduğunu, bu nedenle insan ne kadar yükseğe çıkarsa havanın azalması sonucu solunum zorluğu çekeceği bilgisini paylaşmıştır. Bu durum, ihtiyaç duyulan havanın yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde bahsi geçen yüksekliklere çıkıldığında solunum cihazı kullanılmaktadır.

Merâgi, yorumunun sonunda bu gibi bilimsel âyetlerin uzun yıllar sırrına vâkıf olunmadığından yorumlanamadığını, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle insanların ancak bu âyetlerdeki bilimsel hakikatleri açıklayabildiklerini dile getirmiştir. Ayrıca âyetin bilim ve dinin her zaman birbirini destekleyen iki unsur olduğunun delili olarak da kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ el-En’âm 6/125.

¹⁴⁷ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 8/24-26.

Elmalılı, Allah'ın insanlara hak ve hakikati kabul etmesi için nefesine yetenek verdiğini, bu sebeple imanla göğsün genişleyeceğini, kalbin ferah bulacağını belirtmiştir. Göğüs genişliği kuvvet, tahammül ve teneffüse işaret etmektedir. Müfessir, İslam için göğsün açılmasından ifade edilmek istenenin, nefsin hakkı sevip kabul etmeye hazır olarak ve her şeyden arınmış bir niteliğe sahip olması şeklinde ifade etmiştir.¹⁴⁸

Celal Yıldırım, Kur'an-ı Kerim'in indiği zaman diliminde, yükseldikçe hava basıncının düşmesini hissettirecek bir ortamın olmadığını şu şekilde anlatarak, bu âyetin geleceğe dair mesajını ön plana çıkartmıştır. Kur'an'ın nüzul süreci Mekke şehrinde başlamış ve Medine şehrinde tamamlanmıştır. Yarımada coğrafyasında ise yüksek dağ ve tepelerin olmayışından dolayı, yükseklerde oksijen azalmasını hissettirecek bir durum söz konusu değildir. Günümüzde ise her gün gelişen ve ilerleyen bilim, tropikal bölgelerde 18 km., kutuplarda ise 12 km. kalınlığındaki tabakalarda canlıların yaşayabileceği özellikte olacağı bilgisini vermiştir. Bu tabakalarda yükseğe çıkıldıkça oksijenin azaldığı ve oksijen tüpüne ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Aksi durumda nefes almak güçleşmekte, ayette ifade edildiği gibi göğüs daralarak hayati fonksiyonlar yerine getirilemez hale gelmektedir.¹⁴⁹

Ateş, bu âyet-i kerimede Fizik yasasına işaret olduğuna dikkat çekerek, göğsü doğru yükseldikçe insan göğsünün daralacağına vurgu yapıldığını belirtmiştir. Müfessir, her yüz metrede basıncın bir derece azalacağını ve 15-16 bin metre yükseğe çıkılınca, ancak özel aletlerle nefes alınabileceğinin bilgisini de vermektedir.¹⁵⁰

Yeniçeri, bu âyet-i kerimede insanın göğsü çıktığı zaman karşılaşacağı zorluklar arasında en önemlisi olan havasızlığa vurgu yapıldığını belirtmiştir. İnsanın uzaya çıkarken göğsünün daralacağı ve teneffüs etmenin zorlaşacağı resmedilmiştir. Aynı zamanda göğsü yükseldikçe insanın solunum sıkıntısı yaşaması gibi hakikatlerle, kalbini kapatan insanın durumunun da aynı olacağı betimlenerek anlatılmıştır. İlk dönem müfessirler bu âyeti merkeze alarak insanoğlunun uzaya çıkma imkân ve

---

¹⁴⁸ YAZIR, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/280.

¹⁴⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 4/2010.

¹⁵⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 3/234-235.

kabiliyetinin olmadığını dile getirmişlerdir. Müellife göre bu âyette, göğe yükseldikçe oluşan teneffüsün zorluğuna işaret edilmiştir.¹⁵¹

İman ve sapkınlığın ruh haline etkisinin anlatıldığı âyet-i kerimede, müfessirler bilimsel bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Uzun süre bu âyetin ne ifade ettiğinin anlaşılamadığını belirterek, yükseklere çıkıldıkça hava basıncının düşmesi neticesinde insanın nefes alıp vermede zorlanacağını tasvir edildiği yönünde yorumda bulunmuşlardır.

3.1.4.3. Atom

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

“İnkâr edenler, “Bize kıyamet gelmeyecek” dediler. De ki: Bilakis! Gaybı bilen Rabbime andolsun ki o size mutlaka gelecektir.” Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey, O’nun bilgisi dışında kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta kayıtlı olmasın.”¹⁵²

Merâgi, bu âyet-i kerimenin Allah’ın yeniden dirilişi inkâr eden müşriklere karşı Peygamberine, Rabbinin adına yemin ettirerek onaylattığı üç âyetten bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Âyetin devamında Allah, dirilişin mümkün olduğunu vurgulamış ve kendisinin ilminin her şeyi kuşatıcı olduğunu dile getirmiştir. Zerre miktarı yahut onun daha küçüğü ne olursa olsun göklerde ve yeryüzünde her şey Allah’tan gizli kalmaz. Kemikler dağılıp parçalanmış olsa da onları, ilk yaratılıştaki olduğu gibi bir araya getiren yüce Allah’tır.¹⁵³

Elmalılı, yorumunda en küçük karıncaya benzer bir şeyin yahut mikrop, molekül atom, elektron gibi küçüklük ifade eden şeylerin, bunlarla birlikte parçalanmayan en küçük parçanın dahi, Allah’ın ilminde olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

Celal Yıldırım, bu âyet-i kerimeyi yorumlarken zerrenin kelime manasına değinerek, pencereden içeriye vuran güneş ışığında uçan toz anlamında kullanıldığını belirtmiştir.

¹⁵¹ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 444.

¹⁵² Sebe’ 34/3.

¹⁵³ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 22/58.

¹⁵⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/315.

Bu manayı merkeze alarak en küçük parçanın kastedildiğini, bu anlatımın da atoma işaret olduğu vurgusunu yapmıştır. “Daha küçüğü” ifadesinin ise atom çekirdeği ve etrafında dönmekte olan elektronları düşündüğüne de eserinde yer vermiştir.¹⁵⁵

Ateş, bu âyet-i kerimenin, Allah’ın yerde ve gökte olmuş olacak her şeyin bilgisine hâkim olduğu, O’ndan hiçbir şeyin gizli kalmayacağı ve her şeyin katında yazılarak tespit edildiğine işaret ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁶

Yeniçeri, zerrenin Kur’an-ı Kerim’de bölünebilen en küçük varlık ve ondan daha küçük varlıklar için kullanıldığını belirtmiştir. Bu varlıklar bölünebilen nesnenin içinde bulunabildikleri gibi dışarıda da bulunabilirler. Arapça lügatinde zerre, atom veya molekül için kullanılmaktadır. Yer ve göğün zerre kelimesiyle bir arada kullanılması yer ve gök arasında bizim idrak edemeyeceğimiz bir enerji ve madde alışverişi olağan gözükmektedir, yorumunu yapmıştır.

Zerreden daha küçük ifadesi ise, atomun kendisinden çok daha küçük nesnelere meydana geldiğini, bu durumun da bizi atomdan daha küçük madde ve nesnelere var olduğu sonucuna götürdüğünü dile getirmiştir. Ayrıca zerre kelimesinin geçtiği her yerde genel olarak zerrenin ağırlığına miskal kelimesiyle ifade edilmesinin de onun kendisine özgü ağırlığı ve yoğunluğu olduğu çıkarımını yapmıştır.¹⁵⁷

Merâgi ve Ateş kâinatta zerre miktarı kadar şeyin Allah’ın ilmi dahilinde olduğu yönünde fikir beyan ederken, Yeniçeri, Yıldırım ve Yazır zerre olarak atomun kastedildiğini belirtmişlerdir.

3.1.4.4. Tatlı Nehir Sularının Tuzlu Deniz Suyuna Karışmaması

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخاً وَحِجْرًا مَحْجُوراً

“Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O’dur.”¹⁵⁸

Merâgi, iki denizin birbirine bitişik oldukları halde sularının birbirine karışmaması hakikatini, Allah’ın yarattıklarına nimet olarak ikram ettiğini vurgulamıştır. Bir

¹⁵⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 9/4917.

¹⁵⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 7/237.

¹⁵⁷ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 97-98.

¹⁵⁸ el-Furkan 25/53.

denizin tatlı olan suyu, diğer denizin tuzlu olan suyuna karışmadığından, iki denizin de sularında bozulma meydana gelmemektedir. Allah'ın sonsuz ilmi ve kudretiyle iki denizin arasına sanki perde koyulmuş gibidir. Denizler gözlemlendiğinde suları birbirine karışmış gibi gözükse de gerçekte birbirinden ayrı ve her deniz kendi su yapısını muhafaza eder konumdadır.¹⁵⁹

Elmalılı Hamdi Yazır, iki deniz arasında sınırlı bir hattın olduğunu, tatlı ve tuzlu suyun evrende birbirine karışmayarak ayrıştığı şeklinde yorumlamıştır. Bu mûcizevî gerçekliğin, Allah'ın koyduğu kanunun eseri olduğunu vurgulamıştır.¹⁶⁰

Ateş, tefsirinde suyu acı olan deniz ile suyu tatlı olan denizin yan yana oldukları halde sularının birbirine karışmaması ve tabiatlarının değişmemesinin, Allah'ın ikisinin arasına koyduğu engelden dolayı olduğunu belirtmiştir. Zafer dergisinde yayınlanan makaledeki yorumları da eserine dâhil eden Ateş, makalede denize süratle dökülen ırmakların suyunun da denize karışmadığı, buna engel olanın kütlelerin moleküllerindeki kohezyon kuvvetinin farklılığından kaynaklandığı vurgulanmıştır.¹⁶¹ Bangladeş'deki Tşatgam'dan, Birminya'daki Arakan'a doğru akan iki nehrin biri tatlı ve diğeri acı olup, aynı dere yatağında buldukları halde birbirlerine karışmadan ve birbirleri içinde erimeden akmaya devam etmektedirler.¹⁶²

Yıldırım bu âyet-i kerimenin yorumunda, denizler ve bazı göllerin suyunun farklı derecelerde acı veya tuzlu, bazı nehir ve göl sularının tatlı olmasındaki hikmete dikkat çekmiştir. Nehir ve pınar sularının acı olması halinde toprağın çoraklaşacağını ve bitkilerin yetişme ortamı bulamayacaklarını belirtmiştir. Ayrıca deniz suyunun magnezyum, tuz, klorür, magnezyum sülfat, potasyum, klorür gibi pek çok yararlı minareleri barındırdığı da ilmî bir gerçektir.¹⁶³

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler, suyu tatlı ve suyu tuzlu olan iki deniz veya nehrin arasında perde işlevinde bir engel olduğunu, bu sebeple bitki oluşumunda

---

¹⁵⁹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 19/26.

¹⁶⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/137.

¹⁶¹ Ümit Şimşek, "Denizlerdeki Su Engeli", *Zafer Dergisi*, (Erişim 04 Nisan 2025). <https://www.zaferdergisi.com/makale/15618-denizlerdeki-su-engeli.html>

¹⁶² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/265-266.

¹⁶³ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8/4326.

farklılıklar olduğu yönünde kanaatte bulunmuşlardır. Ayrıca Ateş, Asya Kıtasındaki nehirlerden örnek vererek, bilimsel olarak ispatını da gözler önüne sermiştir.

3.1.4.5. Yeraltı Suları

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ فَتْرِيهَ مُصْفِراً ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَاماً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَبْصَارِ

“Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlar da akıl sahipleri için bir öğüt vardır.”¹⁶⁴

Merâgi, eserinde Peygamber Efendimiz’e hitaben, insanlara gökyüzünden inen suyun yeryüzündeki kaynaklara dönüşerek, buradan da buğday, arpa, pirinç gibi çeşitli ekinlerin sulanarak yetiştiklerinin hatırlatmasının yapıldığını belirtmiştir. Ardından ahiretin varlığına vurgu yapılarak bu ekinlerin zamanla sararıp kuruyarak parçalanacaklarını, bitkilerdeki bu döngünün aynısının dünya hayatı için de geçerli olduğu şeklinde yorumlamıştır. Âyette bitkilerin büyüme ve yok olma tablolarının betimlendiği ifadelerden, akıl sahibi insanların tefekkür ederek ibret almaları gerektiğini de vurgulamıştır.¹⁶⁵

Ateş, bu âyetin yorumlamasını şu şekilde yapmıştır; Allah’ın gökten yağdırdığı yağmurlarla dereler akmakta ve su, yerin alt tabakalarına sızarak birikmektedir. Sonra toprağın bazı noktalarından yeryüzüne çıkmaktadır. Bu sularla bitkiler sulanmakta ve çeşitli bitki ve ekin yetişmektedir. Bu bitkilerin yaşam süreleri bitince sararak kuruyarak çöp haline dönüşmektedir. Ayetteki bu anlatım ile insanların ve bütün canlıların vakti gelince aslı olan toprağa döneceği vurgulanmıştır.¹⁶⁶

Yıldırım, Dünya’nın dörtte üçünün denizlerle kaplı olmasının, yağmur suyunun yeryüzüne fazla miktarda inmesinin sebeplerinden olduğunu belirtmiştir. Bu suların yeraltındaki kaynaklara sızması, döngü halindeki oluşumla bitkilerin büyümesi gerçekleşmektedir. Bitkiler yaşam sürelerinin sona ermesiyle kuruyup çöp haline

¹⁶⁴ ez-Zümer 39/21.

¹⁶⁵ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 23/158.

¹⁶⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 7/ 40-541.

dönüşmekte ve böylece tekrar bitkilerin tohumları toprağa karışmaktadır. Yeraltı sularının, ihtiyacı olan suyu kendilerine ulaştırmaları sonucunda, o tohumlar tekrar bitki olmaktadır yorumunu yapmıştır.¹⁶⁷

Yeniçeri, bu âyette dikkat çekici olanın işlev ifade eden (انزل) fiilinin geçmiş zaman kipi ile kullanılması olduğunu belirtmiştir. Bu durumun da yağmurun şu anda gözlemlediğimiz yeraltı-yerüstü kaynak ve arkların oluşumunun değil de ilk başlangıçların betimlendiğini, bu konuda da bilimin keşfinin beklendiğini yorumuna eklemiştir.¹⁶⁸ Yazır, eserinde bu âyet-i kerime hakkında yorumda bulunmamıştır.

Müfessirler, yağmur suyunun yeraltına sızarak yeraltı suyu oluşumları haline geldiklerini, bunların da bitkilerin büyümesi için gerekli su gereksinimini karşıladığı yönünde yorum yapmışlardır.

3.1.4.6. Denizlerin Birbirine Karışmaması

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ

“İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar.”¹⁶⁹

Merâgi, bu âyet-i kerimeyi Furkan suresi 53. aâyet-i kerimede yaptığı yorumlarla aynı doğrultuda yorumlamıştır. Allah’ın, suyu tatlı ve tuzlu olan iki denizi yan yana yarattığını, ancak hiçbirinin suyunun diğerine üstün olmadığını, denizlerin sularının kendi sınırları içerisinde korunduklarını belirtmiştir. Denizlerin arasında, Allah tarafından gözle görülmeyen bir engelin bulunduğu yahut yeryüzündeki kara parçalarından oluşan bir engelin yaratıldığının mümkün olacağı çıkarımını yapmıştır. Müfessir, savunduğu görüşüne Mısır’daki Nil Nehri’ni örnek vermiştir. Nil Nehri, Habeş Dağları’ndan çıkarak Akdeniz’e dökülmektedir, ancak Nil Nehri’nin tatlı suyu ile Akdeniz’in tuzlu suyu birbirine karışmamaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 10/5226.

¹⁶⁸ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 78.

¹⁶⁹ er-Rahmân 55/19-20.

¹⁷⁰ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 27/112-113.

Yazır, âyette geçen “berzah” kelimesini, iki şey arasındaki çizgi olarak tanımlamaktadır. Coğrafya terimi olarak ise; iki deniz arasında bulunan kara olarak tanımlamıştır. İki denizin birbirlerinin özelliğini ortadan kaldırmalarına ve sınırlarını aşarak, diğer denizin sınırına geçmesini engelleyici bir engel bulunduğu yorumunda bulunmuştur. Bu durum için, Kızıldeniz’de Nil Nehri, Basra Körfezi’nde Dicle Nehri’ni örnek olarak sunmuştur.¹⁷¹

Celal Yıldırım, bu âyetin tefsirinde Kaptan Kusto’nun (Cousteau) araştırma sonuçlarını paylaşmıştır. Kaptan Kusto, Cebelitarık Boğazı’nda araştırma yaparken bitki popülasyonu, suyun yoğunluğu, canlı çeşitliliği açısından değerlendirdiğinde, Akdeniz ve Atlas Okyanusu’nun farklı yapıda olduğunu ve sularının birbirine karışmadığı bilgisini paylaşmıştır. Bu iki denizin karışmasına engel olan, tam da birleşme noktalarında bir su engeli bulunmaktadır. Kaptan Kusto, Alman bilim adamlarının 1962 yılında Aden Körfezi ve Kızıldeniz’in birleşme noktası olan Mendep Boğazı’nda yaptıkları incelemenin ardından aynı sonuca ulaştıklarını belirtmiştir.¹⁷²

Ateş, Allah’ın birbirine karışan iki deniz arasında bir engel koyduğunu söylemiştir. Denizlerin kendi özelliklerini korudukları ve özelliklerinin birleşim noktalarında bile geçiş sağlamadığının ilmî bir gerçeklik olduğu vurgusunu yapmıştır. Akdeniz’in sularında kendine özgü bitki örtüsü ve hayvan türleri yaşamını sürdürmektedir. Ancak Akdeniz’e özgü olan bitkiler ve hayvanların, hemen bitişik şekilde olan Atlas Okyanusu’nda olmadığı gözlemlenmiştir. Müfessir, araştırmaların sonucunda elde edilen bulguların, iki denizin arasında doğal bir engel olduğunun ispatı olduğu yönünde yorumlamıştır.¹⁷³

Müfessirler, Furkan suresi 53. âyet-i kerime ile aynı doğrultuda yorumlayarak, denizlerin mevcut durumlarından da örnek vererek, iki denizin sularının birbirlerine karışmasını engelleyici bir set olduğunu belirtmişlerdir.

3.1.4.7. Yeryüzünün Uçlarından Eksilmesi

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

¹⁷¹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6/234-235.

¹⁷² Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 11/5939.

¹⁷³ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*,9/189-190.

“Bizim yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği) gibi hükmeder, O’nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O hesabı çabuk görendir.”¹⁷⁴

Merâgi, söz konusu âyet-i kerime için bilimsel bir yaklaşım sergilememiştir. Âyette ifade edilen yeryüzünün eksilmesi ifadesi için, Peygamber Efendimiz ’den mûcize isteyen müşriklere hitaben, toprakların birer birer İslam topraklarına dâhil edildiğinin hatırlatıldığını belirtmiştir. Yine inanmayanların sürgün, öldürülme, esir alınma gibi yollarla yaşadıkları topraklarından uzaklaştırıldıklarını, bu durumun vaatte bulunulmanın başlangıç sahnesi olduğunu dile getirmiştir.¹⁷⁵

Elmalılı, bu âyette Allah Teâlâ’nın inkâr edenlere, onlara ait olan geniş toprakları etrafından sıkıştırarak eksilttiğini veya yeryüzü olayları ile aşındırdığının ifade edildiğini belirtmiştir. İnkâr edenlerin bereketlerini azaltarak ve yaşadıkları arazileri daraltarak, onların güçlerini, ezikliğe dönüştürdüğünün hatırlatmasını yaparak, kudretinin büyüklüğünü tasavvur etmelerini istemiştir, şeklinde yorumlamıştır.¹⁷⁶

Yıldırım âyet-i kerimede, yerkürenin küre şeklinde olduğunun bilgisinin aktarıldığını belirtmiştir. Dünya’nın kutuplardan basık, ekvatorun şişik şekline sahip olması, gece ile gündüzün ve mevsimlerin oluşmasında etken sebep olacağı çıkarımını yapmıştır.¹⁷⁷

Ateş, âyette geçen ifadeleri, Kureyş müşriklerinin topraklarının ilerleyen dönemlerde Müslümanların ele geçireceği şeklinde yorumlamak gerektiğini savunmuştur. Burada kastedilen toprakların Hicaz bölgesi olduğunu da yorumuna eklemiştir. Son olarak bu yorumdan farklı yönde anlam çıkaran müfessir, yağmurlar ve rüzgâr sebebiyle dağların aşınmasına sebebiyet vereceğini, bu durumun da Dünya’nın kutup bölgelerinden basık görünümüne işaret olduğu vurgusunu yapmıştır.¹⁷⁸

Yeniçeri, Ateş ve Yazır’ın yaptığı tefsir yorumundan farklı olarak, bu âyette Dünya’nın çapı ve çevresindeki daralmanın kastedildiği jeolojik bir durum ile, İslam’ın bir noktadan başlayarak fetihlerle küfür alanının daraltılması arasında bağlantı kurarak,

---

¹⁷⁴ er-Ra’d 13/41.

¹⁷⁵ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 13/117-118.

¹⁷⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/ 163.

¹⁷⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 6/3105.

¹⁷⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*,4/488-489.

tek bir ifade ile iki gerçeğin anlatılmış olabileceği vurgusunu yapmıştır. Ona göre genişleme ve daralma, göklerde veya yıldızlar kümesinde olabileceği gibi tek yıldız ve tek gezegenin yapısında da olabilmektedir. Şayet yeryüzünün hacim olarak içeri doğru büzülmesi devam ediyorsa, bu durum dış yüzeyde de daralmaya sebebiyet verecektir.¹⁷⁹

Tefsirlerini ele aldığımız müfessirlerden Merâgi, Elmalılı inkâr edenlerin topraklarının azaltılacağı yönünde yorum yaparken, Ateş hem bu minvalde hem de Yıldırım'ın farklı bakış açısı olan, âyetin Dünya'nın şeklini ifade ettiği çıkarımında bulunmuştur.

3.1.4.8. Dağların Sürüklenmesi

وَتَرَى الْجِبَالِ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ

“Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.”¹⁸⁰

Merâgi, âyetin tefsirinde dağların yerlerinde sabit durdukları, hareketsiz gibi gözükseler de yerlerinden bulutların hızla geçişi gibi, dağların da hareket ettirildiği yönünde görüş beyan etmiştir. Fizikâ olarak bu durumu açıklayan müfessir, büyük cisimlerin aynı doğrultuda hareket ettiklerinde, hareket dinamiklerinin gözün görme kabiliyetinin üstünde olmasından dolayı fark etmenin zor olduğu bilgisini vermiştir. Yorumunun devamında bu ifadeye yakın Kur'an-ı Kerim'deki ilgili âyetleri örnek vererek, sura ikinci defa üfletildiğinde insanların yeniden dirilişinde, dağların yerinden oynatılacağını ve mahşer meydanında toplanan insanların bu duruma şahit olacaklarını dile getirerek, iki farklı bakış açısıyla sunduğu yorumlarına eserinde yer vermiştir.¹⁸¹

Elmalılı, “Hak Dini Kur'an Dili” tefsirinde âyet-i kerimede kıyamet günü dağların yün gibi atılmasının resmedildiğini belirtmiştir. Dağların, gezici gazlardan meydana geldiğini, dağlarda bulut buharlaşması gibi yok olmanın söz konusu olmadığı tespitini yapmıştır. Dağlarda devamlı kimyasal bir değişimin söz konusu olduğu, tek hacimde

¹⁷⁹ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 116-117.

¹⁸⁰ en-Neml 27/88.

¹⁸¹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 20/24-25.

sabit olmayıp, her an değişim ile yeniden meydana geldiği yorumunda bulunmuştur. Bu değişimin tıpkı bulutun rahmete dönüşmesi gibi hikmet ile düzen çerçevesinde gerçekleşmektedir, şeklinde yorumlamıştır.¹⁸²

Yıldırım, eserinde bu âyeti yorumlarken, Dünya'nın kendi ekseni ve Güneş'in etrafında olmak üzere iki farklı hareketi olduğunu söylerken, dağların ise bu durumun hareket noktası olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca İmam-ı Gazzâlî, Muhyiddin-i Arabî gibi alimlerin de Kur'an-ı Kerim'deki bu anlatımdan esinlenerek dünyanın döndüğü tezini eserlerinde savunduklarını da belirtmiştir.¹⁸³

Ateş, dağların hareketsiz gözükmemesinin duyu organlarımızın yanılsaması olduğunu, aslında hareketsiz olarak görünen dağların gerçekte yürüdükleri fikrini sunmuştur. Dağlar yerkürenin en sivri noktasıdır. Müfessir, dağların hareketli olduğu yönündeki tezdin hareketle, dünyanın da döndüğü ve hareket ettiği sonucunu çıkartmıştır.¹⁸⁴

Yeniçeri, âyette ifade edilmek istenen mananın müfessirlerin genel kanaatinin, kıyamet sahnelerinden bir sahnenin betimlenmesi olduğunu belirtmiştir. İlk dönem müfessirlerin yorumuna atıf yaparak, kıyamet günü dağların yerinden kopmasının gerçekleşeceğini ifade eden başka ayetlerin olduğunu, bu âyette Allah'ın koyduğu düzen ve sanatın ön plana çıkarıldığını dile getirmiştir. Dilsel uygulamalarda bazen bütüne ait parça dile getirilse de kastedilen bütündür. Bu âyet için de aynı durumun söz konusu olduğunu ifade eden Yeniçeri, dağların bu âyette Dünya'yı temsil ettiğini, Dünya kendi etrafında dönerken dağların da onunla aynı hareket planına tâbi olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁵

Bu âyet-i kerime için müfessirler farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Merâğî, âyette dağların hareketli oldukları yönünde fikir beyân ederken, Elmalılı, dağların her an kimyasal değişimle yeniden oluşum içerisinde olduğunu dile getirmiştir. Ateş, Yıldırım ve Yeniçeri ise bu âyetin Dünya'nın döndüğünü işaret ettiğini belirtmiştir.

---

¹⁸² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/192-193.

¹⁸³ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 9/4513-4514.

¹⁸⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6/390.

¹⁸⁵ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 264-265.

3.1.4.9. Demirdeki Sır

Kur'an-ı Kerim'de ismini demir madeninden alan "Hadid" suresi demirin yaratılışından bahsetmektedir.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

“Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu, Allah'ın dinine ve peygamberlerine gayba inanarak yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür.” ¹⁸⁶

Merâgi, Allah'ın demiri, insanların gemi, zırh, mızrak, kılıç yapımı için yarattığını belirtmiştir. Demirde iki farklı yönde fayda olduğunu, bunlardan ilkinin; demirde zalimleri hezimete uğratacak, mazlumları da koruyacak bir gücün var olduğunu dile getirmiştir. İkincisinin ise; insanların günlük gereksinimlerini karşılamak için gerekli olan ev eşyaları, sanayi araçları, demir yolları yapımında kullanmak gibi birçok faydası bulunmaktadır.¹⁸⁷

Celal Yıldırım eserinde, İslam dininin dünya ve ahiret hayatını dengede tutmaya yönelik hüküm ve nasihatlerin yanında, insanların ilimden istifade etmelerini emrettiği hakikatini dile getirmiştir. Âyetin ilk lafızlarında peygamberlerin açık belge, ilme dayalı âyetler ile gönderildiği belirtilirken, kitap ve mizanın indirilerek, amacın insanların yaşamlarını refah ve adalet içerisinde sürdürmeleri olduğu ifade edilmiştir. Hemen arkasında demirin içeriğinden ve iyi yönde kullanıldığı takdirde insanlık için faydalı olacağı vurgulanarak, dinin ilim ile özdeş olduğu, ayrıca ilmin demir örneğinde olduğu gibi tekniğe muhtaç olduğu da açıklanmıştır. Böylece Kur'an-ı Kerim, bu âyetle tekniğin cevherini, ondaki kuvvetin insanlık yararına kullanılmasını telkin etmektedir, şeklinde yorumlamıştır.

Peygamberlere yapılan hitabın arkasından demir madenin özünden bahsedilmesi, onun ilk peygamber Hz. Adem'in yaratıldığı zaman diliminden bugüne kadar

¹⁸⁶ el-Hadid 57/25.

¹⁸⁷ Merâgi, Tefsiru'l- Merâgi, 27/182-183.

kullanıma sunulduğuna işaret olması mümkündür. Arkeolojik araştırmalar sonucunda kesin olmamakla beraber, demirin M.Ö. 3000 yıllarında kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir.¹⁸⁸

Süleyman Ateş, tefsirindeki yorumunda şöyle söylemiştir; âyetin başında peygamberlere adaletin tesisi için kitap ve mizanın verildiğinin ifade edilmesinin hemen arkasından, demirin vuruş gücüne işaret edilmesiyle, hakkı kabul etmede demirden yapılmış silahın önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Dünya teknolojisi ve ağır sanayii mahsulleri hep demir madenine dayanmaktadır. Günümüzde tank, uçaksavar, makineli tüfek gibi savaş aletleri başta olmak üzere tren, otomobil, gemi gibi ulaşım araçlarının da ham maddesi demirdir.

Allah, peygamberlerini vazifelendirmiş ve Müslümanlardan bu madeni kullanarak, İslam'ın muzaffer olması ve hâkim olması için çalışması tavsiye edilmiştir. Arkasından, eğer bu yolda olurlarsa, Allah'ın muhakkak onlara yardım edeceğine işaret edilmiştir. Kitap, mizan, adalet kavramlarının arkasından, vurucu gücü ön plana çıkarılan demirden söz edilmesi, muhakkak bir hikmete dayanmaktadır. İlim ve adaletin inşası kuvvet ile mümkündür. İnsanlar ilim ve güç unsurlarını birleştirerek adaletin inşasındaki rollerini gerçekteştirmiş olmaktadır.¹⁸⁹

Yazır tefsirinde, Allah'ın demiri bolca yaratarak kullarının istifade etmeleri için varlığını bildirdiğini, nasıl kullanılacağını da öğrettiğini söylemiştir. Demirde kuvvetli bir darbe mevcuttur. Silah ve savaş aletleri hep demirden imal edilmektedir. Demir bütün sanayinin ham maddesidir. Fahreddin Râzî, demirin insanlığa faydasının altından fazla olduğunu dile getirmiştir. Allah, insanların demire olan ihtiyaçlarından dolayı demiri, kolay bulunur bir surette yaratmış ve keşfini kolaylıkla mümkün kılmıştır.¹⁹⁰

Yeniçeri, müfessirlerin bir kısmının âyette geçen “inzal” fiili sebebiyle demirin gökten indirilen bir maden olduğu görüşünde olduklarını vurgulamıştır. Eğer bu anlam üzerinden yola çıkılırsa demirin indirilmesi onun çökeltilmesi anlamında olması mümkündür. Böyle olunca demirin cevher olarak yeryüzüne yakın bir yerde bulunup

---

¹⁸⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 12/6032-6034.

¹⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/278-279.

¹⁹⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/283-285.

sonrasında çökerek merkeze yaklaşmış ve basıncın da etkisiyle yoğunlaşıp sertleşerek âyette ifade edildiği gibi büyük bir güç kazanmıştır. Dünyanın bitişik olduğu gök külesinden kopan bir parça mıydı? şeklindeki ihtimal üzerine yorum yapan Yeniçeri, böyle bir durum söz konusuysa Dünya, demiri kopma esnasında yanında getirdiğini yahut toz halinde Dünya üzerine yağarak belli aşamalarla bugünkü maden haline geldiği yönünde yorumlamıştır.¹⁹¹

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler, demirin insanlar için önemini vurgulayarak hem yaşamın her alanında hem de adaletin tesisindeki rolünü açıklayıcı yorumlar yapmışlardır.

3.1.4.10. Çekim Gücü

قَلَّا أَفْسِمُ بِالْخُنُوسِ

الْجَوَارِ الْكُنُوسِ

“Hayır! Akıp giden, bir kaybolup bir etrafı aydınlatan yıldızlara andolsun.”¹⁹²

Merâgi, âyetin başındaki olumsuz ifadedden Allah’ın bu konuda söylenen sözün ne kadar açık olduğunu belirtildiğini söylemiştir. Âyette yıldızlara yemin edilmektedir. Âyet-i kerimede yıldızların geceleri görünür olmaları ve ardından da vahşi hayvanların inlerine saklandıkları gibi çekilmelerindeki düzenin resmedilmesiyle, Allah’ın kâinata yarattığı mükemmel işleyişe yemin edilmiştir.

Müfessire göre bazı alimler, âyette işaret edilen yıldızların Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn gezegenlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Bunun sebebinin de bu gezegenlerin Güneş ile hareket etmeleri ve ardından Güneş’in ışığıyla kaybolmaları olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁹³

Ateş, öncelikli olarak âyette geçen fiillerin anlamına değinmiştir. “hunnes” (خنس) kelimesi geri kalarak gözden kaybolan, “cârî” (جاري) kelimesi ise akıp giden anlamındadır. “Kânis” (كانس) ise yuvasına girip saklanan anlamındadır. Burada kastedilen, Güneş gezegenleri veyahut yıldızlardır ve gündüz gizlendikleri için “Hunnes” fiili ile ifade edilmiştir. “Cevari” fiili ile de kendilerine mahsus bir

¹⁹¹ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 95-96.

¹⁹² et- Tekvîr 81/15-16.

¹⁹³ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 30/58-59.

yörüngede yürüdükleri için kullanılmıştır. Güneş'in doğmasıyla yıldızların görünmez olmaları, geyiklerin yuvalarına girerek saklanmaları şeklinde benzetme yapılmıştır.¹⁹⁴

Elmalılı tefsirinde, âyette ifade edilen “hunnes” (خنس) kelimesi için sinmek, büzülmek ve geri kalmak, “kenese” (كنس) filinin de süpürmek anlamlarında olduğunu belirtmiştir. Âyette ifade edilen (جوار) kelimesinin beş yıldız olarak bilinen Zühal, Müşteri, Merih, Zühre, Utarid gezegenlerin olduğunu belirtmiştir. Bu yıldızların Güneş ile akıp gittiğini, sonra geri dönmüş olarak görüldüğünü, ardından Güneş'in ışığında gizlendiğini belirtmiştir. Yıldızlar gündüz sinerek gözden kaybolurlar, geceleyin de doğarak, gökyüzünde belirirler. Bu durumu şu şekilde benzetme ile ifade etmiştir; yıldızlar tıpkı ceylanların yuvalarından çıkmaları gibi çıkmaktadırlar. Gündüz ufuk üstünde olsalar dahi gizlenir ve görünmez olmaktadır. Yıldızların, Güneş doğduktan sonra, tıpkı ceylanların yuvalarına girdikleri gibi ufkun altına girdikleri şeklinde yorum yapmıştır.¹⁹⁵

Yıldırım'a göre bu âyet Astronomi bilimi için iki önemli bilgi vermektedir. Yıldızların hareketi münferit olarak değil, kendisine bağlı bulunan sistemler ile kendi yörüngesinde gerçekleşmektedir. Diğer bilgi ise; yıldızların kendilerine ait ışık kaynaklarının bulunmamasıdır. Yıldızlar, sadece Güneş'ten aldığı ışığı yansıtma ile geceleri görünür olmakta, gündüzleri de belirsiz durumda olmaktadır, yorumunu yapmıştır.¹⁹⁶

Müfessirler, yorumlarında yıldızların isimlerine değinerek, kendilerinde ışık kaynağı olmadığını, Güneş'ten aldıkları ışığı yansıtıklarını, Güneş'in doğmasıyla da kaybolduklarını belirtmişlerdir.

3.1.4.11. Zamanın İzafiliği

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

“Allah gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin saya geldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.”¹⁹⁷

¹⁹⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 10/349.

¹⁹⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/325-326.

¹⁹⁶ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/6626.

¹⁹⁷ es-Secde 32/5.

Merâgi, bu âyetin ifade ettiği anlamın açıklamasından önce âyette geçen Tedbiru'l-Emr kavramını açıklamıştır. Ona göre Tedbiru'l-Emr; bir işi, sonucu övgüye layık olacak şekilde düşünerek planlamak ve düzenlemektir. Bütün işlerin gökten yere kadar düzene koyulması ve sonrasında O'na yükselmesi, işin büyüklüğünü ifade etmektedir.

Âyetin devamındaki bin yıl ifadesinden kastedilenin, çokluktan kinaye olduğunu vurgulamıştır. Çünkü Arap lügatinde sayıların en yükseği bindir. Ondan sonra gelen sayılar onun alt birimleridir. Müfessirin belirttiğine göre İbn Abbas da Arap kültüründe sıkıntılı günler uzunlukla, mutlu olunan günler ise kısalıkla ifade edildiğini dile getirmiştir.¹⁹⁸

Ateş, Secde suresinin beşinci âyetinde Allah'ın kâinatı altı günde yarattığının belirtildikten sonra, bu sürenin insanların zaman kavramına göre elli bin yıl olduğuna işaret edildiğini söylemiştir. Bilimsel açıdan değerlendirildiğinde, Allah'ın katında günlerin süresi, insanların gün süresinden çok farklıdır. Bazı müfessirlere göre ise bin yıl, Allah'ın kâinatı yarattığı günlerden her birine eşittir.¹⁹⁹

Elmalılı, tefsirinde öncelikli olarak “tedbir” kelimesinin bir işin arkasını görmek suretiyle ona göre kararlaştırmak anlamında olduğu bilgisini paylaşmıştır. Allah'ın tedbirinin, bir iş hakkında hikmetine göre irade buyurması olduğunu dile getirmiştir. Yani emrin inmesi ve çıkması öyle bir günde olur ki, insanların saydığı günlere göre elli bin seneye tekabül etmektedir. Bu âyetteki ifadenin korkutma ve sakındırma olasılığı üzerinde durarak, buradaki elli bin seneden maksadın, zamanın uzunluğundan kinaye olduğu yorumunu yapmıştır.²⁰⁰

Celal Yıldırım, bu âyet-i kerimenin ifade ettiği manayı şu şekilde yorumlamıştır; her gök tabakası bir basamak işlevindedir. Cebrail ve diğer melekler insanoğlunun zaman kavramına denk gelen bir günde bu tabakaları geçmektedirler. Âyette geçen “yevm” kelimesi ise çok kısa bir zaman parçasına işaret etmektedir. Bu değerlendirmeye göre meleklerin hızı, ışık hızının çok üstündedir. İnsanlar için çok uzun olan bir süreyi, saniye yahut saliseler ile geçebilmektedirler.²⁰¹

---

¹⁹⁸ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 21/105.

¹⁹⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/98.

²⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/271-272.

²⁰¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 9/4786-4787.

Yeniçeri, eserinde bu âyet-i kerimeyi yorumlamadan önce âyetin işaret ettiği anlam ile aynı düzlemde olan Tirmizi'den bir Hadis-i şerif paylaşmıştır:

“Peygamber arkadaşları ile oturduğu bir sırada bir bulut geldi...Resulullah (göğe işaret ederek); üstünüzdeki nedir? Biliyor musunuz? Dedi. Onlar; Allah ve Resulü daha iyi bilir diye cevap verdiler. Peygamber dedi ki; O korunmuş bir tavan ve taşmaktan alıkonulup tutulan bir dalga olan dünya göğüdür. Sonra onlara; sizinle o gök arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu biliyor musunuz, diye sordu. Onlar; Allah ve Resulü bizden daha iyi bilir, dediler de buyurdu ki; sizinle onun arasında 500 yıllık mesafe vardır. Sonra Peygamber; O göğün ötesinde ne var biliyor musunuz, dedi. Arkadaşları gene Allah ve Resulü bilir dediler. Dedi ki, onun ötesinde araları 500 yıl olan iki gök daha vardır. Bu şekilde Peygamber yerle gök arasında olduğu gibi her iki gök arasında aynı mesafeler bulunduğunu söyleyerek yedi gök saydı.

Sonra Peygamber (konuşmasına devamla); Yedinci göğün ötesinde ne olduğunu biliyor musunuz, diye sordu. Onlar aynı şekilde; Allah ve Resulü bilir, dediler. O da bu arzdır ve bu arzın altında (bundan sonra) ne olduğunu sordu. Onlar aynı şekilde Allah ve onun elçisi bilir, dediler. Peygamber, bu dünyanın altında, iki arz arası 500 yıllık mesafe bulunan başka bir arz olduğunu bildirdi ve böylece O, her iki arz arasında 500 yıllık mesafe olan yedi arzı saydı ve en sonunda da şöyle konuştu, Muhammed'in kendisi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer sizler bir iple en aşağıdaki arza bir insan sarkıtsanız hiç şüphesiz, o gene (Orada da) Allah'a inip gider.”

Söz konusu âyet ve hadis-i şeriften en dikkat çekici konunun uzay ve göklerle ilgili mesafe kavramı olarak, herhangi bir uzunluk ölçüsü yerine zaman birimi verilmesidir. Günümüzde gök biliminde en hızlı ışık hızı, uzaklık birimi olarak kullanılmaktadır. Ancak burada müellif, Kur'an âyetleri ve Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen evrendeki zaman-uzaklık ölçümlerinde neyin hızının merkeze alındığı sorusunu sormaktadır. Söz konusu âyette bir eylemden bahsedildiği için burada ışık hızının esas alınacağı sonucunu çıkartmıştır. Son olarak da kâinatın bulutsu yapıdan bölünerek parçalanması ve bugünkü hacim ve çapına ulaşması için elbette ışık hızından çok daha

yüksek bir hıza ihtiyaç olduğu kesindir. Bu hızın da henüz ismi konulmamış başka bir hız olan nur hızı olması muhtemeldir.²⁰²

Yorumlarını incelediğimiz müfessirlerin genel kanaati, elli bin yıl söylemi çokluktan kinayedir ve Allah katındaki zaman kavramı insanın idrakinin çok üstünde, imgelenmeyecek derecededir.

3.1.4.12. Ayın Yörüngesinde Hareket Etmesi

Kur'an-ı Kerim'de Ay'ın özelliklerine temas eden âyetler bulunmaktadır. Bilimsel tefsir anlayışıyla bahsi geçen âyetlerin yorumlarına bakıldığı zaman, ayın da belli bir yörünge çizgisinde hareket halinde olduğu sonucu çıkmaktadır.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ

“Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilal) olur da geri döner.”²⁰³

Meraği, söz konusu âyet hakkında, Ay için konaklar belirlendiğini ve bunların sayısının yirmi sekiz olduğunu belirtmiştir. Ay, bu yirmi sekiz konağın her birine tek tek girmekte ve Ay'ın azaldığı vakitlerde bir yahut iki gece gözden kaybolmaktadır. Ay konakların sonuncusuna geldiğinde incilip eğrilerek tıpkı üzerinden bir yıl geçmiş hurma sapı görünümünde olmaktadır.²⁰⁴

Süleyman Ateş, Ay'ın yörüngesinde hareket etmesi hususunu şöyle yorumlamıştır; âyet-i kerimede Ay'ın Dünya çevresinde bulunan yörüngesinde döndüğünü ve sonunda hilal görünümüne ulaştığı anlatılmaktadır. Âyette geçen (عرجون) kelimesi hurma salkımı anlamındadır. (قديم) de eski manasında olduğundan, hurma sapının eskidikçe eğrileceği ve sararacağına, bu halinin de tıpkı Ay'ın ilk ve son halini resmettiğine yönelik benzetme yapılmıştır. Aynı zamanda âyette, Ay'ın yörüngesinde dönerken Dünya'nın etrafında katettiği yolun, dairesel olmayıp eğri olduğu da vurgulanmıştır.²⁰⁵

Elmalılı tefsirinde, Ay'ın hareketinde Güneş gibi istikrarlı bir şekilde akıp gitmenin söz konusu olmadığını, birtakım konakların mevcut olduğu ve her konaklamanın da

²⁰² Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 170-179.

²⁰³ Yâsîn 36/39.

²⁰⁴ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 23/10.

²⁰⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7/348.

bir ölçü çerçevesinde olduğunu belirtmiştir. Her konak yerinde ışığı artarak yahut azalarak menzile göre şekil almaktadır. Bu konaklardan bir tanesinde ışığın azalması ile incelerek kavis şekline bürünmektedir. Ay'ın bu hali, hurma salkımının çöpü ile benzeşmekte ve (عرجون) kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu benzetmeyi müfessir, şaşırtıcı ve bir o kadar da güzel olarak nitelendirmiştir. Bu benzetme, hilalin ilk ve son hallerini tasvir etmekle kalmayıp, Ay'ın konaklarda yol alırken, Dünya etrafında da bir ayda katettiği yörüngenin çizgisini de gösterdiği fikrini savunmuştur.²⁰⁶

Yıldırım, söz konusu âyet için, Ay'ın hareketinin Güneş gibi belli bir yörüngede olmadığını hem Dünya'nın çevresinde hem de Dünya ile Güneş'in etrafında olduğunu belirterek, bu durumdan kaynaklı olarak, her gün belli ölçüde Dünya'nın Güneş ile Ay arasına girdiğini dile getirmiştir. Bu olay da Ay'ın üzerine Dünya'nın gölgesinin düşmesine sebep olur ki, bu da Ay'ın her gün farklı bir menzile yönelmesinin belirtisidir.²⁰⁷

Müfessirler âyetin ifade ettiği anlam için, Ay'ın belli bir yörünge içerisinde hareket ettiğini ve ayın belli dönemlerinde büründükleri şekillerin betimlendiğini dile getirmişlerdir.

3.1.4.13. Gökyüzünün Tabakaları

Kur'an'ın bazı âyetlerinde gökyüzünün “yedi gök” şeklinde yaratıldığı ifade edilmiştir. Bu başlık altındaki âyet-i kerime şöyledir:

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارِجٍ الْبَصَرِ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ

“O ki birbiri ile âhenktâr yedi göğü yaratmıştır. Rahman olan Allah'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?”²⁰⁸

Merâgi, Allah'ın yedi kat göğü birbirinin üzerinde, birbirlerine bağlayıcı, herhangi bir direk niteliğinde bir şey olmadan hava boşluğunda durabilen nitelikte yarattığını belirtmiştir. Bu yedi kat gök, kendilerine özgü mekân ve düzene sahiptirler. Göklerin

²⁰⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/361.

²⁰⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 10/5048.

²⁰⁸ el-Mülk 67/ 3.

birbirinden bağımsız olup aynı düzlem içerisinde olmalarının sebebi olarak, Allah'ın yüce kudretinin eseri olan, yer ve göğün cisimleri arasındaki çekim düzeni olduğu çıkarımını yapmıştır.²⁰⁹

Mülk suresi üçüncü âyet-i kerimesini detaylı bir şekilde yorumlayan Elmalılı Hamdi Yazır, “yedi kat gök” ifadesini gezegenlerin isimlerini sıralayarak açıklamıştır. Altı gezegenin Ay ile, Dünya'dan Neptün gezegeninin uzak mesafesine kadar Güneş sistemi içinde bulunduğunu, yedincisinin de Güneş sisteminin sınırlarından Samanyolu'nun ilerisine kadar uzanan alan olduğunu belirtmiş, Dünya'nın boşluğundan başlayarak bu saydıklarının hepsini gök olarak isimlendirmiştir. Güneşi merkeze alan müfessir, Ay'ı içine alan Dünya göğünün, yer yörünge diye adlandırılan birinci gök olarak kabul edileceğini savunmuştur. İkinci gök ise Merih yörünge sahasıdır, üçüncü gök Müşteri yörünge sahası, dördüncü gök Zuhal yörünge sahasıdır. Her gezegen itme çekme hareketiyle kendi göğünün kapısı konumundadır. Beşinci gök Uranüs, altıncısı ise Neptün gezegenidir. Yedinci gök ise gezegenler gibi hareketlerini göremediğimiz “Sevabit” adı verilen pek çok yıldız topluluğunun bulunduğu alemdir tespitini yapmıştır. Ayrıca Kur'an'ın yedi semaya işaretini anlamaya yardımcı fizik ilminde bu doğrultuda hakikatlerin keşfedildiğini belirtmiştir.

Elmalılı, sonuç olarak merkeze doğru aşağı yönde inildikçe semaların çoğalacağını, semaya doğru yükseldikçe bu sayının azalacağını, ancak hepsinde arzın sayısı ile semanın sayısının orantılı olduğunu vurgulamıştır.²¹⁰

Celal Yıldırım, yedi tabakadan kastedilenin, gökyüzünün kendisinde var olan yıldızların da bulunduğu gök mü? Yoksa kainattaki bütün yıldızlar mıdır? soruları çerçevesinde, bu âyete iki perspektiften bakılabileceğini belirtmiştir. Ancak iki farklı şekilde yorumlansa da yedi kat göğün, bilim adamları tarafından tespit edildiğini, zira muhteviyatı hakkında bilgi edinilmediği tespitinde bulunmuştur.²¹¹

Süleyman Ateş, bu âyet-i kerimedeki yedi vurgusundan, halkın o zamanki yedi gök inancına atıf yapıldığını, Allah'ın azametini hayal etmeleri için bu şekilde nida edildiğini belirtmiştir. Ayetin amacının göğün yedi kat olduğu bilgisini vermek

---

²⁰⁹ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 29/6-7.

²¹⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/69-81.

²¹¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 12/6291.

olmadığını, amacın Allah'ın hikmetine dikkat çekmek olduğunu ileri sürmüştür. Bazı müfessirlerin ise göklerin sayısının yedi olduğunu, yıldızların bulunduğu uzay ve en yakın göğün birinci gök olup, bunun dışında altı tane daha gök olduğu fikrini sunduklarını eserinde belirtmiştir.²¹²

Müfessirler, farklı bakış açılarıyla yorum yapsalar da Yazır “yedi kat gök” ifadesinden gezegenlerin kastedildiğini belirtmiştir. Merâgi ise, göklerin aynı düzlemde hava boşluğunda bulunmasının çekim gücüne işaret olduğunu vurgulamıştır. Ateş ise önemli olanın, göğün katmanlarının sayısı olmadığını, burada Allah'ın azametine dikkat çekildiği yönünde yorum yapmıştır.

3.1.4.14. Yeryüzünün Tabakaları

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünün yedi kat şeklinde yaratıldığını belirten âyetler mevcuttur. Tefsir yorumlarına yer vereceğimiz ayet, Talâk suresinin on ikinci âyet-i kerimesidir:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

“Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Ferman bunlar arasında inip durmaktadır ki, böylece Allah'ın her şeye kâdir olduğunu bilen ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz”.²¹³

Mustafa Merâgi, âyette geçen “yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını da” ifadesi için, bu üslubun Arapça'da çokluk ifade ettiğini, herhangi bir sayı sınırlandırmanın mevcut olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Arap toplumunun yedi ve yedi yüz rakamlarını kesret için kullandıklarını dile getirmiştir. Merâgi'nin yaşadığı dönemdeki bilim adamlarının Güneş'in çevresinde dönen yıldız takımları ve buna benzer gök cisimlerinin sayısının üç yüz milyon olduğuna dair bilgi verdiklerini de eserinde paylaşmıştır.

İbn Mesud'un rivayetiyle Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Yedi gökler, içindekiler ve aralarındaki her şey ile yedi yerler, içindekiler ve aralarındaki

²¹² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*,9/528-529.

²¹³ et-Talâk 65/12.

her şeyin, kürsü karşısındaki hali, geniş bir çölün ortasına atılmış küçük bir halka misalidir”

Ayrıca İbn Abbas’ın bu âyetin tefsiri hakkında yedi gök ve onların benzeri olan yedi yer hakkında “Eğer size bunun tefsirini anlatacak olsaydım, bunu yalanlayarak inkâr ederdiniz” demiştir. Müfessir, İbn Abbas’ın bu yorumu hakkında bu âyetin birçok alemin varlığına delil olduğunu ve bu mevzular hakkında bilim adamlarının insanları fitneye düşürmemek için, bilgilerini paylaşmamaları gerektiğini vurgulamıştır.²¹⁴

Celal Yıldırım, yeryüzünün de gökyüzü gibi yedi kat olarak yaratıldığını eserinde belirtmiştir. Ona göre, bu Âyetten çıkarılabilecek mana, yerkürenin yedi ayrı tabakadan oluştuğu gerçeğidir. Bunlar Atmosfer (Havaküre), Hidrosfer (Suküre), Litosfer (Taşküre), Prosfer (Ateş Küre). Piroster ile Barisfer denilen Ateş küre arasında da bir tabaka bulunmaktadır. Yedinci tabaka ise yerin çekirdeğidir. Yerküre ve gökyüzünün tabakaları arasındaki benzer noktalar ise, tabaka sayısı ve yuvarların daire şeklinde birinin diğerini kuşatmasıdır.²¹⁵

Ateş söz konusu âyetin tefsirinde, Allah’ın “yedi kat gök ve bir o kadar yeryüzü yaratandır” ifadesini kullansa da sonraki yorumlarında yedi rakamının Arapça ‘da zaman zaman çokluk ifadesi olabileceğini de dile getirmiştir. Dahhak’ın yorumuna da yer veren müfessir, bu âyet-i kerimenin arzın tabakalarına işaret ettiğini vurgulamıştır.²¹⁶

Yazır bu âyetin ifade ettiği mana için yedi gök gibi yedi yerin de olduğu yorumunu yaptıklarını, bu durumun yedi yerin daha ötesinin olmadığı anlamına gelmediğini belirtmiştir. Âyette semanın “misli var” ifadesinden sadece sayı olarak denklik ifade ediliyormuş gibi görülsede, vasıf olarak da benzerlik olacağının muhtemel olduğunu vurgulamıştır. Gezegenlerin her birinin kendine ait gökyüzü içerisinde arz gibi olduğuna işaret ettiklerini belirtmiştir.²¹⁷

Yeniçeri, İbnu’l Cevzî, Kurtubî gibi müfessirlerin yorumuna eserinde yer vererek, çoğunluğun yedi kat yer düşüncesinin, İslam öncesi devirde hâkim olan bir görüş

---

²¹⁴ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 28/151-152.

²¹⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 12/6254-6255.

²¹⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 9 / 499.

²¹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/26-27.

olduğunu belirtmiştir. Peygamber Efendimiz 'in hadislerinden örnek veren müellif, yedi gök tanımının çokluktan kinâye olarak kabul edilirse, bu durumun yer küreler için de söz konusu olabileceğini vurgulamıştır. Bu öngörü ile hareket edildiğinde, yer kürelerin sayısının sayılamayacak kadar çok olması gerektiği yorumunu yapmıştır. Son olarak kaynaklarda Hz. Peygamber'in "Ey medhuvvatı döşeyip düzenleyen ve yükseklik boyutu olan gökleri yaratan Allah'ım!" diye nidada bulunduğunu, buradaki "medhuvvat" kelimesinin çoğul ve dünya ile tüm yer kürelerin kastedildiğinin kuvvetle muhtemel olduğunu vurgulamıştır. Yorumunu, çok sayıda yer küre olduğu düşüncesiyle bitirmiştir.²¹⁸

Merâgi ve Ateş yeryüzünün katmanlarının, gökyüzünün katmanları kadar olmasına işaret edildiği âyet-i kerime için, bunun belli bir sayıya işaret olmadığı yönünde yorumlamıştır. Yazır ise katmanları Dünya'daki kıtalar olarak yorumlayarak farklı bir düşünce sergilemiştir. Celal Yıldırım günümüz bilim ışığında yorumlayarak, fizikçilerin isimlendirdiği yer kürenin tabakalarını paylaşmıştır.

3.1.4.15. Gökyüzünün Korunması

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرَضُونَ

"Biz gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün ayetlerinden yüz çevirirler."²¹⁹

Merâgi, söz konusu âyetin ifade ettiği anlam için, Allah'ın kâinatta yarattığı düzen çerçevesindeki çekim kuvveti sebebiyle Güneş ve gezegenlerin kendi yörüngelerinde birbirlerine çarpmadan hareket ettiklerini belirtmiştir. Müfessir, bahsettiği çekim gücü ve evrendeki düzene bağlı olarak Dünya'nın Güneş'in etrafında dönüşü sonucunda gece ve gündüzün meydana geldiği vurgusunu yapmıştır.²²⁰

Yazır, Allah'ın gökyüzünü, şeytanların saldırısından veyahut kendisi için belirlenmiş vakte kadar bozulup dağılmaktan koruduğu şeklinde yorumlamıştır.²²¹

---

²¹⁸ Yeniçeri, *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*, 107-108.

²¹⁹ el-Enbiyâ 21/32.

²²⁰ Merâgi, *Tefsiru'l- Merâgi*, 17/27-28.

²²¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/14.

Yıldırım, söz konusu âyet hakkındaki yorumlarında, şu tespitlerde bulunmuştur; yıldız kümesi ve Güneş, daima uydularını kendilerine çekmektedirler. Kendilerine özgü yörüngelerinde uydularını da döndürmektedirler. Bu olaya çekim kanunu denmektedir. Bu durumda uyduların gezegenlerin üstüne düşmeleri kaçınılmazdır. Ancak, gezegenlerin etrafında dönmeleri esnasındaki hızlarına karşın, santrifüj kuvveti diye adlandırılan kuvvet, uyduların gezegenlerin üstüne düşmesine engel olmaktadır. Böylece uydular bir taraftan gezegenlerin çekim gücüyle onlara bağlanırken, diğer taraftan santrifüj kuvveti ile de uzaklaşmaktadırlar. Çekim kanunu sebebiyle ortaya çıkan kuvvet ile santrifüj kuvveti eşit olduğundan dolayı uydular gezegenlerin üstüne düşme tehlikesi olmadığı gibi, onlardan tamamen bağımsız hale gelip uzayda kaybolmaları da söz konusu değildir.²²²

Süleyman Ateş, Allah'ın korunmuş tavan olarak işaret ettiğinin, arzın çevresini saran, 600 ile 1000 kilometre arasında yüksekliği bulunan atmosfer tabakası olduğunu ve bu tabakanın arzın koruyucusu nitelikte olduğunu vurgulamıştır. Uzaydan gelen Güneş ışınları Atmosfer tabakasından süzülerek geçmektedir ki insanlar, bu süzme işlemi olmadan güneş ışığına maruz kalsalardı, Dünya'da yaşam mümkün olmazdı, yorumunu yapmıştır.²²³

Merâgi, bu âyet-i kerimeyi çekim kuvvetine işaret olarak yorumlayarak, Samanyolu'ndaki gezegenlerin çekim gücü sebebiyle birbirlerine çarpmadan hareket ettiklerini belirtmiştir. Yazır ise, gökyüzünün şeytanların saldırısından korunduğu şeklinde farklı bir yorum yapmıştır. Yıldırım ve Ateş ise günümüz bilim verileri doğrultusunda yorum yaparak, gökyüzünün Atmosfer tabakası ile korunduğu şeklinde yorumlamıştır.

3.1.4.16. Denizlerin Altındaki Karanlık

Kur'an-ı Kerim'in, insanların bilemediği, yalnız ihtisas sahiplerinin bildiği bilimsel olayları, teşbih ile tasvir etmesi mu'ciz oluşunun delillerindendir.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكْذِبْ رَائِبَةً وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ

²²² Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8/3908.

²²³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/503.

“Yahut (o kafirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; öyle bir deniz) ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut...Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan elini çıkarıp elini uzatsa, nerdeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nur vermemişse artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur.”²²⁴

Merâgi, söz konusu âyet-i kerime için, ayette denizlerdeki karanlıkların kafirlerin küfür hallerine betimlendiğini belirtmiştir. Onların küfürleri tıpkı deniz gibidir ve karanlık üzerine karanlık kaplamış haldedir. Kafirlerin hidayet üzere olmadan önceki amelleri, okyanusun içindeki üst üste yığılmış karanlıklar gibidir. Okyanusların dip noktası derin ve erişilmesi mümkün değildir. Okyanusun dibinde üst üste dalgalar mevcut olup, en üst tabakada bulutlar yer almaktadır. Müfessir, âyette ifade edilen karanlıkların inkâr edenlerin işledikleri günahlara, denizin derinliğini ise gafletle dolu olan kalplerine benzetmiştir. Yorumunun devamında, âyete kısaca bilimsel bir yaklaşım sergileyen Merâgi, âyette anlatılanların denizlerde birbirinin üzerine konumlanmış karanlıklar olduğunu, dalgaların art arda gelmesi sonucunda karanlıkların daha fazla artacağını, bulutların yıldızları örtmesinin ardından aydınlık ortamın bulunmamasından kaynaklı, denizlerdeki karanlığın daha yoğun şekilde gözlemleneceğini vurgulamıştır.²²⁵

Ateş, bu âyetler için yapılan tasvir ve benzetmelerin, inkarcıların cehalet karanlıklarını anlattığı yorumunda bulunmuştur.²²⁶

Yazır tefsirinde, âyette ifade edilen zulmetin nur üstüne nurun tam zıddına karşılık olan birbiri üstüne karanlıklar olarak nitelendirmiştir. Karanlığın vasıflarını izah ederken, kişinin kendi elini bile göremeyecek derecede olduğunu ifade etmiştir. Müfessir, bu tasvirleri tıpkı küfredenlerin inanç ve fikirlerinin denizlerdeki karanlıklar gibi, hakkı kabul etmemek için karanlıklar içinde boğulduklarını ve gerçekleri göremedikleri yorumunu yapmıştır.²²⁷

---

²²⁴ en-Nûr 24/40.

²²⁵ Merâgi, *Tefsiru 'l- Merâgi*, 18/112-114.

²²⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6 /499.

²²⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/104.

Celal Yıldırım, âyetle ilgili olarak denizlerde oluşan dalgaların en şiddetlisinin, denizin dibindeki bir hat üzerinde meydana gelen dalga olduğunu ifade etmiştir. Kuzey Kutbuna yolculuk yapan gemilerin “ölü deniz” diye adlandırılan ölü dalgalar yüzünden zorlu yolculuk yaptıkları bilinmektedir. Bu dalgalar incelendiğinde, ölü dalgaların çok uzun olduğu ve denizin dibinden geldiği tespiti yapılmıştır.1900’lü yıllarda İskandinavya’ya yolculuk yapan gemilerdeki mürettebat, denizin dibindeki korkutucu dalgaları gözlemlemişlerdir. Zaman içerisinde deniz bilimciler tarafından yapılan araştırmalarla, bu dalgaların denizin dibindeki deprem ve yanardağlara sebep olduğu sonucuna varılmıştır.²²⁸

Ateş ve Yazır, âyette bahsi geçen karanlıklardan işaret edilenin, inkâr edenlerin karanlıkları olarak yorumlamışlardır. Merâgi ve Yıldırım ise âyette anlatılanın denizlerin dibindeki dalgalar olduğu yönünde fikir beyan etmişlerdir.

3.1.5. Kimya

Bu bölümde, Kimya bilimi kapsamına dâhil olan iki âyet hakkında, çağdaş bilimsel tefsir müfessirlerinin getirdikleri yorumlar incelenmiştir.

3.1.5.1. Yağmur Suyunun Tath Olması

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ
ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ
لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ

“İçtiğiniz suyu da düşündünüz mü? Onu buluttan siz mi indirdiniz yoksa biz miyiz indiren? Dileseydik onu tuzlu yapardık halde şükretmeli değil misiniz?”²²⁹

Merâgi, bu âyet-i kerimenin yorumunda suyun kâinat ve yaratılanlar için ne kadar önemli olduğunu belirten ve nimet yönünü ön plana çıkaran değerlendirmeler yapmıştır. Müfessir, Allah’ın dileseydi suyu ekşi yahut acı mahiyette yaratabileceği ve bu durumda, sudan ne insanların ne de hayvanların faydalanamayacağını dile getirmiştir. Ayrıca içilecek forma sahip suyun, hayvanların ve insanların besin

²²⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 18/4234.

²²⁹ el-Vâkıa 56/ 68-70.

maddeleri olan ekinlerin yetişmesindeki rolünü de hatırlatarak ibret alınması gerektiğini vurgulamıştır.²³⁰

Yıldırım, âyetin tefsirinde suyun belirli miktarda oksijen ve hidrojenin bileşiminden meydana geldiğini belirtmiştir. Ayrıca suyun buharlaşarak bulutun oluşması ve nihayet yağmurun yeryüzüne inmesinin, canlıların hayatını devam ettirebilmelerindeki en önemli faktörlerinden olduğunu belirtmiştir. Allah'ın koyduğu ilahi düzen ve denge çerçevesinde suyun buharlaşmasının filtre vazifesi yaparak, kâinatın su ihtiyacını karşılayan denizlerin tuzlu, acı suyunun aynı bileşenlerle buharlaşmasına olanak vermemesinin önemine dikkat çekildiğini vurgulamıştır.²³¹

Ateş, Allah'ın insanların içtikleri ve kullandıkları suyun tadını acı yapmaya muktedir olduğu halde, kullarını esirgediğinden tuzlu deniz suyunu buharlaştırarak tatlılaştırdığı vurgusunu yapmıştır.²³²

Elmalılı, “müzn” (مزن) diye işaret edilenin bulut yahut ak bulut demek olduğunu ve buluttan nadiren yağmur indiğini, ancak suyunun daha tatlı olduğu yorumunu yapmıştır. Müfessir ek olarak, yağmur suyunun insanın yaşamını sürdürebilecek vasıfta olduğundan dolayı şükredilmesi gerektiğini, Allah'ın dileseydi yağmur suyunun tadını acı yapmaya muktedir olduğunu belirtmiştir.²³³

Müfessirlerin geneli, Allah'ın suyu insanların ve canlıların istifade edeceği formda yaratmasının, yarattıklarına ne kadar büyük ikramı olduğu yönünü ön plana çıkaran yorumlarda bulunmuşlardır.

3.1.5.2. Kömür ve Petrolün Teşekkülü

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى

²³⁰ Merâgi, *Tefsiru 'l- Merâgi*, 27/147.

²³¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 11/ 5980-5981.

²³² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*,9/229.

²³³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/260.

فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوًى

“Yaratıp düzene koyan, takdir edip yol gösteren, (topraktan) yeşil otu çıkarıp sonra da onu kapkara bir sel artığına çeviren yüce Rabbinin adını tesbih ve (takdis) et.”²³⁴

Merâgi, bu âyet-i kerime de Allah’ın yarattıklarının faydasına olacak şeyleri yarattığını ve ihtiyacı olan şeylere ulaşma yollarını ve kullanma yeteneğini, verdiği ilham ve içlerine yerleştirdiği eğilimle yönlendirdiğinin ifade edildiğini belirtmiştir. Âyetin devamında yeşil otu, kapkara kurumuş çöp haline getirenin Allah olduğu vurgusunu yapan müfessir, insanların ilmi sınırsız, kudreti sonsuz, hikmeti de eşsiz olan Allah’ın büyüklüğünü ve kusursuzluğunu dile getirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Yorumunu insanların, Allah’ı isimleriyle tesbih etmekle emrolunduğunu, sıfatları ile tesbih edilmesinin emredilmediğini, Allah’ın sıfatlarını, o sıfatların bize işaret ettiği delillerle tanımamızın gerekliliğini öğrettiğini, O’nun Zatî sıfatlarının işaret ettiği deliller dışında kavrama kabiliyetimizin erişemeyeceği yüceliğe sahip olduğunu vurgulayarak tamamlamıştır.²³⁵

Süleyman Ateş, A’lâ suresindeki bu âyetlerde; ilkbaharda yeşeren otların, yaz mevsiminde Güneş’in ısıyla sararak siyah bir renk aldığını, ardından sel sularının bu otları sürükleyerek dere kenarına taşıdığının anlatıldığını belirtmiştir.

Ancak bazı müfessirlerin, yeryüzündeki bitkilerin belli bir zaman sonra yer altına gömülerek taşkömürü oluşumuna sebep olduğu yönünde de yorumlar yaptıklarına değinmiştir.

Kömür ve maden filizlerinin incelenmesi sonucu, kömür parçalarındaki çamur maddelerinin ham maddesinin bitkiler olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu birikimin nasıl olduğu konusunda görüş farklılıkları mevcuttur. Bazı ilim adamlarına göre, bu birikintileri deniz dalgaları taşımıştır, bazılarına göre ise su ağzlarına kıyılardaki bitki kalıntılarının yığılması sonucu olduğu fikrini savunmuşlardır. Bu bilgilere ek olarak jeologların görüşlerine de yer veren müfessir, çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre; kömür, eski bitkilerin ve ağaçların uzun süre toprakta kalarak çözülmesi sonucunda oluştuğu yönünde kuvvetli delillerin olduğu eserde belirtilmiştir.²³⁶

---

²³⁴ el-A’lâ 87/1-5.

²³⁵ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 30/121-122.

²³⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*,10/418-422.

Elmalılı'ya göre, yeşil bitkiler kuruyarak dökülmekte ve hayvanlar tarafından yenilmektedir. Bu bitkiler sindirilip dışkı olarak atıldıktan sonra, sel sularının sürüklediği bu tortular gübre haline gelmektedir. Sonuçta kömür gibi, siyah yanabilir bir madde ortaya çıkmaktadır. Jeologların da görüşlerine göre, yeryüzünde uzun müddet kalan bitkilerdeki cüz'i miktardaki çözülme sonucu taşkömürü oluşmaktadır. Kısaca Elmalılı'ya göre, taşkömürü bitkilerin büyüüp geliştikleri bataklık yerlerde ölüp çözümlenmesinden meydana gelmektedir.

Müfessir, konuyu bütünsel olarak değerlendirildiğinde taze durumdaki bitkilerin zamanla kuruyup çürümeleri neticesinde gübre ve kömüre dönüştüğünü dile getirmiştir. Bu oluşum ayrıntılı incelendiğinde ise; bütün maden kömürlerin niteliğinin bitkilerin suda ölüp çözünerek oluştuğu gerçeğine işaret etmiştir. Bütün bu oluşumların Allah'ın rububiyetinin eseri olduğunu, nice bitki ve ormanları siyah bir madene çevirmeye muktedir olduğunu vurgulamıştır. Bu âyet-i kerimeler ile Allah'ın azametini insanlara tanıtmak için irşadı olduğunu ifade etmiştir.²³⁷

Yıldırım, âyette geçen "Gusa" ve "Ahva" kelimelerini merkeze alarak âyetten şu anlamı çıkartmıştır; âyet-i kerimede sel yatağında suyun sürüklenmesiyle, kenara biriken koyu renkli kuru çer-çöpün, içerisinde yüksek oranda karbon bulunan, bitkisel kaynaklı siyah renkte yakıt halini alması anlatılmıştır.

Müfessir bu âyetlerle taşkömürüne atıf yapıldığını dile getirerek oluşum sürecini özetlemiştir, kömürün oluşumu hakkında iki farklı kuram olduğunu, ilk kurama göre, bitkilerin selülozu küçük organizmaların etkisiyle değişim göstererek su ve gaz halinde ayrılmış, geriye kalan odunsu kısmı da metan ve karbondioksitin ayrılmasıyla kömür madeni oluşmuştur.

İkinci kuram ise, selüloz su ile baskı altına alınarak, takriben üç yüz derece ısıtılmış ve sonuçta kömüre benzer bir madde elde edilmiştir.²³⁸

Yorumlarını incelediğimiz müfessirler, taşkömürü ve petrolün oluşum süreciyle ilgili hemfikir olup, bitkilerin kuruyarak ölmesi ile başlayan ve toprak altında sonuçlanan döngüyle meydana geldiğini belirtmişlerdir.

---

²³⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/397-408.

²³⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/6722.

3.1.6. Tıp

Bu bölümde, Tıp bilimi kapsamına dahil olan bir âyeti, çağdaş bilimsel tefsir anlayışıyla yorumlayan müfessirlerin yorumları incelenmiştir.

3.1.6.1. Uykuda Hareket Etmenin Önemi

Kehf suresi on sekizinci âyet-i kerimede uykuda bedenin hareket etmesindeki hikmet, Ashab-ı Kehf kıssası üzerinden anlatılmıştır:

وَتَحْسَبُهُمْ آيِقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ
اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَهُمْ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُغْبًا

“Uykuda oldukları sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaraların girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçırdın ve gördüklerin yüzünden içini korku kapladı.”²³⁹

Merâgi, söz konusu âyet için Ashab-ı Kehf’in uyku halindeyken vücutlarının her tarafının hava almasını sağlamak amacıyla Allah tarafından sağa sola döndürüldükleri şeklinde yorumlamıştır. Bu hareket, kişinin vücudunun yattığı yere temas eden bölümlerinin uzun süre yatmadan kaynaklanacak olan zararları engellemektedir.²⁴⁰

Yıldırım, uzun yıllar uyku halinde olan insanların melekler tarafından sağa sola çevrilerek kan dolaşımının harekete geçirildiğinin bilgisini vermiştir. Âyet-i kerimede belirtilen bu hikmetin uzun süre uyuyan çocukların ve yatalak hasta konumunda olan insanların yatış pozisyonlarının değiştirilmesi gerekliliğinin vurgulandığı yorumunda bulunmuştur.²⁴¹

Ateş, Ashab-ı Kehf’in Allah’ın izniyle yanlarının delinmemesi için sağa ve sola döndürüldüğü tespitini yapmıştır.²⁴² Elmalılı, bu âyet-i kerime için yorumda bulunmamıştır.

²³⁹ el- Kehf 18/18.

²⁴⁰ Merâgi, *Tefsiru 'l- Merâgi*, 15/128-129.

²⁴¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/3621.

²⁴² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/289.

Elmalılı tefsirinde, uyku halinde olmalarına rağmen uyuyor zannedilmeleri ve sağa sola çevrildikleri yönünde yorumlamıştır. Ek olarak çok heybetli gözükmelerinden dolayı kimsenin onlara bakmadığı şeklinde ifade etmiştir.²⁴³

Müfessirlerin yaptıkları yorumlardan tıbbî bir gerçeklik konusunda aynı görüşte olduklarını görmekteyiz. Günlük hayatta normal olarak değerlendirdiğimiz, bize göre basit bir hareketin arkasındaki hikmetin düşündürdükleri dikkat çekicidir.

3.1.7. Matematik

Bu bölümde, Matematik bilimi kapsamına dâhil olan bir âyeti, çağdaş bilimsel tefsir anlayışıyla değerlendiren müfessirlerin getirdikleri yorumlar incelenmiştir.

3.1.7.1. Yağmurun Bir Ölçüde Yeryüzüne İnmesi

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

“Gökten ölçülü olarak su indiren de O’dur. Onunla ölü bir beldeye yeniden hayat veririz. İşte siz de böyle diriltilip çıkarılacaksınız.”²⁴⁴

Merâgi, Zuhruf suresindeki bu âyet-i kerime için Allah’ın gökyüzünden suyu, yaratılanların ihtiyacı nispetinde indirdiğini belirtmiştir. Yorumunda Allah Teâlâ’nın suyu, Nuh tufanında olduğu gibi helâk olacak derecede fazla indirmedini yahut tam aksi şekilde ekinlerin büyümesine yetmeyecek kadar az indirmedini vurgulamıştır. Suyun fazla veya az olmasının kâinat ve içindeki bütün canlılar için helâke sebebiyet vereceğini dile getirmiştir. Son olarak suyun yeryüzündeki bitkileri canlandırmasının temsili gibi, insanların da kabirlerinden diriltilerek çıkarılacaklarını eklemiştir.²⁴⁵

Yıldırım, bu âyette yağmurun dengeli ve ölçülü bir şekilde ihtiyaç nispetinde yeryüzüne inmesine işaret edildiğini ileri sürmüştür. Bu durumun da yeryüzünün dörtte üçünün denizlerle kaplı olmasına, Dünya ve Güneş’in arasındaki mesafeye, deniz suyunun Güneş’ten gelen sıcaklık ile belli miktarda buharlaşmanın olduğuna işaret olarak yorumlamıştır.²⁴⁶ Bütün bu bulguları değerlendirdiğimizde aslında matematiksel ince bir hesap ve dengenin olduğunu görmekteyiz.

²⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4/423.

²⁴⁴ ez-Zuhruf 43/11.

²⁴⁵ Merâgi, *Tefsiru’l- Merâgi*, 25/72.

²⁴⁶ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 11/5505.

Ateş, eserinde bu âyet-i kerimeyi yorumlarken Allah'ın gökyüzünden yağmuru bir ölçü nispetinde indirdiğini, bitkileri ve diğer canlıların ihtiyaçlarından fazla yağmur inmesiyle afet olacağını, bu durumun da tabiata can vermekten ziyade yıkıcı nitelikte olacağını vurgulamıştır.²⁴⁷ Elmalılı, bu âyet hakkında bir değerlendirme yapmamıştır.

Çalışmada yorumlarını değerlendirdiğimiz müfessirlerin geneli, Allah'ın kâinata var olan her şeyde yarattığı denge gibi yeryüzüne inen suyun da matematiksel ölçüyle ve dengeli miktarda indiğini, aksi takdirde oluşacak sonuçların neler olduğu konusunda görüşlerini belirttiklerini görmekteyiz.

---

²⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8/241.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DEKİ BİLİMSEL NİTELİKLİ MÛCİZEVÎ ÂYETLERİN HİKMET TEMELLİ TEBLİĞ VE İRŞAT ANLAYIŞIYLA KULLANILMASI

4.1. Kur'an'da Hikmet Kavramı

Hikmet, Kur'an-ı Kerim'de farklı anlamlarda on dokuz âyet-i kerimede yirmi defa geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de hikmet kavramının bulunduğu âyetlerde nübüvvet, sünnet, amel gibi farklı anlatımların mevcut olduğu görülmektedir. Ancak araştırmanın temelini oluşturan bu kavramın, ilim ve amel anlamını ele almak çalışmanın bütünlüğü açısından daha uygundur. İlim perspektifinden hikmet; fıkıh, Kur'an-ı Kerim'in mesajlarını anlamak, anlamlandırmak, aklın derûni bir düşünüş ile tefekkür etmesi, dini konularda derin bir kavrayış üzere olmak, kâinatın hakikatini bilmek anlamlarındadır.²⁴⁸ Hikmet, kâinatın sırlarını keşfetmek, bu vesileyle ibadetlerdeki hikmetlere vâkıf olmak, eşyanın hakikatini anlama yolunda, evrende baktığı her yerde Allah'ın âyetlerinin tecellilerini ve esmâsını gözlemlemektir. Bu yetenekle kâinat kitabını ve insanın yaratılış hakikatini okumak, anlamak ve anlamlandırarak Allah'a ulaşmaktır.²⁴⁹

Amel yönünden değerlendirildiğinde ise; kişinin ahlâkını olgunlaştırarak, güzel ameller yapmaya sevk eden anlayış ve ilim yeteneğidir. Bu anlamları barındırmasından dolayı İslam'daki iman amel bütünlüğüne de işaret etmektedir.²⁵⁰

Kur'an-ı Kerim açısından hikmetin kaynağı olarak; Allah Teâlâ, Peygamberler, Kur'an-ı Kerim ve insanlardır.

Kur'an-ı Kerim'de Allah, zatını hikmet sahibi olarak nitelendirmiştir. Allah'ı tavsif eden hakîm kelimesi ise Kur'an-ı Kerim'de doksan yedi defa geçmektedir. Hikmet, Allah'ın zatı için kullanıldığında hakîm, hükmeden, varlıkları birbirine uyumlu şekilde hikmetle yaratan, bütün fiilinde maslahat ve hikmeti gözeten anlamlarını

---

²⁴⁸ Hakan Uğur, "Kur'an'da Hikmet Kavramı", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/3, (Aralık 2010), 135-158.

²⁴⁹ Bilal Tan, "*Kur'an'da Hikmet Kavramı*", (İstanbul: Pınar Yayınları, 2000), 29.

²⁵⁰ Uğur, "Kur'an'da Hikmet Kavramı", 135-158

içermektedir.²⁵¹ Bu konuda şöyle buyurulmaktadır; “Soyumuzdan, onlara senin ayetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar Rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.”²⁵²

Allah yaratışında hikmet sahibidir ve bütün yaratılanlar hikmet nurunu ondan almaktadırlar. Bu sebeple Allah’ın kendisi saf hikmettir. Kâinattaki varlıklar ise Allah’a yakınlığı nispetinde hikmetle rızıklandırılmaktadırlar.

Sonsuz hikmet sahibi olan Allah’ın, insanlara peygamberi aracılığıyla inzâl buyurduğu kitabı da hikmeti şâmildir. Hakîm kavramı, Kur’an veya Allah katındaki bilgi anlamlarında altı defa kullanılmaktadır. Kur’an-ı Kerim; belli bir zaman ve mekâna özgü olmayışı, kıyamete kadar her dönemin ideolojik çeşitliliğine cevap verışı, hükümlerinin her devrin problemlerine çözüm olması, ilk insanın yaratıldığı zamandan kıyamet gününe kadar lafızlarının pek çok manayı barındırması ve kuşatıcı olması, bütün insanlara rehber olması sebebiyle hakîm ve hikmet sahibidir.²⁵³

Peygamberler ise insanoğluna rehber ve örneklik teşkil etmeleriyle, Yaratan ve insan arasındaki bağın, hikmet boyutunun temsilcileridir. Bu bilgiye âyet-i kerimede şöyle işaret edilmiştir: “Andolsun ki, içlerinden, kendilerine Allah’ın ayetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, mü’minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı”.²⁵⁴ Peygamberler, hikmeti insanlara sadece nasihat şeklinde değil, hayatın içinde yaşayarak öğretmişlerdir.

Kur’an’da belirtildiği üzere sonuncu olarak hikmetin kaynağı insanlardır. Allah insanları yaratmış, onlara hayatlarını sürdürmeyi başaracakları yeteneklerin yanında iyiyi kötüden ayırt etme, anlama, öğrenme gibi özelliklerle kuşatmıştır. İnsana seçme ve istediğini yapma özgürlüğünü de bahşetmiştir. Ancak kullarına mülkünde kul olma yollarını öğretmiş, cehaletten kaynaklanabilecek hatalarını önlemek için kitabını göndermiş, okuyup öğrenerek amel etmelerini istemiştir. Allah’ın insanı irade ve

---

²⁵¹ Bilal Tan, *Kur’an-ı Kerim’de Hikmet Kavramı*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 153-155.

²⁵² el-Bakara 2/129.

²⁵³ Tan, *Kur’an-ı Kerim’de Hikmet Kavramı*, 153-155.

²⁵⁴ Âl-i İmrân 3/164.

davranışlarında serbest bırakması, insanların mazeret olarak sunacakları tüm hususları ortadan kaldırmıştır.

İnsanın hikmeti elde etmesi için hayrı ve şerri birbirinden ayırt etmesi ve her şeyi layık olduğu yere koyması ile mümkün olabilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesinin ölçütü ise, varlık ve eşya hakkında doğru bilgiye sahip olmaktır. Hikmetin anahtarı olan kâinat ve yaratılanlar hakkında doğru bilgiye, Allah'ın okunan kitabı Kur'an-ı Kerim ve gözlemlenen kitabı kâinatı derinlemesine okumak, düşünmek ve tefekkür etmekle ulaşılabilmektedir.²⁵⁵

4.2. Hikmet ile Yapılan Tebliğ

Günümüzde teknolojik gelişmeler, bilgiye ulaşma yollarının kolaylaşması, sosyal olarak da toplumsal değişim, güzel imkânlar sağlamakla birlikte beraberinde birtakım problemleri de getirmektedir. Bu durum bireylerin sorgulama, kendilerine tebliğ edilen bilgileri akıl ile destekleme ve delillendirme talebini doğurmaktadır. Bu sebeple tebliğ ve davet yöntemlerinin çağın gereklerine paralel olarak değişim ve gelişim göstermesi, uygulama ve etki bağlamında hayatın bütün alanlarında dönemin diliyle konuşmak, yenilikleri hiçbir zaman yitirmemek zorunluluktur. Kalıplaşmış bir irşadın dışına çıkılarak bilginin anlamlandırıldığı, hikmet penceresinden bakarak aklın ve kalbin mutmain olduğu farklı bakış açılarının temelini oluşturacak uygulamalar gerekmektedir.

Allah Teâlâ, pek çok âyet-i kerimede tebliğin nasıl olması gerektiği hususunda yol işaretlerini bizlere sunmaktadır. “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış”.²⁵⁶ Râzî, burada vurgulanan hikmetin; kesin inancı ifade eden kat'i delil olduğu yönünde yorumlamıştır. Râzî'nin, delil olarak nitelendirdiği hikmetin ayrılmaz parçası ilimdir.²⁵⁷

Hikmet anlam etkinliğidir.²⁵⁸ Bu konuyla ilgili âyetlerde ifade edildiğine göre anlam işlevinin, bir konu hakkında bilgi sahibi olma faaliyetinden sonra olduğunu

---

²⁵⁵ Tan, *Kur'an- Kerim'de Hikmet Kavramı*, 152-166.

²⁵⁶ en- Nahl 16/ 125.

²⁵⁷ Fahreddin er-Razi, *Teşvirü'l-Fahri'r-Râzi*, nşr. Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, (Beyrut: Matbaa-i Âmire, 1308), 20/138-139.

²⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd., 2/208.

anlamaktayız. Kur'an'da bu konuya şöyle işaret edilmiştir: “İşte biz, insanlara bu misalleri anlatıyoruz ama bunların hikmetini gerçek bilgi sahibi olanlardan başkası kavrayamamaktadır.”²⁵⁹

Allah Teâlâ, kullarının vahyin ışığında doğruya ulaşmaları için akli yaratmış, sıklıkla kullarına yarattıklarını gözlemleyip derinlemesine incelemeleri ve Allah'ın eserlerindeki, insan aklını hayret düşüren noktalarda tefekkür etmeleri yönünde uyarmıştır. “De ki: Bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var? Fakat iman etmeyecek topluma ne o kanıtların ne de uyarıların yararı olabilir.”²⁶⁰

İlim, Allah katındandır ve bu ilimden bir cüz insanlara verilmiştir. Bu ilim ise vahyin bütünü içinde yer almaktadır. Çünkü vahyi inzal buyuran, peygamberlerine nübüvvetle hikmeti ve bilgiyi öğreten Allah'tır. Eğer insan kendisine ulaşan vahiy ve bahşedilen bilgi temeline dayanarak, bu doğrultuda entelektüel bakış açısı ile hakikati bulmak istiyorsa, bu çabasının karşılığında elde ettiği bilgiler hikmettir. Hikmetin en üst mertebesinde peygamberler, alt mertebesinde ise diğer insanlar bulunmaktadır. Bu bağlamda hikmet temelli tebliğ, insanda vahiy ve nübüvvet temeline dayalı düşünce, nazar, tedebbür, tefekkür, akli kullanma ve araştırma kanallarını açan uygulamalar bütünüdür.²⁶¹

Kâinat, Allah'ın duyularla algılanan kevnî ayetidir. Kâinattaki mükemmeliyet, duyuların algısıyla ulaşılan bilgileri anlamlandırma, yorumlama ve akıl yeteneği Allah'ın insanlara fitratında sunduğu bir meziyettir. Bilimsel bilginin kaynağı olan duyular ve akıl, İslam'daki varlık tasavvuru için de söz konusu olup üçüncü kaynak olarak vahiy eklenmiştir. Bilim, dünyayı incelerken somut bir olguyu ele almaktadır. Bu bir anlamda Allah'ın mutlak kudretinin kâinata yansımasını araştırmaktır. Bu bağlamda elde edilen bilgilerin, elde edildiği nesnenin kaynağı ilahi olduğu gibi, o nesne hakkında zan ifade etmeyen ve doğru olarak kabul edilen bilgi de sahih olarak

---

²⁵⁹ el- Ankebût, 29/43.

²⁶⁰ Yûnus, 10/101.

²⁶¹ Zülfikar Durmuş, “Kur'an'da Hikmet Kavramı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5/18 (Ağustos-Ekim, 2003)178-198.

kabul edilmektedir. Bu çıkarıma göre, bilginin doğru ve geçerli kılan özelliklerden bir tanesi ilahi bilgilere aykırı olmamasıdır.²⁶²

Yukarıda sunulan bilgiler ışığında, çalışmanın ana teması olan bilimsel nitelikli mucizevi âyetler merkeze alınarak yapılacak olan tebliğin, muhatabın aklî yetilerini harekete geçirerek onu düşünmeye teşvik etmesi gerekmektedir. Çünkü yapılan nörolojik çalışmalar, düşüncelerin duyguları, duyguların davranışları tetiklediği, harekete geçirdiği kuramını açıklamıştır. Psikolojide Bilişsel Davranışçı Terapi'nin ABC olarak tanımlanan modeline göre; A: Aktivite edici olay, B: Kişinin inanç olarak olayı çözümlemesi ve yorumlaması, C: Olayın duygusal ve davranışsal dönüşümlerin olması beklenmektedir.

Bu kurama göre, bilgiler insan duygularının belirleyici faktörlerinin en önemlisidir. Düşünceler, duygular ve davranışlar döngüsü nedensel olarak daima karşılıklı ilişki içindedir. Düşünceler fiillerin kaynağıdır.²⁶³ Düşünce, duygular ve davranışlar bütüncül bir sistemin çarklarıdır. Her bir çark, diğerini etkilemektedir.²⁶⁴ Bu sebeple davetçi, muhatabın kalbinde hikmet penceresini açma yollarını araştırarak bulması gerekmektedir. Böylece düşünce, duygu ve amel noktasında değişim ve dönüşümün gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir.

Hikmet, ilim, hakikat, duyular üstü bir anlayış ve idrak, derin düşünme ile doğruyu bulma, dinin inceliklerini ve aklı gereği gibi kullanarak varlığın sırlarını keşfetmek, anlamlandırmak manalarını barındırmaktadır. İşte bu idrak yeteneği tebliğde bulunan muhatabın, Allah'ın kâinattaki düzen ve işleyiş, evrende var olan her zerrenin anatomik yapısından, görevlerini eksiksiz ve düzen çerçevesinde yerine getirmelerine entegre ederek, olağan görülen resmin ne gibi mucizeler barındırdığını anlamasını sağlayacaktır. Sonuç olarak muhatapta aklî ve algı anlamında açılımların olduğu tefekkür ve duygulanımla kâinatı gözlemlemesi, davranışı oluşacaktır.

Tebliğde muhataplara sunulan öğretinin, suyun damıtılarak arınması gibi iç dünyasında şu zihnî muhasebeler sonucunda eyleme dönüşmesi beklenilmektedir.

---

²⁶² Abdulkadir Karakuş, "Kur'an Perspektifinden Din-Bilim İlişkisi", *Akif* 52/2 (Aralık 2022), 57-72. <https://doi.org/10.51121/akif.2022.22>.

²⁶³ Hakan Türkçapar, *Bilişsel Davranışçı Terapi*, (İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2022), 123-124.

²⁶⁴ Halil Ekşi vd., *Grupla Psikolojik Danışma Uygulamaları*, (Ankara: 2021, Nobel Yayınları), 236.

-Tartışma: Öncelikli olarak muhatap, zihnini aydınlatacak yeterlilikteki aklî delilleri anlayış olarak değerlendirme yoluna gitmektedir. İnsan yaşamında bazı aklî sebepler hemen fiile dönüşmektedir. Mesela, nefes alıp vermek düşünce gücümüzde mevcuttur ve fiiliyata dökülür. Ancak bazı hususlar vardır ki, uzun tefekkürün ardından zihnin bir takım aklî sebepler keşfetmesi ile mümkün olabilmektedir. Bunun sonucunda zihinde oluşan fikir, temayül ve duygular ile mukayese edilerek gerçeklik algısı bağdaştırılma yoluna gidilmektedir. Bu süreçte bazı fikirler kabule layık görülürken bazıları da reddedilmektedir. Bu şekilde muhatap kendisine sunulan aklî delilleri süzgeçten geçirerek, muhakeme ve tenkidin ardından karar aşamasına gelmektedir.

-Karar: Muhatabın tıpkı harp meydanından çıkararak düşünce ve duygu karmaşasından bir fikrin diğerlerini silerek, kuvvetli olan düşüncenin zihni işgal etmesi durumuna karar denilmektedir. Kararın sağlıklı bir süreçte olması için öncelikli olarak, aklî olarak kabul edilen deliller doğrultusunda eğilim ve düşüncenin gelişim göstermesi gerekmektedir. İkinci olarak, zıt yöndeki fikir ve temayüllerin engellenmesi gerekmektedir.

- Eylem: Kararın fiile dönüşmesi mantıkî bir sonuç olmaktadır. Çünkü zihinde kabul gören fikir ve düşünce fiile dönüşmeye hazırdır. Bu döngüde tartışma; hazırlayıcı sebep, eylem ise tabii bir sonuç mesabesindedir.²⁶⁵

Rabbinin yoluna hikmetle davet etmekten maksadın, hikmet ile yapılan davetin akıl ve ilim ile doğrulanan, tecrübe ile de desteklenen, hedeflenen tebliğin amel zirvesine çıkmasına en kısa yollardan ulaşma olarak anlaşılabilir. Hikmet; her şart, zaman ve zeminde isabetli söz ve davranışta bulunmak olarak yorumlandığında, tebliğ faaliyetlerinde metotların niteliği hususunda yol gösterici olacaktır.

Teorik olarak hikmetle yapılan tebliğde bazı yöntemler ve bunların öncelikler sıralaması şu şekildedir;

1. Ehem Mühim Sıralaması: Davette ele alınacak konuların tespit ve düzenlenmesinde en önemli olana öncelik verilmeli, sonrasında önemli olan mevzular konu edilmelidir. Örnek vermek gerekirse sıralama itikata ait meseleler, ibadet ve ahlaka dair konular olarak düzenlenmelidir.

---

²⁶⁵ Ethem Bakar, “*İrade Terbiyesi*”, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023),86-93.

2. Tedricilik: Tebliğ ve irşadın temel esaslardan bir tanesi de tespit edilen öncelikli konuların tebliğinde adım adım ilerlemektir. Bu sebeple insanın sosyolojik ve psikolojik özelliklerine göre her şeyi bir anda söylemeyi, ilahi emirlerin parça parça, benimsemeleri için zaman tanıyarak sunulması etki anlamında daha iyi sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.
3. Muhatabın Sosyo-Psikolojik Durumuna Göre Davet: Kur'an, insan aklına tenzil olmuş ilahi kelimedir. Her beşerin bireysel farklılıkları bulunmaktadır. Kur'an'ın üslubunda, toplumların ve bu toplumları oluşturan bireylerin akıl, zekâ, kabiliyet, bilgi bağlamındaki farklılıklarını kriter olarak alındığını ve bu yönde metot geliştirildiğini gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla muhatapların seviyelerini göz önünde bulundurmak ve bu duruma göre irşat faaliyetindeki adımları belirlemek zorunludur.²⁶⁶

Razi, Nahl suresi 125. âyet-i kerimedeki emrin insanlardaki farklılıklara işaret ettiğini belirterek, davet muhataplarını üç kategoride değerlendirmiştir.

-Hakikati arayanlar; Tebliğde, bu kategorideki insanlara kesin delil ve hikmetle bildirmek gerekmektedir.

-Anlam ve kavrama kabiliyeti olup vasat seviyede olanlar; insanların çoğu bu derecede bulunmaktadır. Bu gruba nasihat, öğüt ve vaazlar yoluyla davette bulunmalıdır.

-Münakaşa ve mücadele insanı olanlar; bu insanlar hırslı ve düşüncelerinde değişiklik göstermeyen kimselerdir. Böyle muhataplara deliller eşliğinde, ket vurulmuş kalp gözlerini açacak, mücadele yöntemi doğrultusunda tebliğ faaliyeti yapılmalıdır.²⁶⁷

4.3. Tebliğde İkna Metodu

Çalışmanın bu bölümünde tebliğde ikna metodunu ele almadan önce ikna kelimesini kavramsal olarak da incelemek uygun olacaktır. İkna; inanmasını sağlama, razı etme, inandırma anlamlarındadır.²⁶⁸ Kavram olarak ise, birey yahut topluluk olarak insanların, bir konu hakkındaki bilgilere inanması ve yeni bir davranış geliştirmeye

---

²⁶⁶ Kuzu, *Kur'an'a Göre Hikmet Kavramı*, 278-292.

²⁶⁷ er-Razi, *Tefsirü'l-Fahri'r-Râzi*, 20/139.

²⁶⁸ Ayverdi, "İkna", 2/1376.

razı olması demektir. Bu özelliğiyle ikna, yaşamın her alanında kullanılan bir iletişim şekli olarak kabul edilmektedir.²⁶⁹

Kur'an'ın ifadesiyle Allah, insanı yarattığı ilk andan itibaren onu hitaba layık görerek, muhatap almıştır. İnsanın en güzel bir yaratılışla yaratıldığını vurgulayan lafızların mevcut olduğu Kur'an, insanın bu hitap için uygunluğuna ve diğer canlılardan farklılığına işaret etmektedir.²⁷⁰ Allah'ın insana bahsettiği akıl, kalp ve göz, Kur'an hitabının insan tarafından algılanabilir ve idrak edilebilir olduğunun işaretlerindedir. İnsanoğlu, bu işaretlerin rehberliğiyle, akıl ve mantık yürütme yeteneğiyle, gönderilen tüm elçilerin getirdiklerini, öncelikle kendi akli ve mantığına uygun geldiği için kabul edebilmiştir.

Allah Kur'an-ı Kerim'i inzal buyurmuş, inzali nihayete ermiş, ancak tenezzülü sonsuza kadar devam edecektir. Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlığı kendisine hayran bırakacak, aklı ve ruhi yönde ufuklar açacak hüküm ve hikmetleri sonsuzdur. Bu bağlamda, inanç esaslarının kaynağı olan Kur'an, bu esasları çağımızın idrak ve anlayışına sunmada, akılları ve gönülleri ikna ve tatmin için tebliğ ve irşat faaliyetinde usul ve yolların nasıllığı hususundaki kaynağımızdır.

Kur'an-ı Kerim'de muhatapları ikna yöntemlerini araştırdığımızda bunların bazılarını şu başlıklar altında değerlendirmemiz mümkün olabilmektedir;

- i. Hakikati Ortaya Koymak: “İnkarcılar: Kıyamet bize gelmeyecek, dediler. De ki: Hayır! Gaybı bilen Rabbim hakkı için o, mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey bile o'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık kitaptadır (yazılıdır).”²⁷¹

Kur'an, farklı âyetlerde muhatapların inançlarındaki yanlışlığı ortaya koyarak, sonra o konudaki hakikati ortaya koymaktadır.

- ii. Akıllara Hitap Etmek: “De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka

---

²⁶⁹ Şükrü Keyifli, “Din, Dil ve İletişim”, *I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu*, Yunus Araz vd., (Eskişehir: ESOGÜ Yayınları, 2013), 313.

²⁷⁰ et-Tîn 95/4.

²⁷¹ Sebe' 34/3.

hangi tanrı geri verebilir! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hala yüz çeviriyorlar!”²⁷²

İslam’ın temel özelliklerinden bir tanesi, bilgi kaynaklarından biri olarak gördüğü akli kullanarak muhataplarının hakikate ulaşmalarını talep etmektedir. Allah inancı olmayan insanların vahyin mesajlarına inanmak gibi bir durum söz konusu olmadığından, onlara karşı akıl ve düşüncenin merkeze alındığı bir üslubun geliştirildiğini görmekteyiz.

iii. İlzâm Etmek:

*“Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şumararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya giren (Nemrut’u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim. Rabbim hayat veren ve öldürenidir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim. Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kafir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.”*²⁷³

Kur’an-ı Kerim’de ilahi hakikatlere muhalefet edenleri ikna etme hususunda, muhatapı cevap vermekten aciz bırakacak derecede ilzâm ederek, gerçeği kabul etmeye zorlama üslubunu da gözlemlemekteyiz.

iv. Sorular sormak:

*“(Resulüm!) De ki. Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim malik (ve hâkim) bulunuyor? Ölüden diriye kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor?” Allah” diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona asi olmaktan) sakınmıyor musunuz?”*²⁷⁴

Kur’an, kendisine itiraz edenlere sorular yöneltmiş, bu sorularla bilgilerini değerlendirmeye almalarını istemiş ve yanlış olma ihtimalini hatırlatarak doğruyu bulup kabul etmelerini hedeflemiştir.

v. Sorulan Sorulara Cevap Vermek: “Peki ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı (durmaksızın) tekrara eden kim? Size gökten hem yerden rızık veren kim?

---

²⁷² el-En’âm 6/ 46.

²⁷³ el-Bakara 2/ 258.

²⁷⁴ Yûnus 10/ 31.

Allah'tan başka bir tanrı mı? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız kesin delilinizi getirin bakalım!”²⁷⁵

Kur'an-ı Kerim inkarcıların tartışmacı tavırlarına karşı, ilk önce vermek istediği mesajı, öğretici ve inandırıcı sorular sorarak problemi ortaya koymaktadır. Sonrasında bu sorunun herkes tarafından verilecek olan tek cevabını vermek suretiyle sunduğu hakikati ispatlamayı hedeflemektedir.

- vi. Söz Verilen Konuları Hatırlatmak: “Peygamber sizi, Rabbinize iman etmeye çağırdığı halde niçin Allah'a inanmıyorsunuz? Halbuki o sizden kesin söz de almıştı. Eğer inanırsanız.”²⁷⁶

İnsanın unutan bir varlık olduğundan kaynaklı olarak, Kur'an-ı Kerim zaman zaman insanın gereksinim duyduğu hatırlatmalar ve verdiği sözler konusunda ikazda bulunarak bu yönde amel etmelerini emretmiştir.

- vii. Karşılaştırmalar Yapmak:

“Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar; güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir süreye kadar akıp gider. İşte (bütün bunları yapan) Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. Onu bırakıp da kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir. Eğer onları (putlar) çağırırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. Farza işitseler bile, size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. (Bu gerçeği sana, her şeyden haberi olan (Allah) gibi hiç kimse haber veremez”²⁷⁷

Kur'an-ı Kerim, bir argümanın gerçek olduğunu ispatlarken aklî kanunlardan biri olan karşılaştırmayı kullanmaktadır. Mesela, Allah'ın ulûhiyetini söylerken, müşriklerin ilah mesabesinde görüp taptıkları putların acizliğini ve kendisine bile faydası olmadığını mukayeseli bir şekilde anlatmaktadır.

- viii. Benzetmeler Yapmak:

---

²⁷⁵ En-Neml 27/64.

²⁷⁶ el-Hadîd 57/8.

²⁷⁷ Fâtır 35/13- 14.

*“El açıp yalvarmaya layık olan ancak O ‘dur. O’nun dışında e açıp dua ettikleri onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Hâlbuki (suyu ağzına götürmedikçe)su onun ağzına girecek değildir. Kafirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.”*²⁷⁸

Kur’an-ı Kerim, insanların gerçekleri daha kolay kavrayabilmeleri için onların anlama derecelerine göre idrak edilmesi zor olan soyut hususları somutlaştırarak anlatmıştır.

ix. Tehaddi: “Yahut “Onu kendisi uydurdu!” mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler.”²⁷⁹

Kur’an-ı Kerim inkarcıların Allah’ın kitabının O’nun kelamı olmadığı, beşer sözü olduğu konusundaki iddialarını açıkça reddederek, Kur’an’ın benzerini getirmelerini talep ederek meydan okumuştur.

x. İnzar: “Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkâr edenler için alevli bir ateş hazırladık.”²⁸⁰

Kur’an’ın ikna metotlarından bir tanesi de korku duygusunu tahrik ederek insanların hakikati görmesini istemektir. Azap vaadi, tehdit, inkârcıların başına gelecek olan musibetlerin tasvir edilmesiyle muhataplar uyarılmıştır. Çünkü insanın korktuğu zamanlarda savunduğu fikir ve görüşler değişiklik arz edebilmektedir.²⁸¹

Kur’an- ı Kerim’in muhatabı olan insan; tabiatı, anlama kabiliyeti, psikolojik, sosyolojik ve toplumsal yapı olarak bir şeyi kabul etme açısından farklıdır. Bunun sebebi ise, toplumları oluşturan bireylerin çeşitli duygu, anlayış ve akıl dünyasına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Kur’an da bu noktada, insanların bireysel farklılıklarına ve idraklerine yönelik hitap ederek onları ikna edebilmek amacıyla, konuyu örneklendirme, mukayese, benzetme, temsil, diyalog tarzı üsluplarla muhatabının kavrayış düzeyine indirmiştir.

---

²⁷⁸ er-Ra’d 13/14.

²⁷⁹ et-Tur 52/33-34.

²⁸⁰ el-Furkan 25/11.

²⁸¹ Bayram Köseoğlu, “Kur’an-ı Kerim’de İkna Yöntemleri”, (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 185-213.

Allah, Kur'an lafızlarında insanlara daima inanmış olmak için inanmanın yanlış olduğu mesajını vermiş, imanı akli temellere dayandırarak inşa etmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Bunun ancak tefekkür, tahkik ve araştırmayla gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Kur'an-ı Kerim'in insanları ikna söylemlerini incelediğimizde, yedi yüz elli âyette kâinat ve tabiat hadiselerine dikkat çekildiğini görmekteyiz. İnsanın yaratılışından tabiattaki düzen ve işleyiş, iman esaslarına birer delil olarak sunulmuştur.

Kur'an-ı Kerim üslubunda muhatapların akıllarında önce soru işaretleri uyandırıp aynı zamanda bu soru işaretlerine cevap vererek, ikna sistemlerini kullanarak imana yönlendirmiştir. İkna şüphe duyulan şeyden karara, tereddüt edilenden isabetli fikre yol alıştır. İmanın gerçekleşmesi için, şüpheden arınmış selim bir akıl gerekmektedir. İdraktan hareketle ikna ve sonucunda onaylama ile imanın gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir. İradeyi de harekete geçiren akıl, sonrasında bu bağıntıya kalbi dahil edecektir.²⁸²

4.4. Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Anlayışında Ana Temalar

Kur'an-ı Kerim, emsalsiz üslubu ile muhataplarının akıl ve zihinlerine hitap etmektedir. Kur'an'ın temel muhteviyatında çeşitli tasnifler bulunsa da Kur'an'ın ifade ettiği, Hz. Peygamber'in tebliğinin Mekke döneminin ana temasını oluşturan üç ilke; uluhiyet, nübüvvet ve meâd'dır. Bu ilkeler Makasidu'l-Kur'an diye isimlendirilmekte ve İslam düşünce tarihinde alim ve müfessirler tarafından kabul görmektedir. Kur'an-ı Kerim'in muhteviyatını oluşturan şer'i ve ahlaki kanunlar, ibadetler, davetler, kıssalar bu üç umdeye tabidir.²⁸³

Kur'an-ı Kerim'in üslubunda, üç ilkenin bazen üstü kapalı bazen de direkt olarak bütün yönleriyle, derinlemesine defaatle dile getirildiğini görmekteyiz. Bu bölümde çalışmada incelenen bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin işaret ettiği, yukarıda bahsedilen üç umdenin öncelikle kavramsal olarak açıklamalarına değinilecektir.

---

²⁸² Çelik, "Kur'an'da İkna Hususiyeti", 25-26.

²⁸³ Hasan Yılmaz, "Kur'an-ı Kerim'in Temel Muhtevası Üzerine", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(Haziran, 2007) 206-207.

4.4.1. Ulûhiyet

Sözlükte kulluk edilen şey, mabud, ibadet edilen anlamlarında (الله) kökünden türemektedir.²⁸⁴ Ulûhiyet, hayret etmek, gönülden bağlanarak sığınmak manasındadır. Bu anlam çerçevesinde ilâh, yüceliği karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan, duyularla idrak edilemeyen yüce varlık anlamlarını içermektedir.²⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'de bize bildirildiğine göre her türlü kemâl, ilahlık, övgü, her türlü yüceltme, ibadet Allah'a aittir. Ulûhiyet hakikati, Kur'an vahyinin her safhasında ön planda dile getirilmiştir. Allah'ın Rab oluşu şanındandır. Rubûbiyet sıfatı ulûhiyeti gerektirmektedir. Kâinata bakılıp tefekkür edildiğinde gözle görülen, varlığı bilinen veyahut haberdar olunan her varlık Allah'ın varlığı ve birliğine şehadet etmektedir. Mevsimlerin birbiri ardına değişmesi ve bu mevsimlerde yetişen ekinlerin farklı oluşu, yerin ve göğün şekillendirilmesi, Güneş, Ay ve yıldızların bir çizgide yürütülmesi, kainattaki her canlının yaşamını sürdürebilmesi için gıdalarını temin edebilme yetkinliğinin verilmesi gibi daha pek çok oluşum ve sistem, yaratıcının var ve bir olduğunun kanıtıdır. Akl-ı selim olan insanın bu hakikati idrak etmesi için kendi yaratılışındaki fizik ve metafiziğine bakması kâfidir. Fıtratında bozulma meydana gelmemiş her insan, Allah'ın varlığını ve birliğini anlama kabiliyetine sahiptir.²⁸⁶

4.4.2. Nübüvvet

Nebi kelimesi, (نبي) kökünden kendisinin faydalanılan ve veya bilginin elde edildiği haber anlamına gelmektedir.²⁸⁷

Istılah manası ise, bir melek aracılığıyla Allah tarafından vahiy alan yahut kalbine ilham ve sadık rüya ile uyarıda bulunulan kişi anlamındadır. Nebi; Kur'an'da Allah'ın emir ve yasaklarını muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi anlamındadır.²⁸⁸ Nübüvvet ise; Allah'ın kulları arasından seçtiği, onların dünya ve ahiret saadetine erişmelerine ulaştıracak yol vesilelerini haber verme görevi, elçilik vazifesi olarak

---

²⁸⁴ el- İsfahani, "elehe",82.

²⁸⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "İlah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989),22/ 64.

²⁸⁶ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, (İstanbul: İFAV, 2013),36.

²⁸⁷ el- İsfahani, "nebe",788.

²⁸⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989), 34/257-262.

tanımlanmaktadır.²⁸⁹ Allah Teâla nübüvvetin kaynağıdır. Nübüvvetin temel noktası olan vahiy ve onun mahsulü olan bilgi ve haberler, nitelik açısından diğer haberlerden ayırıcı ve özel bir niteliğe sahiptir.²⁹⁰

İnsanlar bilgiye ancak üç kaynakla ulaşmaktadırlar; akıl, haber ve duyular. Bu üç kaynağın her birinin işlev alanı farklı olup, biri diğerinin vereceği bilgi hakkında malumat veremez. Örnek vermek gerekirse Dünya ve Fizik içeriğinde olan konuların vasıtası duyulardır. Duyularla bilinmeyen konularda ise istidlale yahut bu konularda bilgi sahibi olduğuna güvenilen bir kişinin o konu hakkındaki haberine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nokta da nübüvvet müessesesinin fonksiyonelliği ile çözülmektedir.

İslam alimlerinin üç esasa indirgedikleri iman esaslarının merkezinde Allah'a iman olmakla beraber, peygamberlerin de muhatapları gibi insan olmalarından dolayı, fizikötesi mevzular hakkında şüpheyeye düşenler için, nübüvvet müessesesinin önemi açıktır. Çünkü insanların kendisi gibi bir insanda istidadını aşan, akılların hayal etmekte zorlanacakları özellik ve davranışları gözlemlenmeleri inancı kolaylaştırmaktadır. Bu sebeptendir ki, Kur'an ve sünnette Allah'a iman, peygamberlere iman ile zikredilmiştir.²⁹¹

4.4.3. Meâd (Ahiret İnancı)

Ahiret kelimesi “اخر” kökünden gelen âhir kelimesinin de müennesidir. Âhir ise, evvelin zıttı, son anlamlarını taşımaktadır.²⁹² Dünya hayatını takip eden, onunla benzeşen, ancak birçok yönüyle farklılık arz eden, ebedi olan bu aleme dair çeşitli safhalar ve durumlardan ibaret olan ölümsüz hayat anlamındadır.²⁹³

Ahirete dair kullanılan diğer bir kavram olan Meâd “عود” kökünden bir şeyden ayrıldıktan sonra kararlılıkla dönmek anlamındadır.²⁹⁴ Meâd, varılacak ve dönülecek

---

²⁸⁹ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*,141.

²⁹⁰ Salih Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, (İstanbul: İnsan Yayınları),12.

²⁹¹ Mustafa Can, “*Ebu Mansur Maturidi'nin Nübüvvet Anlayışı*”, (Ankara: DİB Yayınları, 2021),42-45.

²⁹² el- İsfahani, “ehera”, 67.

²⁹³ Bekir Topaloğlu, “Âhiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989), 1/543-548.

²⁹⁴ el- İsfahani “avede”, 593.

yer, her şeyin kendisine döndüğü son nokta anlamındadır. Terim anlamı ise; insanların ikinci defa sura üfletilmesiyle dirilerek, hesap için mahşer yerine çıkarılmalarıdır.²⁹⁵

Allah'ın emir ve yasaklarının peygamberleri aracılığıyla insanlara tebliğ edilmesinde usul-u selâsenin işlevi muhakkaktır. Bu esaslardan ahiret inancının fonksiyonu inzar ile davet etmektir. Bu nedenle müjdeleme ve korkutmanın Kur'an-ı Kerim'in davet yöntemlerinden olduğunu görmekteyiz. Kur'an âyetlerinde cennet, cennet nimetleri tasvir edilirken, diğer taraftan cehennem, cehennem azabı ve ahiret sahneleri tasvir edilerek insanlar uyarılmıştır. Kur'an'da nezir noktasında uygulanan yöntemlerin başında tasvir ve betimleme gelmektedir. Bu bağlamda ahiret hayatı; insanın inanç ve davranış noktasında değişim ve gelişimine, ikna etmede, dünya hayatını doğru düşünüş ve yaşayış üzere temellendirmesinde yaptırım gücüne sahiptir.²⁹⁶

4.5. Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Yöntemine Örnekler

Bu bölümde çalışmanın ana teması olan hikmet üzerine temellendirilmiş tebliğ ve irşadın, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler çerçevesinde kullanılmasının açılımı hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik örnekler sunmaya çalışılacaktır.

Ulûhiyet ana temalı, evrenin genişlemesiyle ilişkilendirilen âyete ilişkin bilgiler Tablo 4.1.'de yorumlanmıştır. Ulûhiyet ana temalı, yer ve göklerin birbirinden ayrılmasıyla ilişkilendirilen âyete ilişkin bilgiler Tablo 4.2.'de yorumlanmıştır. Nübüvvet ana temalı, zamanın izafiliğiyle ilişkilendirilen âyete ilişkin bilgiler Tablo 4.3.'de yorumlanmıştır. Nübüvvet ana temalı, bir çığnemlik et parçası konusuyla ilişkilendirilen âyete ilişkin bilgiler Tablo 4.4.'de yorumlanmıştır. Meâd ana temalı, parmak uçlarının farklı oluşuyla ilişkilendirilen âyete ilişkin bilgiler Tablo 4.5.'de yorumlanmıştır. Meâd ana temalı, yağmurun oluşumuyla ilişkilendirilen âyete ilişkin bilgiler Tablo 4.6.'de yorumlanmıştır.

Tablo 4.1.'de görüldüğü gibi Zâriyât suresi 47. âyetiyle ilişkili olarak evrenin genişlemesi konusu, geniş bir yelpazede ele alınarak, konu hakkındaki bilgiler

---

²⁹⁵ Ahmet Çapku, “İbn Sina, Gazzali ve İbn Rüşd Düşüncesinde Ahiret”, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015), 21-22.

²⁹⁶ Rahime Çelik, “Kur'an'da Dine Davet Metodu Açısından Ahiret İnancının Yeri ve Ashab-ı Kehf Örneği” (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 69-74.

hikmetin merkeze alındığı, bütüncül bakış açısı ile farklı perspektiflerden değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1: Ulûhiyet Temalı, “Evrenin Genişlemesi” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği

Ana Tema	Ulûhiyet
Konu	Evrenin Genişlemesi
Âyetin İçeriği	Evrenin genişlemesi konusunun Kozmoloji bilimi çerçevesinde izahı, Evrenin genişlemesindeki hikmetler, Evrenin genişlemesinin Allah’ın hangi esmâ-i hüsnası’nın tecellisiyle vukû bulduğu, Evrenin genişlemesi hadisesinden mânevi anlamda çıkarımlar...
İlgili Âyet	وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ “Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz.” ²⁹⁷
Âyette Öne Çıkan Kavramlar	سما / Sema: Kur’an-ı Kerim’deki kullanımlarına bakıldığında zaman genişletilen şey, bu ve benzeri ifadelerde evreni, dünyanın dışındaki kâinat olarak yorumlamak mümkündür. ايد / Eyd: Kuvvet, kudret yahut eller manasında olduğuna dair farklı yorumlar olsa da alimler âyetteki “eller” kelimesinin göğün mükemmel düzeninin Allah’ın kudretine bağlı olduğunu ifade ettiği hususunda hemfikirdirler. ²⁹⁸
Âyetin Bilimsel Yorumu	20.asrın ilk zamanlarına kadar bilim adamlarının kabul ettiği görüş, evrenin sabit yapıda olduğu ve ezelden itibaren nasılsa mevcut halinin devam ettiği yönündeydi. Ancak yeni dönem teknolojik gelişmeler ile

²⁹⁷ ez-Zâriyat 51/47.

²⁹⁸ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (İstanbul: D.İ.B. Yayınları)5/134.

<p>yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde evrenin ezeli olmadığını ve genişlemekte olduğu doğrultusunda bilgi ve bulgulara ulaşılmıştır.²⁹⁹</p> <p>Einstein'in Fizik formüllerinden esinlenen Rus asıllı fizikçi Alexander Friedmann, ufak bir etki bile olsa evrenin genişleyeceği tezini savunmuştur.</p> <p>Evrenin genişlemekte olduğunu ilk defa açık ve net bir şekilde ifade eden ise, Belçikalı papaz ve aynı zamanda bilim adamı olan Georges Lemaitre olmuştur. Lemaitre, meşe palamudundan meşe ağacının büyümesini örnek göstererek, oluşumun başlangıçtaki bileşimden oluştuğunu belirtmiştir. Amerikalı astronom Hubble, bu tartışmaların yapıldığı aynı yıllarda Mount Wilson gözlemevinde yaptığı teleskop gözlemlerini değerlendirdiğinde, bütün galaksilerin birbirinden uzaklaştığını ve sonuç olarak evrenin genişlediğini de gözlemsel olarak keşfetmiştir.</p> <p>O dönem görmediklerine inanmayacaklarını söyleyen bilim adamlarına, görsel bir veri sunan Hubble, bu savında Doppler etkisini (Bu etkiyle uzaklaşan cisimlerin dalga boyları ışık dalgalarının spektrumunda ışığın dalga boyu yahut frekansa göre değişim gösteren yoğunluğun uzayarak kırmızıya kayması, cisimler yaklaşmakta ise de dalga boyunun kısalarak maviye kaymasıdır.) kullanmıştır. İncelemede bütün galaksilerden gelen ışığın, spektrumda kırmızı renge kaydđını gözlemlemesi, galaksilerin birbirinden uzaklaşma işlevinde olduklarını göstermekteydi. Hubble'ın savı, aynı zamanda galaksilerin uzaklaşma hızlarının, galaksiler arasındaki uzaklık ile doğru orantılı olduğu yasaını da ortaya çıkarmıştır.</p> <p>Fizik ilminde Doppler etkisi olarak ifade edilen kuramı şu şekilde izah edebilmek mümkündür. Camlar kapalı bir şekilde evdeyken dışarıdan gelen itfaiye aracının siren sesinin şiddetinin fazlalığı, o aracın eve yakınlaştığını göstermektedir. Aracın uzaklaşması ile sesin desibeli azalacaktır. Bu bulguya Doppler olayı denmektedir.³⁰⁰</p>
--

²⁹⁹ Bulut, "Kur'an'ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 90-101

³⁰⁰ Cevat Babuna, *Bilimden İmana*, (İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılık, 2004), 94-95.

	<p>İlk başta Lemaitre'nin görüşlerini desteklemeyen Einstein, zaman içerisinde bu görüşü desteklediğini belirtmiştir. Dönemin ünlü fizikçilerinin bu çıkarımı ile evrenin sürekli genişleyen ve dinamik bir yapısı olduğu gerçeği kanıtlanmış oldu.³⁰¹</p> <p>Bu fizikî bulgunun iyi anlaşılabilmesi için evreni, şişirilen bir balon gibi düşünmek faydalı olacaktır. Balonun içerisine giren hava nedeniyle yüzeyindeki noktaların birbirlerinden uzaklaşmaları gibi, evrendeki cisimler de birbirlerinden ayrılmaktadırlar.³⁰²</p> <p>1950 senesinde ABD'de, gelişmiş teleskoplarla yapılan gözlemler ve ölçümlerle evrenin ilk yaratılışının yaklaşık olarak on-on beş milyar yıl olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.</p> <p>Fizikçilerin ve bilim adamlarının uzun yıllar süren deney ve gözlemlerinin sonucunda elde ettiği bilgilere, Kur'an-ı Kerim'in ifadelerinde bu konuya ilişkin işaretler görmekteyiz.³⁰³</p>
<p>Âyetten Süzülen Hikmetler</p>	<p>1929 senesinde alimler nebülözlerin galaksiden uzaklaştığını savunmuşlardır. 20. yüzyılın başlarında ise bilimin en önemli keşiflerinden biri olan, evrenin genişlemesi ve galaksilerin uzaklıklarıyla aynı orantıda birbirlerinden uzaklaştıkları gerçeğidir. Alimlerin o dönemde yaptıkları hesaplamalara göre, bizden yaklaşık on milyon ışık yılı uzaklıktaki galaksi, saniyede 250 kilometre hızla hareket ederken, on milyar ışık yılı mesafedeki bir galaksi ise saniyede 250.000 kilometre hızla uzaklaşmaktadır.</p> <p>Sürekli genişleyen kâinat, Allah'ın azameti ve kudretini anlama ve idrak etmemizin imkân dahilinde olmadığını göstermektedir. Bu evreni devamlı genişleyen bir yapıda yaratan Allah, vakti geldiğinde bir kâtibin kâğıt parçasını rulo yapması gibi dürecektir.³⁰⁴ Bu durum ise yeni bir alemin başlangıcının işaretidir.³⁰⁵</p>

³⁰¹ İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 21-29.

³⁰² Mustafa Aykut, *Zaman İhtiyarladıkça Kur'an Gençleşiyor*, (İstanbul: Dosteli Derneği Yayınları, 2004), 16.

³⁰³ İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 21-29.

³⁰⁴ İbrahim 14/ 48.

³⁰⁵ Osman Nuri Topbaş, *"Kâinat, İnsan ve Kur'an'da Tefekkür"*, (İstanbul: Erkam Yayınları), 2010, 34-35.

<p>Evrende her şeyin birbirinden uzaklaşması kuramını tersine işlettiğimizde, her şey birbirine yaklaştığında, evrenin bir noktadan başladığı sonucu çıkmaktadır. Kâinat bir noktadan başlıyorsa, onu başlatanın olması ve yoktan başlatması gerekmektedir. Evrenin genişlemesi keşfi, aynı zamanda kâinatın yoktan var edildiğini de göstermektedir.³⁰⁶ Bu bağlamda evrendeki ince hesabın mevcut oluşu, genişlemesi hakikati, Allah'ın varlığının kat'i delilidir. Düşünen ve tefekkür eden insanların azamet-i ilahiyeyi idrak etmeleri için, sayısız kevnî âyetten bir tanesi olan Zâriyat suresi 47. âyet-i kerimesi yeterlidir.</p> <p>Yeni İlmi Kelam temsilcisi İsmail Hakkı İzmirli, Kur'an-ı Kerim'deki kevnî ayetlerin evrenin irade, ilim ve kudret sıfatlarına sahip olan bir yaratıcı tarafından düzenlendiği ve idare edildiği hakikatini ispatlamada kullanılan araç olduğunu, kevnî ayetlerin bu hususta amaç olmadığını dile getirmektedir.</p> <p>Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in ana mesajında Allah'ı merkeze alan bir dünya düşüncesi ile tevhid, nübüvvet, meâd, ibadet, hidayet ve kurtuluş ana mevzular olarak bulunmaktadır. Kâinattaki mûcizevî olayları ve tabiattaki varlıkların esrarını açıklamak, Kur'an'ın öncelikli amacı olmayıp kevnî ayetler, Kur'an'ın ana konularına açıklık veren, tasdik ve ispat eden araç konumundadır.³⁰⁷</p> <p>Allah'ın âyetlerinin muhatabı, aklını kullanabilecek bir toplum olduğundan dolayı, O'nun varlığına ve sonsuz kudretine işaret eden âyetlerin, yani delillerin akla dayanması önemlidir. Bu hususta da tabiat ve yaratılan varlıklar üzerinde tefekkür etmek, sırlarını araştırmak, hayatın ve ölümün mâhiyeti hakkında düşünmek, gerçeği bulma konusunda yol gösterici olabilmektedir. Allah'ın, Kur'an âyetlerinde sıklıkla "akıl etmez misiniz?" şeklindeki uyarı ve hatırlatmaları bulunmaktadır. İnsanların evreni araştırarak olgular ve onların arasındaki bağıntıyı idrak ederek harekete geçmesini sağlayan, يعقلون fiiline işlevlik kazandıran akıldır. Âyet-i kerimelerde azamet-i ilahiyeyi ifade eden işaretler akılla bilinebilen, nakille tespit edilemeyen hususlardır. Ayrıca kevnî âyetler, iman konusunda taklidin caiz</p>
--

³⁰⁶ Babuna, *Bilimden İmana*, 94-95.

³⁰⁷ Mehmet Bulğen, "Son Dönem Osmanlı Kelamcılarının Kevni Ayetleri Yorumlama Yöntemleri Üzerine: Ömer Nasuhi Bilmen Örneği" *Kelam Araştırmaları* 13/1 (2015), 61-89.

	<p>olmadığını, akıl yürütmenin ve tefekkürün de önemini ortaya koymaktadır.³⁰⁸</p> <p>Bu âyet-i kerime için mânevi anlamda tefekkür ettiğimizde, düşünce olarak bile hayal edemeyeceğimiz evreni sürekli genişletmeye muktedir olan Allah'ın, kullarına bahşettiği her anlamdaki nimetlerinin de devamlı genişlemesi şüphesizdir. Ayrıca Mu'si' olan Allah, elbette kullarının dünya hayatındaki sıkıntılı durumlarında da genişlik vererek, zorluklarını giderme yücelik ve gücüne sahiptir.</p>
<p>Âyetin Hatırlattığı Rabbimiz'in İsimleri</p>	<p>Er-RAHMAN: الرحمن</p> <p>Sözlük anlamı, severek, merhamet ederek ve acıyarak korumak manasındaki “rahmet” ten türeyen Rahman, şefkat eden ve acıyan anlamındadır.³⁰⁹</p> <p>Allah'a nispet edildiğinde ise, bütün mahlukatı rızıklandıran, yaratılmışlara rahmet eden ve nimet veren manasındadır.</p> <p>Allah'ın Rahman esmâsı, bütün evsafını kuşatıcıdır. O'nun Rahmaniyeti kâinattaki her şeyi kuşatmıştır.</p> <p>İnsanın, evrenin varoluşu ve kâinattaki varoluşunu anlamlandırabilmesi için, Allah hakkında doğru bilgiye sahip olması gerekmektedir. Allah, okunan kitabı Kur'an ve müşahede edilen kitabı kâinatta, kendi hakkında malumatın yanında kulları ile olan ilişkiyi anlatmıştır. Bu ilişkinin temelinde Allah'ın Rahman oluşu bulunmaktadır.</p> <p><i>Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Allah mahlukatı yarattığı zaman, “Benim rahmetim gazabımdan fazladır.” diye yazdı. O yazı, arşın üstünde, O'nun katındadır.” Allah mahlukatı yarattığı zaman yanında bulunan, arşın gerisindeki bir kitaba şunu yazdı: “Muhakkak ki rahmetim gazabıma galebe çalmıştır”.</i>³¹⁰ buyurmaktadır. Rahmetinin gazabını geçmesi</p>

³⁰⁸ Abdülbaki Güneş, “Kur'an'da Kevni Ayetler”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (Aralık 1998),201-210.

³⁰⁹ Bekir Topaloğlu, “Rahmân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989), 34/ 415-417.

³¹⁰ Muhyiddin en-Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, nşr.M. Emin Özağar (Ankara: D.İ.B.Yayınları, 2013) “Allah'tan Yana Ümitvar Olmak “Recâ”, 422.

	<p>ontolojik bir önceliktir. İstedğini yapmaya muktedir olduğu halde, Allah'ın rahmeti kâinattaki her zerreyi kuşatıcı niteliktedir.³¹¹</p> <p>Allah'ın evreni genişleterek galaksilerin birbirine çarpma olasılığının ortadan kalkması, bu düzen ve mükemmel işleyiş Allah'ın bütün yaratılmışlara rahmetinin tecellisidir. Bu tecelligâhı gözlemlemek ve idrak etmek, azamet-i ilâhiyyeyi kavrayışa vesile olmaktadır. Bu kavrayış insanı hakikate ve tahkiki imana götüren yollardan bir tanesidir.</p> <p>Rahman esmâsı her şeyi kuşatıcı ve kapsamı geniştir ki, rahmet ve merhametin her çeşidini barındırmaktadır. Bu sebeple Allah merhamet ve rahmetin kaynağıdır.³¹² O'nun rahmetinin tam ve umumî olmak üzere iki özelliği bulunmaktadır. Tam oluşu; kâinatta yaratılan her şeyin ihtiyaç duyduklarını murat ederek gidermektir. Umumi oluşu ise, rahmetine müstahak olan veya olamayan kimse ayırt etmeksizin, zaruri yahut zaruri olmayan ihtiyaçları şâmil olmasındandır.</p> <p>Rahman isminden hissesini alan insan, Allah'ın yarattıklarına koşulsuz merhamet gözüyle bakar ve o bilinçle muamelede bulunur.³¹³</p>
	<p>EL-VASÎ: الواسع</p> <p>Sözlükte; bir şeye yahut nesneye geniş gelmek, güç yetirmek ve içine alarak kapsamak anlamlarındadır. İstılahı olarak, ilmi, kudreti ve rahmeti her şeyi kuşatan olarak tanımı yapılabilmektedir.³¹⁴</p> <p>Vasi', nimetlerinin çokluğu ve ikramlarının bol olması sebebiyle "geniş" olandır. Bu esmânın genel hükümlerinden bir tanesi, Allah'ın kullarına bahşettiği lütufların yaygın oluşudur. Bunların evvel olanı varlık kisvesidir. Devamında ise mevcudiyetin bekası ve maslahatının kendisine bağlı olduğu şey ile müstahak olduğu şeyin verilmesidir.³¹⁵</p>

³¹¹ Fatma Bayram, "99 Esmâ Sonsuz Mana Okumaları 16. Bölüm", 99 Esmâ Sonsuz Mana Okumaları (2023), 00.3:01-23:00:00.

³¹² Hüseyin Akil, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2014),44-45.

³¹³ İmam Gazali, *Esmâ'ül Hüsnâ*, (İstanbul, Elifbe Yayınları, 1982), 103-105.

³¹⁴ Bekir Topaloğlu, "Vâsi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989), 42/ 547-548.

³¹⁵ Sadreddin Konevi, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, (İstanbul, İz Yayıncılık, 2002), 42-43.

	<p>Allah bütün evsafında sınırsızdır. O'nun ilmi yazılmak istense mürekkepler yetersizdir, yarattıklarına nimetleri ve ihsanında sonsuzdur.</p> <p>Allah'ın azameti, kudretinin ve diğer bütün sıfatlarının tükenmez oluşu ve genişliği, kâinatın her zerresinde gözlemlenmektedir. İnsan sadece kendi varlığını incelese, Allah'ın sıfatlarının eserlerini görebilmesi mümkündür. Bütün insanlarda yaratılış aynı madde ve aynı unsurlar olmasına rağmen, yeryüzündeki insanların fizikî özelliklerinin birbirinden farklı, hiçbirinin diğerine benzemediği hakikati dikkat çekmektedir.</p> <p>Kulun Vasi' esmâsının üzerindeki tecellisi, ilim, irfan ve güzel ahlak cihetindeki genişlik olarak düşünmek mümkündür.³¹⁶</p> <p>El- Vasi' esmâsının tecellisiyle, Allah kullarında bazı meziyet ve yeteneklerde genişlik ihsan etmiştir. Böylece kendisine ilimden genişlik bahşedilenlerin ilminden diğer insanlar da istifade etmektedir. Mülk açısından kendisine genişlik verilen insanlar vardır ki, ihtiyaç sahiplerini gözetirler, tahammül ve sabır yönünden genişlik verilenler ise insanların bütün olumsuzluklarına karşın, tıpkı çöp görüntüsü olan şeyin atıldığı halde gayet berrak görüntüsü olan deniz gibi olmaktadır.³¹⁷</p>
--	--

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.2.'de Ulûhiyet temalı söz konusu âyet çerçevesinde ve bilimsel yorumlar ışığında, göklerin ve yerin birbirinden ayrılması konusundaki Allah'ın tecellilerine dikkat çekilmiştir. Bu tecelliler esmâ-i hüsnâ ile irtibatlandırılarak tebliğ örneği olarak, muhataplarda ilmi ve mânevi açılımların olması yönünde bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.2: Ulûhiyet Temalı “Gökler ve Yerin Birbirinden Ayrılması” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği

Ana Tema	Ulûhiyet
Konu	Gökler ile Yerin Birbirinden Ayrılması

³¹⁶ Gazali, “Esmâ’ül Hüsnâ, 150-151.

³¹⁷ Ali Osman Tatlısu, *Esmâ’ül Hüsnâ Şerhi*, (İstanbul, Kapı Yayınları, 2011),125-126.

Âyetin İçeriği	Gökler ile yerin birbirinden ayrılması konusunun Kozmoloji bilimi çerçevesinde izahı, Gökler ve yerin birbirinden ayrılmasındaki hikmetler, Gökler ve yerin birbirinden ayrılmasının Allah'ın hangi esmâ-i hüsnası'nın tecellisiyle vukû bulduğu, Gökler ve yerin birbirinden ayrılması hadisesinden mânevi anlamda çıkarımlar...
İlgili Âyet	أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا يُؤْمِنُونَ “İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?” ³¹⁸
Âyette Öne Çıkan Kavramlar	رتقا / Ratk: Bitişik, yekpare, tek bir bütün halinde. ³¹⁹ فتق / Fetk: Yarıp, bölmek. Bitişik olan iki şeyi birbirinden ayırmak manasındadır. “Ratk” kelimesinin zıddıdır. ³²⁰
Âyetin Bilimsel Yorumu	Evrenin yaratılışı ve başlangıcı, insanlık tarihi boyunca merak edilen bir konu olmuştur. Kâinatın devamlı olarak genişlediği bilgisinden yola çıkılarak genişleme geriye doğru alındığında küçüldüğünü, bu sebeple de başlangıç noktası olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu oluşum, kâinat zaman ve mekân mefhumu yokken mutlak boşlukta Big Bang yani büyük patlama ile meydana gelmiştir. ³²¹ Big Bang, günümüzden on dört milyar yıl önce küçük bir noktanın uzay boyutlarına taşarak genişleyerek büyümesiyle birlikte, madde ve anti-

³¹⁸ el-Enbiya 21/ 30.

³¹⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd., 5/448.

³²⁰ Zeki Yıldırım, “Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39, (2013), 57.

³²¹ Babuna, *Bilimden İmana*, 90-91.

<p>madde ile önceden bir yumak halinde olan enerjinin, sonradan zaman boyutu ile evreni oluşturmasını ifade etmektedir. Evrenin yaratılışından önce enerji, madde, zaman, mekân, uzay gibi oluşumlar yoktu. Ancak bu yokluğu ifade edecek bir isim veya sözlüklerde onu tanımlayacak bir sıfat bulunamıyordu. O zamanın insanlarında zamansızlık veya mekânsızlık kavramlarını tam olarak algılama kabiliyeti bulunmamaktaydı. Bu yokluktan korkunç bir patlama ile atom altı parçacıklar yaratılmış, saniyenin kentilyonda birinde moleküller ve atomlar şekillenmiştir. Maddenin oluşum süreciyle birlikte Dünya, Güneş ve galaksiler yörüngelerinde yerlerini almışlardır. Böylece evrende sıra dışı, muhteşem bir düzen, akıl almaz bir simetri ve güzellik hâkim olmuştur.³²²</p> <p>İnsanoğlu, Newton (1642-1727)'un bilimsel çalışmalarıyla 1920'li yıllarda ilk defa bilimsel kozmogoni (evrendoğum) bilgisine sahip olmuştur. Alexander Friedmann ve Georges Lemaitre (1894-1966) ise, evrenin başlangıçta bitişik olduğu, daha sonra Big Bang (Büyük Patlama) ile nebülözden ayrıldığını savunmuşlardır. Ayrılan parçaların sürekli genişlediği teorisini savunarak, bu teoriye karşı yapılan eleştirilere bilimsel verilerle cevap vermişlerdir.</p> <p>Lemaitre, evrendeki büyük maddelerin açıklanamayan sebeplerle patlaması sonucu etrafa dağılmasını Big Bang teorisi olarak tanımlamış, gerçekleşen patlamayı da evrenin başlangıcı olarak kabul etmiştir. Edwin Hubble (1889-1953)'ın hesaplamalarına göre Big Bang günümüzden on sekiz milyar yıl önce gerçekleşmiştir. Bilim insanları gökyüzünde gözlemlediğimiz yıldız kümelerinin, patlama sonucunda ortaya çıkan parçalar olduğunu tespit etmişlerdir.³²³ Bilim insanlarının “Büyük Patlama” ya da Kozmoloji biliminin tanımıyla “Big Bang” olarak isimlendirdikleri olay, evrenin uzay boyutlarına taşarak yayılmaya başladığı “an”, zamanın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir.</p> <p>Büyük patlamayı ispatlayan delillerden birisi de evrendeki hidrojen-helyum miktarıdır. 1930'lu yıllarda astronomlar gök cisimlerinin</p>
--

³²² Yıldırım, “Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, 55.

³²³ Bulut, “Kur’an’ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri”, 996.

	<p>yapısal özelliklerine uygun biçimde özel bir ışık saçtığı verisinden yola çıkarak, yıldızların ve galaksilerin bileşim yapılarını analiz etmek için tayföçerlerden³²⁴ faydalandılar. Tayföçerde yaptıkları analiz neticesinde, evrenin, ortalama olarak, %25 helyum, %73 hidrojen ve az oranda da öteki elementlerden oluştuğunu savundular. Ancak yıldızların yapıları gereği, bu miktarda hidrojen ve helyum üretmelerinin mümkün olmadığı bilinmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde bu miktardaki helyum ve hidrojen oranının ancak, Bing Bang'ın ardından meydana gelen ateş topunun, bu miktardaki hafif gaz sentezini gerçekleştirmesi ile mümkün olacağı savunulmuştur. Big Bang ile evrende oluşması beklenen gaz oranıyla uzaydaki hidrojen ve helyum miktarındaki uygunluk, bu teoriyi destekleyen delillerindendir. 20.yüzyıla geldiğimizde dünyanın fizik merkezlerinden Cern'de yüksek maliyetlerle Big Bang ortamı oluşturulmuş ve deneylerde elde edilen bulgular Big Bang'i onaylayıcı nitelikte olmuştur. Araştırmaya öncülük eden Londra'daki Imperial Koleji öğretim üyelerinden Fizikçi Prof. Peter Dornan, bulguların değerlendirilmesi ile sonuçların 21. yüzyılın en önemli buluşlarından olduğunu belirtmiştir.³²⁵</p>
<p>Âyetten Süzülen Hikmetler</p>	<p>Enbiya suresi 30.âyet-i kerime, tek tanrılı dinlerin Allah tarafından gönderildiğini iki perspektiften delillendirmektedir. Birincisi, evrenin başlangıcı ve sonu olduğu anlayışı; bu anlayış sadece tek tanrılı dinlerin öğretilerinde yer almıştır. Big Bang (Büyük Patlama) binlerce yıldır tek tanrılı dinlerin savunduğu evrenin başlangıcı ve sonu olduğu gerçeğini desteklediğinden dolayı, tek tanrılı dinlerin doğruluğunu göstermektedir. İkincisi ise; Big Bang olayı, Tanrı'nın sıfatlarını temellendirerek bu sıfatlara haiz olan yüce varlığın din göndermesinin mantık çerçevesinde mümkün oluşunu desteklemektedir.</p> <p>Enbiya suresi 30. âyette Allah'ın varlığı, birliği, ortağı ve benzerinin bulunmadığına, kâinat ve içindeki bütün yaratılmışlar yok olduktan sonra yeniden yaratabilecek güç ve kudrete sahip olduğuna dair deliller mevcuttur. Ayrıca Kur'an'ın tebliğ yöntemlerinden olan dikkat çekme,</p>

³²⁴ Tayföçer: Işık tayflarını incelemeye yarayan alet, spektroskop.

³²⁵ İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 33.

	<p>istifham (soru) ile, muhataplarını göklerin ve yerin nasıl yaratıldığı konusunda tefekkür etmeye davet etmiştir.³²⁶</p> <p>Sonuç itibarıyla, Kur'an âyetlerinde ifade edilen mûcizelerin hiçbirinde, sadece mûcize olarak gözükme ve kimsenin bilmediği bir bilgiyi ortaya koymak amacı yoktur. Kur'an'ın on dört asır önce sunduğu bu bilimsel mûcizeler, modern bilimin yeni keşifleri neticesinde daha iyi anlaşılabilir ve bu bulguların mûcize olduğu tekrar kanıtlanmıştır. Elbette ki âyetin indiriliş amacı bu olmayıp hedeflenen, insanların âyet-i kerimeden ibret almasıdır.³²⁷</p> <p>Sözün özü, mûcize olan her zaman ve nesilden insana hitap eden Kur'an'da, modern ilim kapsamına giren âyetler mevcuttur. Aynı zamanda bu bilimsel keşifler ve âyetler arasında ilgi çekici bağlantılar dikkat çekmektedir. Çünkü tüm ilimler Allah'ın sıfatlarının ve esmâ-i hüsnâ'nın eşya üzerindeki bir tecellisi ve eseridir. Kur'an-ı Kerim, sıklıkla yer ve göklere dikkat çekerek bunların insanın hizmetine verildiğini belirterek modern ilimlere yönlendirmiştir. Ancak bu varlıklardan yararlanma yollarını ve bu yolların sonuçlarını göstermemiş, insanlara bu konuda tüm keşif yollarını da açmıştır.³²⁸</p>
<p>Âyetin Hatırlattığı Rabbimiz'in İsimleri</p>	<p>EL-CEBBÂR: الجبار</p> <p>Her durumda mutlak iradesini hâkim kılan, düzeni bozulan her şeyi yeniden tanzim eden, düzenleyen, yaratılmışların müdahale gerektiren hallerini ıslah ederek iyileştiren, her güç olanı kolaylaştıran anlamlarındadır. Dil bilimciler, Cebbâr kelimesinin Arapça'da hâkimiyet, birisine zor kullanarak iş yaptırmak, bozuk olanı onararak düzeltmek, kırık kemikleri müdahale ederek tedavi etmek manasını ihtiva ettiğini, bu esmânın da "cebr" kökünden türetilmiş mübalağa ismi olduğunu dile getirmişlerdir. Cebbâr ism-i şerifi Kur'an-ı Kerim'de dokuz âyette bulunmaktadır.³²⁹</p>

³²⁶ Yıldırım, "Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu", 55.

³²⁷ Bulut, "Kur'an'ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri", 997.

³²⁸ Yıldırım, "Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu", 51-52.

³²⁹ Metin Yurdagür, Esmâ-i Hüsnâ'yı Anlama Kılavuzu, (İstanbul, İFAV, 2021), 122-123.

<p>Allah her varlıkta cebir yoluyla dilediğini gerçekleştirendir. Kâinatta hiçbir varlığın O'nun kudret elinden kurtulması mümkün değildir. Bütün yaratılanlar O'nun azameti ve kudreti karşısında acizdir. Dolayısıyla mutlak anlamda Cebbâr olan Allah Teâlâ'dır ve her varlığı zorlayabilir, ancak hiçbir varlık O'nu zorlayamaz.³³⁰</p> <p>Her şeyin üzerinde Allah'ın Cebbâr sıfatı hâkimdir. Bütün yarattığı mahlukat, bunların cinsleri, sınıfları, var oluş sırası, varlık süresi ve bu süre içinde göreceği bütün haller, tüm evrelerinde Allah'ın cebbâriyeti, irade ve emri hükmetmektedir. Mahlukatin kâinattaki vazifesi, yapacağı iş, Allah tarafından tayin edilmiş ve sınırları çizilmiştir. Her yaratılan isteyerek veya istemeyerek bu sınırlar içerisinde olmak ve vazifelendirildiği görevini ifâ etmek mecburiyetindedir. Örnek olarak yer ve göğün birbirinden ayrılması hadisesinde yer veya göğün “ben ayrılmak istemiyorum” gibi bir söyleminin olması imkân dahilinde değildir. İlk kumanda ile başlayan bu düzenli işleyiş son kumandaya kadar devam edecektir.</p> <p>Kerim ve Rahman olan Allah'ın icbârı da hikmet ve ilimdir. Cebir yoluyla yaptığı her tasarrufta kerem ve rahmet bulunmaktadır. Cebir kelimesinin kapsamında bulunan kırıkları onarmak ve zorla iş yaptırmak olması dikkat çekicidir. Bundan anlaşılan, Allah'ın cebri, bir doktorun hastasına tedavisinde uyguladığı zorlama veya adil olan hükümdarın zalimleri zorla hapse atmasındaki cebri gibidir.³³¹</p> <p>Allah insanları yalnız teşrii hükümlerinde serbest bırakmıştır. Dini hüküm ve emirlerinden cebbâriyetini kaldırmış, bu emirlerin yerine getirilip getirilmeme hususunda insanı muhayyer kılmıştır. Elbette Allah kullarını kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır, ancak bu emri cebir yoluyla değil, seçenek yoluyla yapmıştır.³³²</p> <p>Bu esmâdan kul için gerekli olan; kırılan ümitlerin yeşermesi için tek mercinin Allah olduğunu unutmamalı ve O'na sığınmasıdır.³³³</p>
---

³³⁰ İmam Gazali, *Esmâ'ül Hüsna Kitabı*, çev. İshak Doğan, (İstanbul, İlke Yayıncılık, 2020) 94-95.

³³¹ Alaaddin Başar, *Esmâ-i Hüsna*, (İstanbul, Zafer Yayınları, 2004), 48-49.

³³² Tatlısu, *Esmâ'ül Hüsna Şerhi*, 48-49.

³³³ Gazali, *Esmâ'ül Hüsna Kitabı*, 94-95.

	<p>El-VÂLÎ: الوالى</p> <p>Sözlükte birinin işini onun adına üstlenmek, bir işin sorumluluğunu üstüne almak, otorite, korumak anlamlarındadır.</p> <p>Bütün yarattıklarının işini ve olayları tek başına tedbir ve idare eden. Kâinatın hâkimi, yöneticisi ve mutlak hükümdarı.</p> <p>Allah'ın hükümranlığının genişliğine işaret eden bu kavram, Kur'an-ı Kerim lafızlarında bulunmamaktadır. El- Vâlî, hadis-i şeriflerde Allah'a nispet edilmektedir. Bu kavram, varlığın devamlı olarak meydana geldiğini ve Allah'ın azametinin, akılların idrakinin üstünde olduğuna işaret etmektedir.³³⁴</p> <p>Vâlî esmâsıyla Allah, uçsuz bucaksız olan evreni kolayca tedbir ve idare edebilmektedir. İnsan bedenini ruh kanunuyla her şeyi düzenleyen ve kâinatı idare eden Allah, kâinatı da fitrî şeriat olarak isimlendirilen kanunlar manzumesi ile en güzel şekilde tanzim ve tedbir etmektedir.³³⁵</p> <p>İşleri idare eden ve üstlenen Allah Teâlâ'dır. İlk olarak işleri düzenlemesindeki eşsiz oluşu, ikinci olarak tedbiri gerçekleştirme ve son olarak da hükmederek onları devam ettirmesi ile sadece Vâlî olan O'dur.³³⁶</p> <p>Bu esmâdan kula düşen vazife; kendisinin Vâlî-i Azam'ın idaresi altında, bütün işleri ölçülü ve hesaplı, önü ve sonu arasındaki bütün oluşlar ve dönüm noktaları belirlenmiş olan eşref-i mahlukat olduğunu bilmeli, zulümden, haksızlıktan, kendisine tevdi edilen vazifeyi kötüye kullanmaktan sakınmalıdır.³³⁷</p>
--	--

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.3'te gösterildiği üzere Secde suresi 5. âyet-i kerimeyi, miraç hadisesinden dolayı, zamanın izafi oluşuyla irtibatlandırılarak Peygamberimiz'in nübüvvetine delil niteliğinde okunması mümkün olabilmektedir. Âyette ifade edilen zamanın göreceli olması mucizesinin gerçekleştiği miracın muhatabı ve şahidi olan, seçilmiş bir kuldür.

³³⁴ Emine Yarımbaş, *Esmâ-i Hüsnâ*, (İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007), 88.

³³⁵ Başar, *Esmâ-i Hüsnâ*, 184.

³³⁶ Gazali, *Esmâü'l Hüsnâ Kitabı*, 189.

³³⁷ Tatlısu, *Esmâ'ül Hüsnâ Şerhi*, (İstanbul. Kapı Yayınları, 2011), 201.

Bu şahitlik de ancak Allah'ın izniyle, insanlar arasından seçtiği peygamberleri için söz konusudur.

Tablo 4.3: Nübüvvet Temalı “Zamanın İzafiliği” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği

Ana Tema	Nübüvvet
Konu	Zamanın İzafiliği
Âyetin İçeriği	Zamanın izafi oluşunun bilimsel açıklaması, Zamanın izafiliğinin miraç hadisesi ile olan bağıntısı, Zamanın izafiliği ve miraç hadisesi doğrultusunda nübüvvetin ispatının mümkünlüğü, Zamanın izafiliğindeki hikmetler...
İlgili Âyet	يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ “Allah gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin saya geldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O'nun nezdine çıkar.” 338
Âyette Öne Çıkan Kavramlar	تدبير / Tedbir: Bir işin arka planını kavrayarak o doğrultuda adımlar atmaktır. Allah için tedbir, her işi sonsuz hikmeti doğrultusunda dilemesi ve gerçekleştirmesidir. امر / Emir: Buradaki emir iş anlamındadır. Burada kastedilen anlam, Allah'ın dünyanın işlerini, semavi sebepler ve kuvvetler ile yukarıdan aşağıya indirerek tedbir ve idare etmesidir. ³³⁹
Âyetin Bilimsel Yorumu	İnsanlık tarihi için önemli bilimsel gelişme, 1905 yılında Einstein'in keşfettiği “İzafiyet Teorisi”dir. Bu teoriye göre; zaman belli bir ölçüye bağlı olmamakla birlikte hızın etkisine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Dünyadaki zamanın temel birimi olan “gün”, dünyanın yirmi dört saatte bir

³³⁸ es-Secde 32/5.

³³⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 4/349.

	<p>kendi yörüngesel dönüşü sonucu gerçekleşmektedir. Hâlbuki kendi eksenlerindeki dönüş süreleri binlerce dünya günü olan gezegenler mevcuttur. Bu da dünyadaki bir günlük zaman diliminin, evrendeki diğer gök cisimlerinde başka olabileceğini göstermektedir.³⁴⁰</p> <p>Einstein, İzafiyet teorisinden yola çıkarak çalışmalarını “Genel İzafiyet Teorisi” ve “Özel İzafiyet Teorisi” olarak iki başlık altında sunmuştur. Özel İzafiyet Teorisine göre; ışık hızına yakın bir süratte hareket eden araca binen insan için algılanan zaman, diğer insanlara göre daha durağan geçmektedir. Evrende hız ne kadar artarsa, zaman o kadar yavaş geçmektedir. Bu durum zamanın izafi olduğuna işaret etmektedir. Farklı mekân ve farklı süratlerde saatler değişkenlik göstermektedir.</p> <p>Genel İzafiyet Teorisine göre ise; büyük çekim alanlarında zaman yavaş geçmektedir. İngiliz Ulusal Fizik Enstitüsü araştırmacıları bu konuda bir deney gerçekleştirmişlerdir. John Lavery, zamanı hata yapma olasılığı çok düşük olan (300.000 yılda bir saniye hata yapan) iki adet saati eş zamanlı hale getirdi. Saatlerden biri Londra’daki laboratuvara, diğeri ise Londra’dan Çin’e gidiş dönüş yapan bir uçağa yerleştirildi. Uçak yerden çok yüksekte uçtuğundan dolayı, hareketi Dünya’daki çekim kuvvetinden daha zayıf bir çekimdedir. Bu deney, zamanın uçakta daha hızlı geçtiğini göstermektedir. Bu durum incelendiğinde yerdeki kişi ile, uçaktaki kişi arasında çekim farklılıklarının küçük olduğu, ancak bu kadar hassas tasarlanan saatlerle bu tespitin yapılabilmesinin mümkün olduğu gözlemlenmiştir. Neticede uçakta bulunan saatin saniyenin elli beş milyarda biri kadar hızının olduğu tespit edilmiştir. Bu deneyle zamanın izafi oluşu, ispat noktasında insanlığa sunulmuştur.³⁴¹</p>
<p>Âyetten Süzülen Hikmetler</p>	<p>Kur’an-ı Kerim’in zaman gerçekliğini ifade eden Secde suresi 5. âyet-i kerime, bugünün Fizik kuralları ile dahi anlaşılması zordur. Âyette geçen ifadelerden şu çıkarımları yapmak mümkündür;</p> <p>Zaman kavramı değişkenlik arz etmektedir.</p> <p>Zaman çeşitli varlıklar için farklılık göstermektedir.</p>

³⁴⁰ Bulut, “Kur’an’ın Allah Kelâmı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucize”, 1006-1007

³⁴¹ İstanbul Kur’an Araştırmaları Grubu., *Kur’an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 67-69.

<p>Arz üzerindeki zaman akışı yavaştır ve aynı zamanda zaman akışı kâinata muhtelif mekanlarda farklılık arz etmektedir.</p> <p>Varlıkların görünür konumda olması sürat kavramıdır Yeryüzündeki gibi yoğun olan bir zaman içerisinde sınır süratte olan varlıklar görülebilmektedir.</p> <p>Einstein, maddenin hız sınırını 300.000 olarak tespit ederek, bunu Fizik yasası olarak tescillemiştir. Ancak Columbia Üniversitesi'nden Prof. Gerard Feinberg ve Dr. Syrinkoof, maddeye özgü olan bu hız sınırının geçebileceğini iddia etmiştir. Yapılan Astronomi çalışmalarında evrende enerjileri bitmiş kütlelerin ve kütlesi bitmiş enerjilerin varlığı tespit edilmiştir. Böylece kütle kavramının dışında ışınların var olma olasılığı, teorik olarak formalize edilerek gösterilmiştir. Bahsi geçen ışınların hızlarının sınırı aşması sebebiyle madde vasfı taşımamaktadır. Süratlerini kaybettiklerinde ise kütle kazanarak maddeleşerek görünür hale gelmektedirler.³⁴²</p> <p>Zamanın izafî oluşu mûcizesinin vukû bulduğu, Kur'an'da zikredilen, Hz. Peygamber'in nübüvvetine işaret eden hadise, miraç hadisesidir.</p> <p>Miraç, içerisinde ilahî tecellilerin yer aldığı, varlığın fizik ve metafizik boyutlarında, Hz. Peygamber'in yaptığı yolculuğun adıdır. O, miraç hadisesiyle kanun ve sebeplerin ötesine geçirilmiş, önce Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya, oradan da imkân-vücûb arası makama ulaştırılmıştır.</p> <p>Miraç, sözlükte yükselmek, yukarı çıkmak anlamlarındadır. Terim manası ise, Hz. Peygamber'in göğe yükselerek Allah'ın yüce makamına ulaşmak olarak tanımlanmaktadır. Rasulullah (s.a.v.)'in bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişine isra, o noktadan da yükselerek göklerin hâkimi olan Allah katına çıkmasına miraç denilmektedir.³⁴³ İsrâ, yeryüzünde yapılan gezinti, miraç ise kozmik alemin ötesinde vukû bulan mülakattır.³⁴⁴</p>
--

³⁴² Haluk Nurbaki, *Kur'an-ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler*, (Ankara: TDV Yayınları, 1987), 132-135.

³⁴³ Salih Sabri Yavuz, "Miraç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 30/ 132-135.

³⁴⁴ Muhammed Cemalettin Fendi, *Allah ve Kâinat*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 218.

	<p>Miraç hadisesiyle ilgili rivayetlere baktığımız zaman, bu mucizenin gecenin bir bölümünde gerçekleştiği bilgisine ulaşmaktayız. Ancak bu mucizevî olayın ne kadar sürede vukû bulduğuna dair bilgiye sahip değiliz. Bu mucizedeki çıkarım, zamanın göreceli oluşudur. Yani bir mekân veya birisi için dakika ve saat olan zaman dilimi, başka bir konum ve kişi için aylar ve saatler olabilmektedir. Miraç mucizesinin Peygamber Efendimiz'e mahsus olması, zamanın izafi oluşunun örneğini yaşaması, seçilmiş kul olduğunun, nübüvvetinin delillerindendir.</p> <p>Zamanın izafiliğini rüyada yaşadıklarımızdan yola çıkarak daha iyi kavrayabilmek mümkündür. Mesela, uyanırken insanın bir veya birkaç gün içinde yaşayabileceği durumlar, rüya aleminde birkaç dakika veya birkaç saniyede gerçekleşebilmektedir. Bu da bize, rüya alemindeki birkaç dakika ve saniyenin, dünya saatine göre birkaç güne tekabül ettiğini göstermektedir.</p> <p>Secde suresindeki söz konusu âyetin anlatımına göre; dünyanın zaman kavramına göre, binler sene zarfında sürebilecek işlerin, beka aleminin bir gününde meydana gelmesi imkân dahilindedir.</p> <p>Sonuç olarak, miraç mucizesinde zaman algılarımızı belirleyen dünya şartları geride bırakılarak, mahiyetini bilemediğimiz ve görmemizin mümkün olmadığı alemlerde harikulade bir yolculuk vukû bulmuştur. Bu hadisede şu hususun bilinmesi, mucizenin daha iyi idrak edilebilmesi için kafidir. Allah Teâlâ'nın mutlak kudretinin tecellisi karşısında kolay veya zor kavramları yoktur. Büyük, küçük gibi, çok da az gibidir. Bunların hepsi kudret-i ilahi nazarında müsavidir.³⁴⁵</p>
<p>Âyetin Hatırlattığı Rabbimiz'in İsimleri</p>	<p>El- BEDÎ': البديع</p> <p>Kâinattaki her şeyi yeniden yaratan, yani saltanatını numune veya örnek üzerine dayandırmayıp, dilediği gibi yoktan var eden ve en iyi şekilde yaratan anlamlarındadır.³⁴⁶</p> <p>Misâli bulunmazken Allah'ın sonsuz güç ve kuvvetiyle meydana gelen olağanüstü ve insanda hayranlık oluşturan şeylere "ibdâ" olunmuş</p>

³⁴⁵ Yener Öztürk, "Muhtelif Yönleriyle Mi'rac Mucizesi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2(2014),92-94.

³⁴⁶ Nusret Tura, *O'nun Güzel İsimleri*, (İstanbul, İnsan Yayınları, 1995), 139.

<p>denilmektedir. Zamanın, mekân ve duruma göre göreceli oluşunu da daha önce bu hususta hiç örneği yokken, Allah ihtira etmiştir. Her nev'i misilsiz olarak yaratılmış, ancak her nev'i de bazı yönleriyle benzerlik gösterirken bazı yönleriyle de farklılık arz etmektedir.³⁴⁷ İnsan kâinata nasıl bakarsa baksın alem bir yaratmadan uzak değildir. Buna göre varlık alemindeki her şey, önceden misâli olmadan yaratılan şeylerdir.³⁴⁸</p> <p>İnsanda “Bedî” isminin tecellisi, Allah’ın kâinata parlayan hikmetlerini müşahede ederek, anlamaya çalışmak, anlamlandırmak kendisine hikmet bahşedilen kullardan olmaya gayret sarfetmektir.</p> <p>“Hikmetle uğraşanlar ışık, ilimle uğraşanlar yol gösterici, öğütçüler lamba, âkilleri diri, cahiller ölüdür.”³⁴⁹</p> <p>EL-MUKTEDİR: المقتدر</p> <p>İrade, kudret ve ilmin takdiri ile bir şeyi icat etme kabiliyetidir.³⁵⁰ Yetkisi her şeyde geçerli olan anlamındadır. Allah gücünü istediği mekân ve zamanda dilediğine uygulayacak otoriteye hâkimdir. El- Muktedir Kur’an-ı Kerim’de üç defa zikredilmektedir.³⁵¹</p> <p>Allah Teâlâ mutlak ve kâmil anlamda her şeye kadirdir, gücü yetendir. Bu sebepten de dilediği her şeyi yaratma azametine sahiptir. Allah’tan başka her yaratılan acizdir. Allah dilerse evrendeki bütün kuvvetleri, ilim hikmetiyle dilediği şekilde kullanabilmektedir. Dolayısıyla yerde ve gökte mevcut olan bütün kuvvetler Allah’ındır.</p> <p>İnsanın hissesine bu esmâdan düşen, Kadir-i mutlak olanın ancak Allah olduğunu bilmek ve O’nun yardımının lütfedildiği kulların kazananlar olduğunu idrak ederek bu doğrultuda çalışmaktır. Allah’ın ihsanıyla müşerref olan insan, bu durumun Allah’ın inayeti ile olduğunu unutmamalıdır. Kulun Allah’ın yardımına nail olması için iki şart</p>
---

³⁴⁷ Tatlısu, *Esmâ’ül Hüsnâ Şerhi*, 253-255.

³⁴⁸ Konevi, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, 235-236.

³⁴⁹ Tatlısu, *Esmâ’ül Hüsnâ Şerhi*, 255.

³⁵⁰ İmam Gazali, *Esmâ-i Hüsnâ*, çev. M. Ferhat (İstanbul, Ferhat Yayınevi, 1987), 178.

³⁵¹ Mahmut Toptaş, *el-Esmâ’ül Hüsnâ Şerhi*, (İstanbul, Cantaş Yayınları, 2000), 153.

<p>bulunmaktadır; İlki Allah'a iman ve emirlerini yerine getirmek, ikincisi zulüm ve haksızlığın her türlüünden uzak durmaktır.³⁵²</p> <p>Bir sefer yolculuğunda Hz. Ali'ye atının neden hiç sarsmadığını ve ayağının sürçmeden hızla gittiğini sorduklarında “Benim at ve katırım kimsenin tarlasını çiğnemez. Eğer bana küçük bir karıncanın ağzından yaprağını zulmen almak karşılığında yedi iklimi verseler kabul etmem” cevabını vermiştir.³⁵³</p> <p>Allah'ın kudreti zatidir. Bu kudret O'nun zatındandır. Kudreti zatî olduğundan dolayı, acz kavramından müstağnidir.</p> <p>İnsanın kudreti ilk ve son noktası olan, Allah'ın mahluku ve sonradan verilen bir meziyettir. İnsan yaratılmadan önce ilahî kudret faaliyeteydi. Fakat kainattaki mahlukatın hiçbirinde o kudretin varlığını idrak edebilecek istidat mevcut değildi. Sonra insana sınırlı ölçüde gücün verilmesiyle Allah'ın mutlak kudretini bilme yeterliliğine haiz olması gerçekleşti.³⁵⁴</p> <p>EL-MÜTEKEBBİR: المتكبر</p> <p>Noksanlık ve ihtiyaç gerektiren her şeyden münezze olan, pek ulu ve yüce anlamlarındadır. Her şey ve vukû bulan her hadisede büyüklüğünü izhar edendir. Azamet ve kibriya yalnızca Allah'a aittir.</p> <p>El- Mütekebbir, altı âyette insanı zemmeden bir sıfat olarak kullanılmıştır. Allah yücedir ve hiçbir şeye muhtaç değildir.</p> <p>İnsanın mütekebbir olması, benliğinde büyüklük izhar etmesidir.³⁵⁵ Halbuki bu isim insanın ne kadar noksan, aciz, fâni ve hakir olduğunu hatırlatarak, azametini ilan etmenin ancak Allah'a ait olduğu uyarısıdır ve nefsinin haddi aşmaktan menetmektedir. Her gün okuduğumuz Fatiha suresinde, Allah'a hamd ve senadan sonra, din gününün sahibi olduğu hakikatini dile getirerek O'nun ne kadar büyük, insanın ise aciz olduğunun idrakiyle yalnız Allah'a</p>
--

³⁵² Tatlısu, *Esmâ'ül Hüsnâ Şerhi*, 183-184.

³⁵³ İsmail Hakkı Bursevi, *İlahî İsimler (Tuhfe-i Recebiyye)*, çev. Selim Çakıroğlu, (İstanbul, Sufi Yayınları, 2008), 148.

³⁵⁴ Başar, *Esmâ-i Hüsnâ*, 164.

³⁵⁵ İsmail Karagöz, *Esmâ-i Hüsnâ*, (Ankara, DİB Yayınları, 2007), 152.

	<p>ibadet ettiğimizi ve ancak O'ndan yardım istediğimizi söyleyerek iltica etmekteyiz.³⁵⁶</p> <p>Bu esmânın kulun üstündeki tecellisi, insanın dünyaya tamahı bırakarak, kalbini Mütekebbir olan Allah'a bağlayarak zühd yoluna girmesidir.³⁵⁷</p> <p>Gazzâlî bu konuda şu tespiti yapmıştır: “Para ve mal yığınlar ve mukabil cinse tutkunun köleleştirdiği kişiler, gerçekten hakirdirler. Hiçbir zaman gerçek manada mütekebbir olamazlar. Neden? Çünkü gerçek manada mütekebbir, her tutkuyu hakir gören, hayvanların da nasibi olan her zevke sırt çevirendir.”³⁵⁸</p>
--	--

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Mü'minun suresi 14. âyet-i kerimede insanın yaratılış evreleri anlatılmaktadır. Bu âyet-i kerime, ifadeleriyle bilimsel nitelikli mucizeler barındırmaktadır. Çalışmayı şekillendirirken, aynı doğrultuda Peygamber Efendimiz 'in ifadelerinin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu sebeple Tablo 4.4'te ortaya koyduğumuz üzere âyetin ifade ettiği hakikatleri, Peygamberimiz'in lafzen bildirmesinin, nübüvvetine delil niteliğinde olabilirliğiyle, aşağıda sunulan tebliğ örneğindeki anlatımları bu doğrultuda değerlendirmek gerekmektedir.

Tablo 4.4: Nübüvvet Temalı “Bir Çiğnemlik Et Parçası” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği

Ana Tema	Nübüvvet
Konu	Bir Çiğnemlik Et Parçası
Âyetin İçeriği	<p>Kur'an'da bir çiğnemlik et parçası olarak tanımlanan oluşumun Biyoloji bilimi çerçevesinde izahı,</p> <p>Mü'minun suresi 14. âyet-i kerimedeki mucizeyi Peygamber Efendimiz'in haber vermesi ve bu bağlamda nübüvvetin ispatı,</p> <p>Bir çiğnemlik et parçası tabirinin çağrıştırdığı hikmetler,</p>

³⁵⁶ Başar, *Esma-i Hüsnâ*, 51.

³⁵⁷ Ayşegül Erdoğan, *Elif 'den Yansımalar: Esma-i Hüsnâ*, (İstanbul: Düzey Yayıncılık, 2012),48.

³⁵⁸ Şahver Çelikoğlu, *el-Esmâü'l Husna Şerhi*, (İstanbul. Marifet Yayınları, 2002),511.

	İnsanın yaratılışındaki mûcizeden mânevi anlamda çıkarımlar, İnsanın yaratılışının Allah'ın hangi esmâ-i hüсна'sının tecellisiyle vukû bulduğu
İlgili Âyet	<p>ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكُ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ</p> <p>“Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.”³⁵⁹</p>
Âyette Öne Çıkan Kavramlar	<p>نطفة / Nutfe: Döllenmiş hücre (zigot).³⁶⁰</p> <p>علقة / Alaka: Donuk pıhtı, yapışkan ve ilişkin şey.³⁶¹</p> <p>مضغة / Mudğa: Etimsi şekilsiz bir parça.³⁶²</p>
Âyetin Bilimsel Yorumu	<p>Tıp alanında Embriyoloji ile ilgili ilk çalışmalara, filozof Kos'lu Hipokrat'ın eserlerinde yer verildiği görülmektedir. Filozof, tavuk yumurtalarını kuluçkaya yatırarak, düzenli olarak yumurtaları incelemesinin sonucunda, civcivin gelişim süreçlerinin insan embriyolojisi ile birebir örtüşüğünü iddia etmiştir.</p> <p>1827 yılında Von Baer'in gelişmiş mikroskop ile yaptığı çalışmalar neticesinde, insan yumurtasını keşfettiğinden dolayı kendisine “Embriyolojinin babası” ünvanı verilmiştir. Schleiden ve Schwann 1839 yılında organizmanın hücreler ve ürettiklerinden teşekkül olduğunu savunarak hücre teorisini tartışmaya sunmuştur. 1883 senesinde Von Beneden, erkek ve dişi hücrelerinin mayoz bölünme sebebiyle azaltılmış sayıda kromozom içerdiğini tespit etmiştir. Kromozomların</p>

³⁵⁹ el-Mü'minun 40/14.

³⁶⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 4/14.

³⁶¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd., 5/514.

³⁶² Mü'minun Suresi 40/14.

<p>şifresini çözmeye ilişkin ilk çalışma, Von Winiwarter tarafından 1923 yılında gerçekleştirilmiş, organizma hücrelerinin sayısının kırk yedi kromozom içerdiği savını savunmuştur. 1956 senesinde Tjio ve Levan'ın insan kromozomu üzerinde yaptığı çalışmalardan, embriyo hücrelerinin kırk altı hücreden meydana geldiğini delilleriyle ispatlamıştır.</p> <p>Embriyoloji uzmanları anne rahminde embriyonun geçirdiği aşamalardan, ilk evrenin zigot (Kur'an-ı Kerim'in anlatımıyla nutfe) olduğunu söylemektedir. Bu aşamanın gerçekleşmesi şu şekildedir; milyonlarca sperm yumurtayı aşılacak için yola çıkmakta ve ancak bir tanesi yumurtanın içine girebilmeyi başarmaktadır. Yumurta içine giren spermi, bir sıvı salgılayıp zar oluşturarak kaplamaktadır. Dişil yumurtada bulunan yirmi üç kromozom, erkeğin spermdeki yirmi üç kromozom ile birleşince, bölünme gerçekleşmekte ve bünyesinde kırk altı kromozom olan, modern Embriyoloji'de zigot olarak isimlendirilen yeni bir hücre oluşmaktadır.³⁶³</p> <p>Kur'an-ı Kerim'in "Alaka" diye ifade ettiği embriyo aşaması ise, rahime atılan küçük damlacık görünümünde olan zigotun fallop tüpünde tutunmayıp, rahime doğru ilerleyerek kan damarlarının yoğun olduğu bölgeye asılarak tutunması halini tanımlamaktadır. Anlatım olarak basit gözükse de bu oluşum, aslında karmaşık bir sisteme sahiptir. Embriyo, rahim duvarında bulunan asit tabakasını parçalayabilmek için hiyaluridaz enzimini salgılamaktadır. Bu enzim sayesinde rahim duvarındaki hiyalüronik asidin yapısı bozulmakta ve embriyo, rahim duvarına toprağın içine kökleriyle tutunan bir bitki gibi yerleşmektedir. Böylece embriyo, besin ve oksijen ihtiyaçlarını bu noktadan karşılamaya devam etmektedir.³⁶⁴</p> <p>Tıp alanındaki araştırmalara göre, döllenmiş yumurta yaklaşık olarak bir hafta süresinde alaka görünümüne ulaşmakta ve "dut" diye tabir edilen topaç şeklini almaktadır. Seksen saat gibi bir süre zarfında yumurta bölünerek toplamda otuz iki hücre sayısına ulaşmaktadır. Ana rahmine yapıştığı anda mm.'nin dörtte biri kadar küçük olan sperm, bir</p>
---

³⁶³ Mehmet Zeki Doğan, "Kur'an Ayetleri Işığında Embriyo Aşamaları", *Batman Üniversitesi İslami İlimler Dergisi*, 4/2 (2020), 1-15.

³⁶⁴ İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 190-192.

<p>hafta içinde gelişim sağlayarak mm.'nin yarısı büyüklüğüne ulaşmaktadır. Bu büyüme sürecinde ceninin kalp atışları gerçekleşmekte, beyin ve sinir sistemi oluşmaya başlamaktadır. Kısaca insanın oluşumu başlamış olmaktadır.</p> <p>Alaka safhasının nihayete ererek mudga aşamasına geçmesi, yaklaşık olarak üç haftaya tekabül etmektedir. Yumurtanın döllenmesi ve hücrelerin bölünerek çoğalması ve neticede nutfe aşamasına gelmesi, hamileliğin dördüncü haftasının ilk günlerine kadar devam etmektedir.³⁶⁵</p> <p>Modern tıpta fetüs diye adlandırılan mudga döneminde, embriyo ana rahmindeki küçük oluşu ve üzerindeki diş izleri görünümünden dolayı çiğnenmiş et parçası şeklindedir. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, insanın ağzında çiğnenebilecek miktardaki et parçası anlamında "mudga" olarak isimlendirmiştir. Alaka aşamasında gelişimi yavaş gerçekleşen embriyo, bir buçuk mm. iken, mudga aşamasında hızlı bir büyüme kaydederek organların kısmi oluşumu gerçekleşmektedir. Mudganın ilk haftalarında yaklaşık 2 mm. olan embriyo 4 mm'ye ulaşmakta ve vücut şeklinde değişiklikler meydana gelmektedir. Dördüncü haftanın sonunda, kalp ventralde büyük bir kabarıklık olarak gözlemlenmekte ve kan dolaşımı sağlanmaktadır. Baş bölgesinde ise ön beyin oluşumu başlayarak o da kalp gibi çıkıntı görünümünde olmaktadır. Bu oluşumlar sebebiyle embriyo kıvrılarak tipik C şeklini almaktadır.</p> <p>Hamileliğin beşinci haftasında beyin hızlı gelişim göstermesiyle insan başı, diğer bölgelere göre daha büyük gözlemlenmektedir. Yüz ise vücuttaki kalp çıkıntısına temas etmemekte ve kol tomurcuğu kürek görünümünü almaktadır.</p> <p>Altıncı haftanın sonunda kol, dirsek ve el bileği gibi bölgelerin belirginleştiği gözlemlenmektedir. Kulak, göz artık görülebilir hale gelmekte, boyun ve gövde düz hale gelmektedir. Bu dönemde</p>
--

³⁶⁵ Musa Güler, "Al-Mu'mınun Suresi 12-14. Ayetlerin Tefsiri Bağlamında İnsanın Yaratılış Merhaleleri Üzerine Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlimler Dergisi*, 26/1(2021), 167-200.

	<p>embriyonun refleks yanıt verdiği de yapılan araştırmalarda belirtilmiştir.</p> <p>Yedinci haftada bağırsaklar, göbek kordonu ve parmakların gelişimi dikkat çekmektedir. Sekizinci haftada bebeğin cinsiyetinin, kesin olmamakla birlikte saptanabilmesi mümkündür.³⁶⁶</p> <p>İnsanın taratılış aşamalarının sonuncusu kemiklerin oluşumudur. Ceninin yedinci haftasında başlayan bu evre hızlı bir şekilde tamamlanmaktadır. Notokord³⁶⁷olarak tanımlanan iskelet, omurga öncesi dönem olarak bilinmekte ve üç devir geçirmektedir. Bu devirler kıkırdağın dokunun ortasında ip görünümünde oluşu, tesbih şekline bürünmesi ve son olarak gözden kayboluşu olarak neticelenmektedir.³⁶⁸</p> <p>Mühendislik harikası olan mükemmel iskelet yapımız, her ihtiyacımızı karşılayacak nitelikte ve boyutlarda 206 kemikten teşekkül etmektedir. İskeletimiz, atlama, koşma, oturma, eğilme gibi benzer aktiviteleri yapacak özellikte bağlarla birbirine tutturulmuş adeta kemik kulesi yapısındadır. Bu sistem insanın her hareketinde farkına varmadan sorunsuz bir şekilde görevini yerine getirmektedir.³⁶⁹</p>
<p>Âyetten Süzülen Hikmetler</p>	<p><i>İbn Mes'ûd'un (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.)-ki o doğru söyler, sözü de hep doğrulanır-bize şöyle dedi: Her biriniz ana rahminde nutfe olarak kırk günde şekillenir. Sonra o kadarlık bir sürede rahim çeperine yapışık alaka olarak kalır. Sonra yine o kadarlık bir zaman içinde bir çiğnem et parçası (mudęa) olur. Ondan sonra da Allah bir melek gönderir. Ona ruh üfler ve şu dört konuda yazgısını yazması emrolunur: rızkı, eceli, ameli, şakî/kötü yahut said /iyi olacağı. Kendisinden başka tanrı olmayan Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz cennetliklerin yaptığı işleri yapar; hatta kendisi ile cennet arasında yalnız bir arşın mesafe kalır; fakat yazgısı ağır basar ve o cehennemliklerin işlerini yapmaya başlar ve cehenneme girer. Yine</i></p>

³⁶⁶ Doğan, "Kur'an Ayetleri Işığında Embriyo Aşamaları", 1-15.

³⁶⁷ Notokord; Sırt ipliklilerin embriyolarında sırtta boyuna uzanan segmentsiz ve bükülebilir sopa şeklindeki uzantıdır.

³⁶⁸ Güler, "Al-Mu'mının Suresi 12-14. Ayetlerin Tefsiri Bağlamında İnsanın Yaratılış Merhaleleri Üzerine Bir İnceleme", 167-200.

³⁶⁹ İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 190-192.

sizden biri, cehennemliklerin işledikleri işleri yapa yapa kendisi ile cehennem arasında ancak bir arşın mesafe kalır; derken yazgısı ağır basar; bu defa o kimse cennetliklerin işlerini yapar ve cennete girer.”³⁷⁰

Mü’minun suresinde işaret edilenlerle paralel ifadelerin olduğu hadis-i şerif, insanın yaratılışındaki mucizeyi anlattığından dolayı Hz. Peygamber’in nübüvvetine delil niteliğindedir.

Bu konu Kur’an’dan önceki kutsal kitaplarda, âyetteki gibi açık şekilde ifade edilmemiştir. İnsanlık tarihi için son derece önemli bir hususta, böyle açık bir ifadenin rastlantı sonucu veya Hz. Peygamber’in kişisel yeterliliğiyle keşfederek söylediğini iddia etmek elbette akıl dışı bir durumdur. Ayrıca bu âyetin tam anlamıyla anlaşılabilir, ifadelerin gün ışığına çıkarılması, on dört asır sonrasında gerçekleşmiştir. Binaenaleyh böyle bir bilginin, Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemde Mekkeli müşriklerce istihza konusu olması da muhtemeldir. Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemde bu anatomik anlayışa sahip olması mümkün değildir. Çünkü nübüvveti gereği tebliğ vazifesinde, aleyhinde delil teşkil edecek bir iddiada bulunması O’nu zor durumda bırakabilirdi. Hadis-i şerifte ifade edilen teorinin bilimsel bulgularla doğrulanması, Kur’an’daki bilgilerin Allah tarafından gönderildiğinin ve Hz. Peygamber’in nübüvvetinin delilidir.

Kanada Toronto Üniversitesi Anatomi ve Embriyoloji profesörü olan Prof. Keith L. Moor, uzmanlık alanı olan Anatomi ve Embriyoloji alanında yazdığı sekiz kitap, Tıp öğrencilerine kaynak olarak kabul edilmektedir. Kitaplarının bazıları çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Keith Moor, Anatomi ve Embriyoloji sahasındaki sözü geçen bilim insanlarından biridir. Çalışmalarıyla dikkat çeken profesör, âyet ve hadislerin ışığında yazdığı eseri, dünyada ses getirmiş ve bu eseri sekiz dile birden tercüme edilmiştir. Keith Moor, ceninin gelişim aşamalarını ifade eden Mü’minun 12., Zümer 6. ve Hacc suresi 5.âyetler ve bu konu hakkındaki hadisleri ilk duyduğunda hayrete düşerek şunları söylemiştir:

³⁷⁰ Muhyiddin en-Nevevî, *Riyazü’s-Salihîn*, nşr. M. Emin Özafşar (Ankara: DİB.Yayımları, 2013) “Allah’tan Korkmak”, 399.

	<p>“Muhammed’in (s.a.v.) 1400 sene önce cenini, onun hâl ve durumlarını son derece açık ve net bir şekilde anlatması nasıl mümkün olur? Bilim adamları bu meseleyi daha 30 sene önce keşfetti.”</p> <p>Keith Moor, bu görüşlerini bilimsel toplantılarda dile getirerek savunmuştur. Kral Abdülaziz Üniversitesi’nde davetli olduğu bilimsel toplantıda “Cenin Biliminin Kur’an’daki Âyet ve Hadislerle Uygunluğu” isimli bir konferans veren Moor, şunları söylemiştir:</p> <p>“Cenin hakkında Kur’an ve hadislerdeki açıklamalar, Hz. Muhammed’in, Allah tarafından vazifeli olduğunu kesin olarak göstermektedir. Zira onun apaçık haber verdiği bilgiler, daha yeni keşfedilmiştir. Diğer bir ifadeyle bu durumun, Hz. Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğundan başka bir izahı yoktur.”³⁷¹</p>
<p>Âyetin Hatırlattığı Rabbimiz’in İsimleri</p>	<p>EL-MUSAVVİR: المصور</p> <p>Her varlığa özgü şekli veren, farklı suretlerde yaratan, tasvir ederek şekillendiren anlamlarıdır.³⁷²</p> <p>Her şey için yokluktan varlık alemine çıkabilmesi için önce takdir, sonra icat ve ardından tasvire muhtaçtır. Allah takdir etmesiyle yaratıcı sıfatına maliktir. Evrendeki herhangi bir varlığı ortaya koyma yönüyle de yaratıcıdır. Halk ettiği şeyleri en mükemmel şekli verme ve düzenleme açısından da Musavvirdir.</p> <p>Ev inşa ederken, öncelikli olarak ince hesap ve planlar çerçevesinde mühendisin binanın krokisini çizerek tasvir etmesi gerekmektedir. Ardından bu plan çerçevesinde binanın yapımı ve temelini oluşturacak ustalar olması gerekmektedir. Son olarak da bina iskeletini süsleyecek ve yaşam alanı oluşturacak gereksinimlerin tamamlanması için işin ehline ihtiyaç duyulmaktadır. Bina inşasında izlenen gidişat bu şekildedir.</p> <p>Ancak Musavvir olan Allah’ın iradesiyle olan şeyler böyle değildir. O takdir eden, yaratan ve tezeyyün edendir. Bunun misali, Allah’ın</p>

³⁷¹ Abdulmecid A. Ezzindani, “Kur’an’ın Bilimsel Mucizeleri/ Röportaj”, *Zafer Dergisi* (Erişim 25 Nisan 2025) <https://www.zaferdergisi.com/makale/14154-kuranin-bilimsel-mucizeleri-roportaj.html>

³⁷² Arif Arslan, *Esmâü’l Hüsna ve Sırları*, (İstanbul: Samanyolu Yayıncılık, 2004), 99.

<p>mahlukatından olan insanın yaratılışında karşımıza çıkmaktadır. İnsanın yaratılışında da belirli bir cisim olduğundan dolayı, vücuda gelmesi için öncelikli olarak gereken şeylerin takdir edilmesi gerekmektedir. Allah insanın yaratılışını takdir etmesiyle yaratıcı, takdir ettiği şekle uygun icat etmesiyle Musavvir, tek başına icat ederek yokluktan varlığa çıkarmasıyla da Bâri'dir.</p> <p>El- Musavvir isminin anlamı olan, Allah'ın eşyaların şeklini en güzel ve mükemmel şekilde tasvir etmesi, fiilin vasıfları olmaktadır. Bu tasvir en küçük olan şey, zerre dahi olsa kâinatın her parçasında mevcuttur. Alemdeki muhteşem güzellik ve mükemmel düzeni müşahede edemeyen, her zerredeki hikmeti idrak edemeyen O'nun Musavvir oluşunu anlayamamaktadır.</p> <p>Bu ismin kuldaki tecellisi, kendi öz benliğinde varlığın tertibi ve suretini görebilmesidir. Kâinatın intizam ve harika yaratılışını gözlemlerken Allah'ın azametini görebilmektir.³⁷³</p> <p>Musavvir esmâsı tefekkür edilirken, Allah'ın her şeyi varlık ve görevine uygun olarak yaratması, şekillendirmesi mahlukatına büyük bir rahmet olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır. Aksi düşünüldüğünde, tahayyül edilemeyecek derecede dünya hayatının nasıl keşmekeş olacağı da hakikattir. Bu sebeple insan, suretler alemini ve bu alemin mahiyetler alemiyle olan harikulade ilişkisini taaccüple düşünmeli ve kendisine lütfedilen eşref-i mahlukat olma sırrının şükürünü de eda etmeye çalışmalıdır.³⁷⁴</p> <p>EL- MUHYÎ: المحيى</p> <p>Yaşamak anlamındaki “حي” kelimesinden türeyen el- Muhyi varlıklara hayatı bahşeden, yaşatan, onları öldükten sonra diriltten, canlandıran anlamlarındadır.³⁷⁵ Bu kavram Allah'ın sıfatı olarak, hayatla bağlantısı olan bütün varlıklarda canlı oluşu yaratarak, onların hayatlarını</p>
--

³⁷³ Gazali, *Esmâü'l Hüsnâ Kitabı*, çev. İshak Doğan,)96-100.

³⁷⁴ Başar, *Esmâ-i Hüsnâ*, 57.

³⁷⁵ Karagöz, *Esmâ-i Hüsnâ*, 203.

<p>sürdüren manasını ihtiva etmektedir. Kur'an'da "muhyi'l mevta" şeklinde iki âyet-i kerimede geçmektedir.³⁷⁶</p> <p>Bu esmânın zikredildiği âyetlerin Allah'ın here şeye kadir olmasının ifade edilmesiyle son bulması, diriltme işinin de basit gözükken bir var etme olmadığına dikkat çekmektedir. Söz konusu âyetlerde aynı zamanda öldüren ifadesinin geçmesi can vermeye muktedir olan Allah'ın, ölümün de sahibi olduğuna işaret edilmektedir. Ayrıca hayatın ölümle son bulmadığı, diriltmeyle yeni bir hayatın başlayacağı da unutulmamalıdır.³⁷⁷</p> <p>Kâmil ve mutlak anlamda Hayy olan, bütün idrak edilenleri idrak eden, her zerreye ait fiil tasarrufunda olan zattır. Binaenaleyh idrak edilen hiçbir şey, varlık kazanan hiçbir fiilin, O'nun fiil ve idrakinden dışarı çıkması mümkün değildir. Bu evsafa olan tek varlık Azim ve mutlak kudret sahibi olan Allah Teâlâ'dır. O'nun dışındaki tüm canlıların hayatları fiil ve idrakleri kadar sınırlandırılmıştır.³⁷⁸</p> <p>Hayat ruhun sıfatı mesabesindedir. Allah ruhlara hayat vererek insanda Muhyi isminin tecellisi gerçekleşmiş olmaktadır. Hayat verilen ruh, girdiği bedene hayat ışığını vermesiyle insanın tüm hücreleri bu nurdan nasibini almaktadır.³⁷⁹</p> <p>Muhyi esmâsının insandaki tecellisi, kendisine bahşedilen hayat nimetine şükretmek, sonu ölüm olan bu fani hayatın kıymetini bilerek güzel amellerle ömrünü inşa etmektir. Ayrıca kişinin ölü kalpleri diriltecek, insanları Allah'a kulluğa vesile olacak faaliyetlerde bulunması da bu ismin tecellilerindedir.³⁸⁰</p>

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Parmak izlerinin her insanda, hatta elin her parmağında farklı oluşu, bedenimizde bulunan ancak üzerinde düşünmediğimiz mucizelerdendir. Âyette ifade edilen Allah'ın insanı öldükten sonra tekrar diriltmeye muktedir olduğu bilgisiyle, parmak

³⁷⁶ Yurdagür, *Esmâ-i Hüsnâ'yı Anlama Kılavuzu*, 177.

³⁷⁷ Yarımbaş, *Esmâ-i Hüsnâ*, 76.

³⁷⁸ Gazali, *Esmâü'l Hüsnâ Kitabı*, çev. İshak Doğan, 96-174.

³⁷⁹ Başar, *Esmâ-i Hüsnâ*, (İstanbul. Zafer Yayınları, 2004), "150.

³⁸⁰ Erdoğan, *Elilf'den Yansımalar: Esmâ-i Hüsnâ*, 176.

uçlarına işaret edilmesi, ahiret inancının delillerindedir. Tablo 4.5.’te sunduğumuz tebliğ örneğindeki anlatımlar, bu pencereden bakılarak anlamlandırılmaya çalışılmalıdır.

Tablo 4.5: Meâd Temalı, “Parmak Uçlarının Farklı Oluşu” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği

Ana Tema	Meâd
Konu	Parmak Uçlarının Farklı Oluşu
Ayetin İçeriği	Parmak uçlarının farklı oluşu konusunun Biyoloji bilimi çerçevesinde izahı, Parmak uçlarının farklı oluşundaki hikmetler, Parmak uçlarının farklı oluşunun Allah’ın hangi esmâ-i hüsnası’nın tecellisiyle vukû bulduğu, Parmak uçlarının farklı oluşundan mânevi anlamda çıkarımlar...
İlgili Âyet	أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نَسْوِيَّ بِنَائِهِ “İnsan, kemiklerini toplayıp birleştiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, parmaklarına varıncaya kadar yeniden yapmaya gücümüz yeter.” ³⁸¹
Âyette Öne Çıkan Kavramlar	تسوى / Tesviye: Yaratılış sürecinde bedensel özelliklerinin tam olarak insana verilmesi. ³⁸² بلى / Bela: Evet anlamındadır. Tasdik ve onaylama edatıdır. Olumsuzluğu ispat etmek suretiyle onay ve tasdik ifadesidir. قادرين / Gücü yeterli olan kişiler olarak. Bu ifade âyetin metninde bulunmayan “toplarız” lafzının hal ve durumunu bildirmektedir. ³⁸³

³⁸¹ Kıyamet 75/3-4.

³⁸² Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5/506.

³⁸³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd., 8/438.

Âyetin Bilimsel Açılımı	<p>Parmak izi; parmakların birinci boğumu ile tırnak ucu arasında kalan deri yüzeyindeki şekil ve çizgilerin yüzeylere teması neticesinde yüzeylerde meydana gelen izlere denilmektedir. Bu şekilleri parmak uçlarında bulunan “papil” ismi verilen çıkıntı şeklindeki ince çizgiler oluşturmaktadır. Papiller ise “por” denilen küçük gözeneklerin zincir formundaki diziliminden oluşmaktadır. Ayrıca bu gözenekler terleme ile oluşan sıvının dış ortama çıkışını sağlamaktadır. Bu ter salgısı herhangi bir yüzeye temas edince bazı izler o yüzeyde oluşmaktadır. Yüzeyde parmak uçlarının bıraktığı bu izler, kişinin sahip olduğu papil yapısını yansıtmakta ve parmak izi olarak adlandırılmaktadır.</p> <p>Papillerin oluşumu ana rahminde altıncı ayda tam anlamıyla tamamlanmakta ve insan hayatının sonuna kadar aynı şekilde değişmeden muhafaza olunmaktadır. Parmak izi sıvısının kimyasal olarak incelenmesi sonucunda %98’i su, % 22’si ise inorganik ve organik maddelerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar sonucunda, parmak izinin tek yumurta ikizleri de dahil, her insanda farklı olduğu bulgusu elde edilmiştir.³⁸⁴</p> <p>Parmak izinin veri olarak ilk ne zaman kullanıldığına dair farklı bilgiler mevcuttur. Bu bağlamda Asurlular, Babilliler, Çinliler ve Romalılar tarafından ilk defa kullanıldığı muhtemeldir. Ancak bu kullanımlar, günümüzdeki mahiyeti ve kullanım amacına uzaktır.</p> <p>Williams Harschel ise parmak izini kimlik tespitinde kullanarak bir ilke imza atmıştır. Köylülere ait parmak izlerini alarak belgelendirmiş, kendince sınıflandırma yapmaya çalışmıştır.</p> <p>Zamanla Japonya, Çin ve İngiltere’de bu konuda yapılan araştırmalar ve dünya çapındaki çalışmalar sonucunda yöntemin kullanımına yönelik ilerleme kaydedilmiş, kimlik tespiti ve diğer alanlarda kullanılan en güvenilir tanı yöntemi olmuştur. Türkiye’de ise, Daktiloskopi 1910 senesinden beri kullanılmaktadır.</p> <p>Parmak ucundaki çizgilerin değiştirilmesi mümkün olmayan, benzemeyen ve benzetilmesi mümkün olmayan ancak sınıflandırılabilir</p>
-------------------------	---

³⁸⁴ Pınar Azap, *Osmanlı Emniyet Teşkilatında Yeni Bir İnceleme Metodu Olarak Daktiloskopi Eğitimi ve Tatbiki*, (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 2.

	olma özelliklerinden dolayı tahkikat ve incelemelerde net sonuçlar elde edilmektedir. ³⁸⁵
Âyetten Süzülen Hikmetler	<p>Kıyamet suresi 3. ve 4. âyet-i kerimelerde insanların parmak uçlarının farklı oluşunun işaretlerini, yukarıda bilimsel yorumunu detaylandırdığımız bilgiler ışığında, hayret ve hikmet duygusuyla okumaktayız. Söz konusu âyetteki ifadeler, “kün”, “feyekün” buyruğu ile, olmazları olur yapan Allah’ın sonsuz azametini göstermesi yönüyle ve Kur’an’da bu konuya ilişkin ifadelerin de yer alması, Allah kelamı olduğunu tasdikleyişi açısından da mühimdir. Geçmişte ve günümüzdeki teknolojik gelişmeler, Kur’an hakikatlerinin anlaşılabilirliği için yardımcı işlevindedir. Bu gelişmeler, âyetlerde sıklıkla vurguda bulunulan, akli kullanma yönündeki uyarıları göz önünde bulunduran alanın uzmanlarını, âyetlerdeki işaretleri anlama ve anlamlandırmaya ilişkin çalışmalar yapmaya yöneltmektedir.</p> <p>Bu bağlamda Kıyamet suresinde yeniden diriltişi dikkat çeken 4. âyet-i kerimede iki yorum öne çıkmaktadır. İlki, kıyamet gününde insanlar tekrar diriltilecektir. Öldükten sonra dirilişin olmadığını savunanlar her çağda mevcut olmaktadır. Allah, inkâr edenlere delil ve cevap niteliğinde, insanı tekrar diriltmeye muktedir olduğunu dile getirerek meydan okumuştur. İkincisi, parmakların tesviye edilmesindeki anlamın, parmakların bir araya getirilmesi deve veya diğer yük hayvanlarının ayaklarında olduğu gibi birleştirilerek fonksiyonsuz duruma getirilmesinin kastedildiği yönünde yorumlanmıştır.</p> <p>Bu bağlamda söz konusu âyet, öldükten sonra dirilmenin hakikatine yönelik işaret olmakla birlikte, bilim çerçevesindeki keşif gözler önüne serilerek, Rabbimiz’in sonsuz ilim ve gücünü göstermektedir.³⁸⁶</p> <p>İnsanların fizikî, psikolojik ve karakteristik özellikleri de değerlendirildiğinde tüm insanların birbirinden farklı olduğunu, Allah’ın farklı meziyetlerle donattığını görmekteyiz. Bu özellik de tıpkı</p>

³⁸⁵ Yahya Arslan, “Parmak İzine Dikkat Çeken Kıyamet Suresi 4. Âyetin Klasik ve Modern Tefsirlerdeki Yorumlanması Üzerine”, *ASEAD 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, ed. İrfan Türkoğlu, (Ankara, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2022) 2/ 378-379.

³⁸⁶ Arslan, “Parmak İzine Dikkat Çeken Kıyamet Suresi 4. Âyetin Klasik ve Modern Tefsirlerdeki Yorumlanması Üzerine”, 379-380.

	<p>parmak uçlarının farklı oluşu gibidir. İnsanlar hem bu dünya hayatında hem ahiret hayatında mükellef olduğu hususlarda kendine mahsus özellik ve şartlarına göre değerlendirilecektir. Bu husus da Allah Teâlâ'nın adaletinin tecellisinin neticesidir.</p>
<p>Âyetin Hatırlattığı Rabbimiz'in İsimleri</p>	<p>EL-HAKÎM: الحكيم</p> <p>Sözlükte iyileştirmek için düzeltmek, yasaklamak anlamına gelen “hüküm” mastarında sıfat olup, hikmet ve hüküm sahibi anlamlarına gelmektedir. Bu esmâ, Allah'a nispet edildiğinde tüm söz ve fiilleri ilme, adalete ve hilme uygun olan manasını ihtiva etmektedir. Kelam alimleri ve esmâ-i hüsnâ'yı şerh edenler Hakîm esmâsının, fil ve ilimde kemal anlamından hareketle bazıları ilimdeki hikmete, bazıları da fiildeki hikmet yönünde yorumlamıştır. Hakîm kelimesi Kur'an'da doksan yedi yerde zikredilmektedir.³⁸⁷</p> <p>Hikmet, ilimlerin en üstün olanıyla, varlığın en üstün olanını bilmekten oluşmaktadır. En üstün varlık muhakkak ki Allah'tır. Mutlak hakîm O'dur. Çünkü en yüce şeyleri en yüce ilimlerle bilendir. Sanatların inceliklerini en güzel şekilde yapan kimseye “hakîm” denilmektedir. Bu isim de ancak gerçek Hakîm olan Allah için kullanılmaktadır.³⁸⁸</p> <p>Allah'ın emir ve yasakları kulları için hep hikmet, hayır ve menfaat kaynağıdır. Hikmet sahibi olan Allah'ın her işi hikmetli ve faydalıdır. O'nun emir ve nehiyelerindeki hikmet ve faydanın gayesi, kâinatın mükemmel intizamı takdir edilmiş vakte kadar devam etmesidir. Kendi zatına ait bir menfaat değildir. Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.³⁸⁹</p> <p>İnsan, Hakîm isminin tecellisiyle her işini hikmetle yapar ve Rabbi'nin hikmetine uygun hareket etmeye çalışır. Ayrıca eşyanın hakikatini anlamak için gayret sarfederek, hikmetin tarifî olan faydalı ilim ve salih amel gayesinin amaç edinildiği bir hayat yaşamak Hakîm isminin tecellilerindedir.³⁹⁰</p>

³⁸⁷ Bekir Topaloğlu, “Hakîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 15/ 181-182.

³⁸⁸ Gazali, *Esmâ'ül Hüsnâ Kitabı*, çev. İshak Doğan, 157-158.

³⁸⁹ Tatlısu, *Esmâ'ül Hüsnâ Şerhi*, (İstanbul. Kapı Yayınları, 2011), 127-128.

³⁹⁰ Başar, *Esmâ-i Hüsnâ*, (İstanbul. Zafer Yayınları, 2004), 121.

<p>EL-BÂİS: الباعث</p> <p>Sözlükte bir şeyi bulunduğu yerden kaldırarak harekete geçiren, bir tarafa yönelterek göndermek, uykudan uyandırmak, diriltmek anlamlarındadır. Bâis esmâsı, Kur'an-ı Kerim lafızlarında zikredilmezken, esmâ-i hüsnâ hadisinde zikredilmiştir.³⁹¹</p> <p>Kur'an-ı Kerim'de sura ilk üflemeden sonra bütün yaratılanların yok olacağı, ikinci üfleme ile de ba's hadisesinin vukû bulacağı, bütün canlıların sanki ulaşmak için hedeflenmiş noktaya koşarlarmış gibi Allah'ın makamına çıkacakları, yeniden dirilişin hakikati öğrenme ve dünyadaki amellerin karşılığını görme olduğu belirtilmektedir.³⁹²</p> <p>Allah dirilme gününde bütün varlıkları kabirlerinden kaldırarak canlandırarak ve kalplerde olanları meydana çıkaracaktır. Ba's son diriliş demektir. Bu ismin hakikatini bilmek bilgilerin en derin olanına sahip olmak demektir. Bir damla sudan her gün binlerce insanı yaratıp onlara hayat veren Allah, elbette insanları kabirlerinden ahiret sahasına çıkaracaktır.</p> <p>Aklın idraki, kendisinden önceki idrak ile nasıl kıyaslanması mümkün değilse son diriliş de bu şekildedir. Bu dirilişler tek bir şekilden müteşekkil dirilişlerdir. Kul, diriliş gününde ya Allah'ın cemalini müşahede edenlerden ya da bu mükafattan mahrum olanlardan olacaktır.³⁹³</p> <p>Kulun bu esmâdan nasibi, başka türlü diriltme ile ölüleri diriltmektir. En büyük ölüm cehalet, hayat ise ilimdir. Kur'an-ı Kerim'de ilimle cehaleti, hayat ve ölüm olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Müslümanın, İslam'a davet ve Allah'a kul olma noktasındaki çağrı niteliğinde faaliyeti varsa, bu bir diriltme türü olmaktadır.³⁹⁴</p>
--

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

³⁹¹ Yurdagür, *Esmâ-i Hüsnâ'yı Anlama Kılavuzu*, 113.

³⁹² Yusuf Şevki Yavuz, "Ba's", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 5/ 98-100.

³⁹³ Tatlısu, *Esmâ'ül Hüsnâ Şerhi*, 134-137.

³⁹⁴ Gazali, *Esmâ'ül Hüsnâ Kitabı*, çev. İshak Doğan, 162-166.

Yağmurun oluşumundan hareketle, bitkilerin yeniden can bulması, ahiretin bir anlamda teşbih edilmesidir. Ölen bitkilerin yağmurla tekrar yeşermelerini, çiçek açmalarını sağlayan Allah, elbette ölümün ardından insanlar için ikinci bir dirilişe muktedirdir. Bu düşüncenin muhatapta oluşmasına yardımcı olacak nitelikte tebliğ örneği Tablo 4.6.’da sunulmuştur.

Tablo 4.6: Meâd Temalı “Yağmurun Oluşumu” Konulu Âyete İlişkin Hikmet Temelli Tebliğ ve İrşat Örneği

Ana Tema	Meâd
Konu	Yağmurun Oluşumu
Âyetin İçeriği	Yağmurun oluşumu konusunun Fizik bilimi çerçevesinde yorumu, Yağmurun oluşumu konusundan hikmetler, Yağmurun oluşumunun Allah’ın hangi esmâ-i hüсна’sının tecellisiyle vukû bulduğu, Yağmurun oluşumundan mânevi anlamda çıkarımlar...
İlgili Âyet	<p>وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا تَقَالًا سَقْنَا لَهُ لِبَدًا مِّمَّيْتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ</p> <p>“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O’dur. Nihayet o rüzgârlar ağır bir bulut yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhâlde bundan ibret alırsınız.”³⁹⁵</p>
Âyette Öne Çıkan Kavramlar	<p>بُشْر / Büşr: Mastar olarak yaymak ve neşretmek anlamlarındandır. İsim olarak da bulutu yayıp döşeyen, güzel ve hoş rüzgâr manasındadır.</p> <p>رِيح / Rüzgâr: Hareketli hava.</p> <p>اقْلَال / Iklâl: Kaldırma ve yüklenme.³⁹⁶</p>

³⁹⁵ el-A’raf 7/ 57.

³⁹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd.,4/66-67.

Âyetin Bilimsel Yorumu	<p>İnsanlık tarihinde yağmurun nasıl oluştuğuna dair gerçek bilgiye hava radarlarının keşfedilmesinden sonra ulaşılmıştır. Buna göre öncelikli olarak rüzgâr yoluyla yağmurun hammaddesi havalanarak bulutları oluşturmakta, sonrasında da yağmur damlacıkları meydana gelmektedir.</p> <p>Büyüklüğü 0,5 milimetreden büyük olan ve hava rutubetinin yoğunlaşması neticesinde oluşan su damlaları şeklindeki yağış, yağmur olarak tanımlanmaktadır.³⁹⁷</p> <p>Yağmur bulutları su damlacıkları, su buharı ve buz kristallerinden oluşmaktadır. Sıvı halde bulunan suyun 0 °C ‘deki yoğunluğu 1 g/cm³’tür. Aynı sıcaklıktaki havanın yoğunluğu daha düşük olmaktadır. Bu sebeple su damlacıklarının havada asılı kalması normal şartlarda mümkün olmamaktadır.</p> <p>Havada bulunan küçük sıvı ve katı parçacıklara yoğunlaşma çekirdekleri denilmektedir. Bu çekirdeklerin üzerine bağlanan su buharı molekülleri, bulutun toplam yoğunluğunu düşürmektedir. Böylelikle su damlacıkları ve buz kristallerinden oluşan bulutun bir top misali havada kalması sağlanmaktadır. Bulut içerisindeki su buharı, yoğunlaşma çekirdekleri üzerinde yoğunlaşarak damlayı oluşturmaktadır. Oluşan su damlasının yoğunlaşma sebebiyle kütlesi artmakta ve bulutun içinde aşağı doğru bir yönelme meydana gelmektedir. Ayrıca küçük damlalar bulutun içerisinde aşağı doğru hareket ederken birbirleriyle çarpışarak daha büyük su damlalarını oluşturabilmeleri de mümkündür. Yağmur damlaları, bulutun taşıyamayacağı kütleye ulaştığında yeryüzüne düşmeye başladığı gözlemlenmektedir. Su damlalarının düşme açısı ise bulutun zeminindeki rüzgârın yönü, hızı, damlaların kütle yoğunluğu ve damlaların yoğunluğuna göre değişiklik göstermektedir.³⁹⁸</p>
------------------------	---

³⁹⁷ Mustafa Yıldız, *Kur’an-ı Kerim’de Yağmur*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2009), 31.

³⁹⁸ Tübitak Bilim Genç, (Tübitak), “Bulutlar ve Yağmur Damlaları Nasıl Oluşur?”, (Erişim, 4 Mayıs 2025). <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/bulutlar-ve-yagmur-damlalari-nasil-olusur-0>

	<p>Yağmurun oluşum süreçleri değerlendirildiğinde üç faktörün oluşumu neticesinde gerçekleştiği gözlemlenmiştir.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Rüzgâr: Rüzgarlar yağmurun ön hazırlığı mesabesindedir. Çünkü yağmurun yağması için gerekli ortamın oluşabilmesindeki etken her şeyi rüzgâr taşımaktadır. Ayrıca yağmur yüklü bulutlar rüzgârlar aracılığıyla gereken yerlere taşınmaktadır. 2- Deniz: Denizler yağmur için su buharının merkezidir. Denizler ve okyanuslardan milyonlarca ton su buharı atmosfere yükselmektedir. Su buharları rüzgârlar vasıtasıyla gereken yerlere ulaşmaktadır. Rüzgâr ve fırtınalarla oluşan dalgalar ve bu dalgaların hareketiyle yükselen tuz zerrecikleri yoğunlaşmayı sağlayabilmek için rüzgârlar eşliğinde atmosfere taşınmaktadır. 3- Orman: Ormanın bulunduğu yerde su buharı ve yağmur oluşumu mevcuttur.
<p>Âyetten Süzülen Hikmetler</p>	<p>Kur'an-ı Kerim, sıklıkla kâinatın yaratılışına, evrene ve insanın çevresindeki tabiat olaylarına dikkat çekmektedir. Alimler bu hatırlatmadan yola çıkarak Müslüman için iki kitabın mevcut olduğunu dile getirmişlerdir. Bunlardan biri okunan kitabı Kur'an-ı Kerim, diğeri ise müşahede edilen kitabı kâinat, yani evrenin kendisidir.</p> <p>Kur'an-ı Kerimde yağmurdan bahseden âyetlerin çoğunluğunda düşünme ve tefekkür etme vurgusuyla karşılaşmaktayız. Bu ısrarlı vurgu, aslında insanın duyu organlarını ve aklını kullanarak yağmurdan hareketle Allah'ın azametini anlaması ve anlamlandırabilmesi için bir çağrıdır. Ahiret inancı İslam akaidinin üç ana esasından (ulûhiyet, nübüvvet, meâd) den birini teşkil etmektedir. Ahirete iman, İslam düşünce literatüründe Allah'a iman neticesinde ortaya çıkmaktadır.</p> <p>Kur'an-ı Kerim, ahiret inancını insan zihninde anlaşılır olması için, bu inancın zihinlerde resmedilmesini amaçlamaktadır. Bu sebeple, muhataplarında iman tesisini için, yaşam alanlarında gördükleri olağan şeylerden, günlük hayatta alışık oldukları, bildikleri örnekler vermekte ve onları bu örnekler üzerinde düşünmeye davet etmektedir. Çünkü ahiret hayatının akıl ile doğrudan idrak edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de ahiretle ilgili sunulan tüm deliller akla ışık</p>

	<p>tutacak niteliktedir. Bu delillerin analiz edilerek kabul veya reddedilmesi, akıl ve kalbin ortaklaşa değerlendirmesiyle mümkündür.</p> <p>A'raf suresi 57. âyet-i kerimede örneğini gördüğümüz, ölen her mahlukatın, ahirette hayata geri döndürüleceği hakikatının, insan için ünsiyet olan tablolardan birine dikkat çekerek ilan edildiğini görmekteyiz. Nasıl ki, sonbahar mevsiminin gelmesiyle yeşil renkteki otların sararak çöp görünümünde olması, ağaçların yapraklarının dökülmesi, tabiatta adeta bir ölüm tablosunun resmedildiğini, ilkbaharda ise, bu tablonun tamamen değişerek, kupkuru toprak üzerine yağın yağmur sularıyla, ölü halde olan bitkilerin tekrar can bularak yeni bir hayata geçiş yaptıklarını gözlemlemekteyiz. İşte aynı şekilde, bitkiler öldükten sonra belli şartlar çerçevesinde tekrar hayata çeviren Allah, insanları da öldürdükten sonra, aynı şekilde koyduğu kanunlar ve şartlar çerçevesinde diriltip kaldıracaktır.</p> <p>Allah, belli bir plâna göre yaratıp düzen ve dengede bulunmasını sağladığı kâinatta, zamanı geldiğinde o düzeni bozacak ve yeni bir düzen yaratacaktır. Sonuç olarak hemen hemen her şey için, ikinci bir hayat, bir varoluş söz konusu olmaktadır. İnsanın öldükten sonra tekrar diriltilerek ahiret hayatını yaşaması, her yıl bitkilerde gözlemlenen döngüyle örtüşmektedir. Ahiret hayatını ispat eden en önemli delillerden bir tanesi de yağmurun oluşumudur.³⁹⁹</p> <p>Yağmur ve sular hakkındaki âyetlerin yorumlarına bakıldığında, müfessirlerin yağmurun gökten inmesi ve hayatın kaynağı olması hasebiyle su faktörünü Kur'an-ı Kerim, vahiy, rahmet, cemâl sıfatının tecellisi gibi anlamlarla ilişkilendirdiği görülmektedir. İnsanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için temel nitelikte olan yağmur ve su, mânevi hayatta ise istikrar ve huzur için Kur'an vahyi ve ilâhî rahmet aynı şekilde olmazsa olmazdır.⁴⁰⁰</p>
<p>Âyetin Hatırlattığı</p>	<p>ER-REZZAK: الرزاق</p>

³⁹⁹ Yıldız, *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur*, 89-91.

⁴⁰⁰ Vedat Yetkin – Adnan Arslan, “Klasik İşâri Tefsirlerde Bazı Kevnî Unsurlar ve Tabiat Olayları”. *Eskiyeni* 54 (Eylül 2024), 1317.

Rabbimiz'in İsimleri	<p>Rızıklandırmak, yiyecek vermek anlamında mastardan türeyen mübalağa ve tekerrür ifade eden sıfattır. Esmâ-i hüsnâ olarak ise, rızık bol ve tekrar etmek suretiyle ihsan eden, rızka kefil olan ve tüm mahlukatın yaşaması için gerekli gıdayı üstlenen, yaratandır.</p> <p>Gazzâlî ise, rızık verdiği varlıkları ve rızıkları yaratan, onlara rızıkları ulaştıran ve bunlardan faydalanmalarını temin eden olarak tanımlamaktadır.⁴⁰¹</p> <p>Kur'an-ı Kerim'de Rezzak esmâsı, bir âyette "Metin" esmâsıyla birlikte zikredilmektedir.</p> <p>İki türlü rızık bulunmaktadır. Birincisi zahir olan yiyeceklerdir ki, bunlar beden için elzendir. İkincisi ise kalp ve sırlar için olan batınî marifetler ve mükâşefelerdir.⁴⁰² Bu nimetlerin hepsi birer mucizedir. İnsanı topraktan var eden Allah, yine topraktan insanın rızıkını da yaratmıştır. Ancak tek başına ne toprak ne su ne hava ne de ışık, insan için rızık temininde yeterli olmamaktadır. Bunlar ancak ilahî terbiyeden geçerek rızık haline dönüşmektedirler. Kâinata bu bakış açısıyla baktığımız zaman, kokladığımız kokular burnumuza, işittiğimiz sesler kulağımıza, dünyamızı aydınlatan Güneş de rızık olmaktadır. Aklımızın rızıkı ise, Allah Teâlâ'nın bizlere sunduğu her türlü nimeti tefekkür edebilme yetisidir. Kalbimizin rızıkı da kâinata yaratılmış olan her bir zerrede Allah'ın isimlerinin tecellilerini ve mutlak kudretini görebilmektir.⁴⁰³</p> <p>Bu esmânın kula yansımasında; kul gerek zahirî gerek batınî bütün nimetlerin, kendisinden zuhur eden tüm amel ve güzel hallerin Allah'ın rızıklandırması ile olduğunu bilir. Kulun bu bilinçte olması, kulun Rezzak isminden nasiplendiğinin alamet-i farikasıdır. Ancak bu esmânın kemal noktasında tecellisi demek, insanın Allah ile diğer insanlar arasında, Allah'ın rızıklarının ulaşmasında ve kalplerin şifa bulmasında aracı mesabesinde olmasıdır. Allah'ın bir kulu sevdiğinin alametlerinden bir tanesi de halkın o kişiye ihtiyacının artması</p>
----------------------	--

⁴⁰¹ Mehmet Altın, *Kur'an'da Esmâ-i Hüsnâ*, (Ankara: Akademisyen Yayıncılık), 217-218.

⁴⁰² İmam Gazali, *En Güzel İsimler*, çev. Asım Cüneyd Köksal, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 33.

⁴⁰³ Başar, *Esmâ-i Hüsnâ*, 64-65.

	<p>durumudur. Böylelikle kul eliyle diğer insanlara Allah'ın rızıklarını ulaştırmada vasıta olurken, dili ile de irşat bağlamında kalplere huzur ve ilim ile rızıklandırılmalarına vesile olmaktadır.⁴⁰⁴ Mü'min kulların elleri Allah'ın rahmet hazinelerinin yansımaya vesile olmaktadır. Hangi kulun eli, bedenlerin rızıklarının hazinesi, lisanı ise gönüllerin rızıklarının hazinesi olmuşsa, kendisine Rezzak esmâ-i hüсна'sından hisse verilmiş anlamındadır.⁴⁰⁵</p>
	<p>El-MUÎD: المعيد</p> <p>Sözlük anlamı; geri dönmek olan “avede” kökünden türeyen Muîd, ikinci defa başlamak, tekrar etmek manasındadır. Allah Teâlâ'ya nispet edildiğinde tekrar yaratan, yaratma filini tekrarlayan anlamını taşımaktadır. El- Muîd esmâsı Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Ancak “ibda” kavramının, “iade” kavramıyla birlikte zikredildiği dokuz âyet-i kerime yer almaktadır. Bu âyetlerde genel olarak Allah'ın insana lütfettiği sonsuz nimetler hatırlatılarak, Allah'ın varlığı ve birliği, kâinatı yaratarak yönettiğine dair vurguların yapılarak, insanın eşref-i mahlukat olarak sorumluluğuna dikkat çekilmiş, insan varlığının dünya hayatıyla sonlanmadığı ve ebedi olan hayata ilişkin vurgu yapılmıştır.⁴⁰⁶</p> <p>Dünya sahnesinde bitkilerin kış mevsiminde ölüp, yağmurun yağmasıyla tekrar yeşil renge bürünmeleri, çiçek açmaları yani tekrar diriltilmeleri Muîd esmâ-i hüсна'sının tecellilerinden bazılarıdır. Bu dirilişte tıpkı insanın parmak uçlarına kadar misliyle tekrar diriltilmesi gibi köklerine kadar her bir zerresinin tekrar diriltilmesi, akıllara durgunluk verecek derecede muhteşem bir oluşumdur. Yağmur mucizesiyle büyük küçük 300.000'den fazla bitki türü, el- Muîd ism-i şerifinin tecellisiyle tekrar diriltilmektedir. Burada asıl hayret verici durum, bitkilerin suret olarak aynı gibi gözükse de hiçbiri aynı değildir. Madde olarak aralarında az bir farkın mevcut olduğu gözlemlenen</p>

⁴⁰⁴ Erdoğan, *Elif'ten Yansımalar: Esmâ-i Hüсна*,64.

⁴⁰⁵ Gazali, *En Güzel İsimler*, çev. Asım Cüneyd Köksal,33.

⁴⁰⁶Bekir Topaloğlu, “Mübdi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları,1989),429-430.

	<p>tohumcuklar, toprakta birbirinin içine karışık haldeyken, tam bir denge ile kolaylıkla yeniden diriltilmektedirler.⁴⁰⁷</p> <p>Bu esmâyı zihninden çıkarmayan insan, ölümün mutlak yokluk olmadığı bilinciyle, ölümlle hayatın son bulmayacağı ve bedeninin en güzel şekilde kendisine iade edileceğini hatırlayarak hareket etmelidir.</p> <p>408</p>
--	---

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

---

⁴⁰⁷ Feyyaz Tv., el- Muid, (Erişim, 6 Mayıs 2025). <https://www.feyyaz.tv>

⁴⁰⁸ Başar, *Esma-i Hüsnâ*, 148.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, ÖNERİLER VE SONUÇ

5.1. Mevcut Çalışmalarla Tespit Edilen Bulguların Karşılaştırılması

Kur'an-ı Kerim'in, her çağda ve zeminde insanı muhatap alan bir üslup ile anlatılan bilgi anlamında, bitmek tükenmek bilmeyen hazine olduğu bilinmektedir. Her insanın bilgi birikimi, akli ve fehmetme kabiliyetine göre Kur'an'dan hisse alması mümkündür. Ancak bunu yaparken Kur'an'da insanoğluna emredilen âyetleri derinlemesine düşünmek, akli kullanmak ve tefekkür etmek gibi şartların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Allah'ın temâşa edilen kitabı kâinat, hiçbir aracı olmadan tüm insanlığa gönderilmiştir. Bu bağlamda Allah insana, kainattaki ilahi semboller içinde bir hayat sunmuş ve bu sembollerdeki mesajları idrak etme kabiliyet ve yeterliliğine sahip olarak yaratmıştır.

Allah Teâlâ'nın genellikle insanları tefekkür ve ibret alma noktasına davet ettiği hususlar, bilimin muhtevasına dâhil olmaktadır. Dinin amacı, Allah'ın âyetlerindeki mesajları anlamaya çalışmak olduğu gibi, bilimin gayesi de Allah'ın sözlü ve sözsüz âyetlerini anlamlandırmaya çalışmaktır. Doğru anlaşılmalı, idrak edilmiş din ve bilimin çelişmesi mümkün değildir. Aksine din bilimin, bilim de dinin ifade ettiği hakikatleri, farklı metotlarla açıklamak suretiyle birbirlerini tamamlamaktadırlar. Buna ek olarak, dinin bilimi doğrulama yahut bilimin de dini delillendirme gibi bir vazifesi söz konusu değildir.

Bilim, insanlık için fayda sağlayacak nitelikte kâinat, dünya, insan ile ilgili gözlem, araştırma ve inceleme yapan bir olgudur. Kur'an-ı Kerim ise bilim kitabı olmayıp, bilime dair bilgi ve mesajlara ayrıntılı şekilde yer vermemektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim, çalışmada bilgiler sunulan ulûhiyet, nübüvvet, meâd konularını destekleyici mahiyette kısa ve öz yol işaretleri göstermektedir. Çünkü Kur'an'ın gayesi, bilimsel bir olgudan bilgi sunmak olmayıp, insanların mezkûr olaydan anlam çıkarmalarını ve öğüt almalarını sağlayarak tahkiki imana ulaşmalarını sağlamaktır.

Araştırmada bulgularından hareketle, bir din, sistem yahut hakikat olduğu kesin bilinen bir bilgi, gerektiği gibi anlatılamazsa etkili olması beklenmediği görülmektedir. Dini tebliğ ve irşatta Kur'an'da ön plana çıkartılan hakikatlerin insanların tutum ve

davranışlarına etkisi, tebliğde uygulanan yöntemlerle doğru orantılıdır. İrşatta düşünsel anlamda ikna gerçekleştikten sonra, muhataba kazandırılmak istenen tutumun gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir. Bu da ancak muhatabın psikolojik, sosyolojik niteliklerine göre yöntemlerin uygulanması ile oluşacaktır.

Dini tebliğ ve öğretiminde, insan hayatının rehberi olan Kur'an'ın mesajlarını anlamak ve anlamlandırmaya ilişkin pek çok tefsir metodu kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu metotlardan bir tanesi de çalışmada geniş değerlendirmelere yer verilen bilimsel tefsir metodudur. Bu yöntem ile, alt başlıklar altında Allah'ın mutlak kudretine işaret eden Kozmoloji, Biyoloji, Astronomi, Fizik, Kimya, Matematik, Tıp bilimleri kapsamında sınırlandırılan bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin tefsir yorumları değerlendirildiğinde, kâinat ve bütün mahlukatın yaratılışıyla ilgili her bilimsel âyetin, geçmişte olduğu kadar günümüze ve geleceğe bakan bir yönü bulunduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın teması doğrultusunda yapılan çalışmalar, genellikle kevnî ayetlerin bilimsel tefsirlerinin değerlendirildiği çalışmalardır. Araştırmada yedi farklı alanda dikkat çeken kırk bilimsel nitelikli mûcizevî âyetin, çağdaş bilimsel müfessirler tarafından yapılan yorumları değerlendirilmiştir. Bununla birlikte araştırmaya farklı bir ivme kazandıran hikmet ile temellendirilmiş tebliğ ve irşadın, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler çerçevesinde yapılmış olması, bu alan için kazanım niteliğindedir.

Hikmet başlığı altında müstakil çalışmalar mevcut olsa da bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin hikmet yönünün ön plana çıkarılarak tebliğ yöntemi olarak kullanılmasının tanımı ve örneklendirmelerinin yapılması, din eğitim ve öğretimi açısından emsâl niteliği taşımaktadır.

Aynı şekilde muhatapları ikna konusunda yöntemlerin ele alındığı çalışmalardan farklı olarak, çalışmada özellikle vurgu yapılan diğer bir husus da Kur'an'ın muhataplarını ikna yöntemlerinden yola çıkarak, çalışmanın başlığı çerçevesinde bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin ikna edicilik yönünden etkili oluşu hususiyetlerine de dikkat çekilmiştir.

5.2. Akademik Alanda Çalışanlara Öneriler

1- Konumuz ile aynı doğrultuda yapılan çalışmalar, daha çok din-bilim ilişkisinin değerlendirmesinin yapıldığı çalışmalardır. Çalışmada sunduğumuz hikmet temelli

tebliğ ve irşat yaklaşımı örneğinde, bilimsel veriler ve Kur'an'ın mesajlarının bütünsel bakış açısı ile değerlendirildiği başka araştırmalar yapılmasına ihtiyaç vardır.

2- Din eğitimi ortaöğretim programlarında, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin bilimsel ve hikmet yönünün sentezlendiği, interaktif eğitim araçlarının kullanıldığı bir öğretim programı geliştirmek, ikna edicilik yönünden etkili olabilir.

3- Çalışmada teorik olarak sunulan bilgiler ışığında gençlere yönelik, gençlik merkezlerinde yapılan uygulamaların sonuç ve kazanımlarının değerlendirildiği tez çalışmaları yapılmasına ihtiyaç vardır.

4- Literatürde tebliğ yöntemlerinin farklı açılardan ele alındığı çalışmalar mevcuttur. Ancak bu alanda teorik bilgiler sunmaktan farklı olarak, klasik tebliğ yöntemlerinin dışında güncel yöntem ve tasarımlar konusunda eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

5- Günümüz insanının anlam arayışı doğrultusunda, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin hikmet yönünün tebliğ uygulamalarında güncel iletişim yöntemleriyle nasıl yorumlanabileceği konusunda akademik alanda çalışmalar yapılması faydalı olacaktır.

5.3. Davetçilere Öneriler

1- Dini tebliğ vazifesini ifa edenler ve din eğitimcileri her geçen gün ilerleme kaydeden teknolojik gelişmeleri takip ederek araştırmalı, her keşif ve bilimsel gelişme hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Böylece güncel gelişmeler ile vermek istediği mesaj arasında bağıntı kurarak yaptığı tebliğ faaliyetinin daha etkili olması sağlanacaktır.

2- Tebliğ ve din eğitiminde, muhatapta özellikle bilişsel farkındalık oluşturmak amaçlı, akli da harekete geçiren metotlar belirlenmelidir. Diğer bir ifadeyle muhatabın zihin dünyasında tefekküre dair aksiyonun oluşturabileceği sunular elzendir. Bu bağlamda bilimsel nitelikli âyetler ışığında, bu âyetlerin mûcizevî yönüne dikkat çeken uygulamalar tebliğin başarısını arttıran faktörlerdendir.

3- Özellikle Fen Bilgisi öğretmenleri, müfredata uygun olarak, bilimsel bilgi verdikleri konuları, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerle bağdaştırmalıdır. Bu uygulama öğrencilerin kâinata bakış açılarının değişmesine, bununla birlikte tevhid, nübüvvet ve ahiret'e iman konularının kalplerinde ve zihinlerinde pekişmesine yardımcı olacaktır.

4- Tebliğ ve din eğitiminde bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler merkezinde hazırlanan faaliyet, günümüz teknolojik gelişmeler çerçevesinde görsel ve işitsel olarak desteklenmelidir. Böylece muhatabın zihninde verilmek istenen mesajın ufuk açması, farklı bir bakış açısı oluşturması daha kolay olacaktır.

5- Dini eğitim ve tebliğ, sadece salt bilginin muhataba aktarılmasından ibaret değildir. Çalışmada bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin hikmet temelli tebliğ tasarımına yönelik altı adet örnek sunulmuştur. Örnekler incelendiğinde, âyetlerdeki hikmet yönünün ön plana çıkarılarak muhatabın anlam ve keşif dünyasında yeni ufuklar açmaya yardımcı olduğu görülecektir. Bu örnekler, dini tebliğ vazifesini yerine getirenler ve eğitimcilerin farklı uygulama ve içerikler üretmeleri için ilham kaynağı olabilmektedir.

6- Çağımızda insanı tanımlayan en belirleyici unsur akıldır. Kulun tahkiki imana ulaşmasındaki en önemli faktör işlevsel akıldır. Bu sebeple bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin, mûcizevî boyutunu ön plana çıkararak, vahyin hakikatlerinin tebliğ ve irşat çalışmalarında ikna edici özelliklerinden yararlanmak, rasyonel bakış açısından yola çıkarak, hakikate ulaştırmaya yardımcı niteliktedir.

7- Davetçi ve din eğitimcileri, muhataplarına insan, kâinat ve evrendeki Allah'ın sıfatlarının tecellisi olan hakikatleri, Kur'an'da anlatılan bilimsel keşifler ile irtibatlandırarak, Allah'ın isimlerinin tezahürlerine dikkat çekmeli, bu minvalde esmâ-i hüsnâ'nın insan üzerindeki tecellileri hakkında bilgi vermelidir. Böylece sunulan bilgilerin eksik yönü kalmayarak, konu bütünlük içerisinde akla, ruha ve kavrayışa hitap edecek nitelikte olması mümkündür.

SONUÇ

Yüce Allah insanları yaratmış ve onlara dünya ve ahirette mutlu olmanın yollarını, aralarından seçtiği elçiler aracılığıyla göstermiştir. İnsanların hak ve hakikate ulaşma vasıtalarından bir tanesi de tebliğ ve irşattır. En büyük davetçi ve mürşitler, Allah'ın elçileridir. Allah Teâlâ bu hususta peygamberlerine, insanlara hak ve hakikati aktarırken tebliğin üslup ve yöntemlerinin nasıl olması gerektiğini öğretmiştir. Peygamberler tebliğ vazifelerini yerine getirirken kullandıkları yöntem ve teknikler, Peygamber vârisi olan biz davetçiler için örneklik teşkil etmektedir.

Kur'an-ı Kerim insanlığa sunulmuş on dört asırdır hidayet rehberi ve mûcize kitap olarak inananlara yol göstermektedir. Kuran'ın belagat açısından mûcize oluşuna ek olarak, son yüzyıllardaki teknolojik ve bilimsel gelişmeler neticesinde, bilimsel mûcizeleri de içerdiği çok sayıda bilim insanı tarafından da kabul görmüştür.

Kur'an-ı Kerim muhtevâ açısından geniş bir yelpazeye sahiptir. Zira Kur'an-ı Kerim'de görünen ve görünmeyen alemlerin malumatı, ezel ve ebedin gizli kalan yönleri, dünya ve ahiretin mahiyeti gibi pek çok konu bulunmaktadır. Ayrıca evrenin yaratılışından kıyametin kopmasına kadar vukû bulan gelmiş ve gelecek olaylarla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'in değişmez konusu tevhid inancı olmuştur.

Bu bağlamda Kur'an'da evrenin genişlemesi, insanın yaratılışı, yağmurun oluşumu, parmak uçlarının farklı oluşu, dünyanın yuvarlaklığı, atom, çekim kanunu gibi pek çok konu zikredilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan, Allah'ın varlığına ve kudretinin tecelli ettiğinin delili mesabesinde olan bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler, müfessirler tarafından yorumlanmış ve bu âyetler ile bilim alanına giren konular arasında bir bağıntı kurulmaya çalışılmıştır. Özetle kâinattaki varlıklar ve tabiat olaylarına dair ifadeler, bilimsel veriler ışığında anlaşılmasına, tefsir ve açıklaması yapılmaya çalışılmıştır.

Esasen Kur'an-ı Kerim, insanları sıklıkla bilime yönlendirmekte ve bu konuda araştırma yapmaya teşvik etmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın özelliklerinden bir tanesi de insanın aklına hitap ediyor olmasıdır. Kur'an, akıl sahiplerini kâinatı gözlemlemeye ve onda bulunan ilahî hikmetleri tefekkür etmeye davet etmektedir. Bunun amacı Allah'ın varlığının ve kudretinin anlaşılmasına katkı sağlanmasından

kaynaklanmaktadır. Nitekim bilimin ortaya koymuş olduğu her yeni veri, evrendeki varlıkların ötesinde etkili bir Mutlak kudretin var olduğu düşüncesini doğurmaktadır.

Kâinatı eşyâî nazardan ziyade esmâî nazar ile gözlemlemek, Kur'an-ı Kerim ve evreni esmâî bakış ile idrak etmek, varlığın hikmetini anlamak ve anlamlandırmak temelli bakış açısı oluşturabilmek için yöntemler sunmak, çalışmanın hedefleri arasındadır. Bu düşünce ile yola çıkarak, araştırma bulgularından hareket edildiğinde sonuç olarak şunu söylemek mümkündür; Allah Teâlâ akıl sahibi bir varlık olarak insanı, diğer yaratılmışlardan üstün kılmış ve ona büyük önem vermiştir. Bu sebeple mesajlarını ona tevdi ederken imana cebrî emir ile davet etmemiş, hikmet ve delilleri ortaya koyarak insanları tefekküre davet etmiştir. Kur'an'ın buna yönelik olarak sunduğu deliller içerisinde tabiatta gözlemlenen düzen ve amaca yönelik yaratılış hakikatleri önem arz etmektedir. Bu nedenle insan, kâinatı eserden müessire düşünme yapısı ile tümevarımcı bakış açısıyla gözlemlemelidir. Araştırmada bu düşünceyle hareket ederek, bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin mûcizevî yönünü ön plana çıkararak, her bir âyetin bilimsel, hikmet ve esmâ-i hüsnâ açılımıyla birlikte ikna edici özelliklerinden yararlanarak hikmet temelli tebliğ yöntemi olarak tasarlanması ve önemi ele alınmıştır. Akla hitap eden delillerle ve kalbî düzeyde ikna edici nitelikte sunulmaya çalışılan tebliğ örneklerinde muhatapta farklı bakış açılarının oluşması öngörülmektedir.

Çağımızın teknolojik gelişmeleri ve bilgiye kolay ulaşılması nedeniyle, günümüz insanında bilimsel bilgiye ilgi ve merak giderek artmaktadır. Buna bağlı olarak da bireylerde kendisine sunulan bilgilere sorgulama, delillendirme, rasyonel temellere oturtma, düşünsel anlamda fikir sahibi olmayı istemektedir.

Peygamberlerin tebliğ yol ve üsluplarını incelediğimizde, gönderildikleri toplumların sosyal konum ve ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte yöntemlerin belirlendiği bilinmektedir. Buradan yola çıkarak çalışmada güncel ilgi alanlarına yönelik, teknolojik gelişim ve oluşumlar doğrultusunda sunulan bilgilerin hikmet bakışı ile sentezlenerek bu doğrultudaki tebliğ yöntemine dair içerik-tekniklerin belirlenmesiyle hazırlanan tasarım örnekleriyle, çağımızın idrakine hitap eden etkin bir tebliğ yöntemi olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Çalışmada “Kur'an'ın en temel ikna metodu akla hitap etmesidir” düşüncesinden yola çıkarak bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler bağlamında rasyonel bakış açısı ve hikmet

nazarı mezc edilmiştir. Böylece iki farklı bakış açısına yönelik değerlendirmeler bir arada sunularak bilimsel nitelikli mûcizevî âyetleri anlamlandırma yönünde açılımların olması sağlanmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde Kur'an'daki bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin amacının, mûcizeler hakkında salt bilgi sunmak olmadığı, insanda derin bir anlayış ve kavrayış oluşması amaçlı, düşünmeye yönlendirmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen bilimsel âyetlerden yapılan çıkarımlar doğrultusunda, tebliğ ve irşatta bu âyetlerin bilimsel bilgileri teyit ettiği yönünde bilgi verme amacı taşımadığı, aynı zamanda muhatabın zihnini ve kalbini etkilemeyi hedefleyen hikmet temelli yöntemi sunmanın uygulanabilirliği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple çalışmada bilimsel nitelikli mûcizevî âyetlerin günümüz insanının aklına ve ruhuna hitap eden etkili bir tebliğ yöntemi olabileceği çıkarımı yapılmıştır.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim'deki bilimsel nitelikli mûcizevî âyetler, günümüz insanının zihnî ve kalbî gereksinimlerine cevap verecek nitelikte, hikmeti temel alan bir yöntemle sentezlendiğinde, inananlar için imanını tahkiki imana dönüştürmeye vesile ve inanmayanlar için ise hakikati görmelerine anahtar olabilmektedir. Geliştirdiğimiz bu yaklaşım ve yöntem tebliğ ve irşat faaliyetlerinde yeni bir boyut kazandırarak, Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlığa olan mesajını günümüz insanına ulaştırmada önemli bir imkân sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akil, Hüseyin. *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2014.
- Altın, Mehmet. *Kur'an'da Esmâ-i Hüsnâ*. Ankara: Akademisyen Yayıncılık, 2021.
- Arabacı, Murat. *Kur'an'ın Terk Edilen Emri Bilim*. Adana: Ekrem Ofset, 2009.
- Armağan, Mustafa. *İslam ve Bilim Tartışmaları*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2007.
- Arslan, Arif. *Esmâü'l Hüsnâ ve Sırları*. İstanbul: Samanyolu Yayıncılık, 2004.
- Arslan, Yahya. "Parmak İzine Dikkat Çeken Kıyamet Suresi 4. Ayetin Klasik ve Modern Tefsirlerdeki Yorumlanması Üzerine", ASEAD 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, ed. İrfan Türkoğlu. 2/ 378-379. Ankara: Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2022.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Yorumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Aykut, Mustafa. *Zaman İhtiyarladıkça Kur'an Gençleşiyor*. İstanbul: Dosteli Derneği Yayınları, 2004.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.
- Azap, Pınar. *Osmanlı Emniyet Teşkilatında Yeni Bir İnceleme Metodu Olarak Daktiloskopi Eğitimi ve Tatbiki*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Babuna, Cevat. *Bilimden İmana*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık, 2004.
- Bakar, Ethem. *İrade Terbiyesi*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023.
- Başar, Alaaddin. *Esmâ-i Hüsnâ*. İstanbul: Zafer Yayınları, 2004.
- Bayram, Fatma. "99 Esmâ Sonsuz Mana Okumaları 16. Bölüm", 99 Esmâ Sonsuz Mana Okumaları, 2023.
- Bekir Topaloğlu, "Mübdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/429-430. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Bulğen, Mehmet. "Son Dönem Osmanlı Kelamcılarının Kevni Ayetleri Yorumlama Yöntemleri Üzerine: Ömer Nasuhi Bilmen Örneği", *Kelam Araştırmaları*, 13/1 (2015), 61-89.

- Bulut, Hasan. “Kur’an’ın Allah Kelamı Olduğunu Gösteren Lafız Eksenli Bilimsel Mucizeleri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/2, (2021), 990-1017.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *İlahi İsimler (Tuhfe-i Recebiyye)*, çev. Selim Çakıroğlu. İstanbul: Sufi Yayınları, 2008.
- Can, Mustafa. *Ebu Mansur Maturidi’nin Nübüvvet Anlayışı*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Canan, İbrahim. *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*. İstanbul: Akçağ Yayınevi, 1995.
- Çapku, Ahmet. *İbn Sina, Gazzali ve İbn Rüşd Düşüncesinde Ahiret*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2015.
- Çelik, Muhammed. *Kur’an’ın İkna Hususiyeti*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Çelik, Rahime. *Kur’an’da Dine Davet Metodu Açısından Ahiret İnancının Yeri ve Ashabı-ı Kehf Örneği*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çelikoğlu, Şahver. *el-Esmaü’l Husna Şerhi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2002.
- Demir, Recep. “Kur’an’daki Hikmet Kavramı Çerçevesinde Kur’an-Sünnet Bütünlüğü”, *Diyanet İlmî Dergi*, 57, (2021), 1061-1090.
- Demircan, Adnan. “İslam Tarihinde İlk Üç Asırda Mucize Algısı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Din Dilinde Mucize*, (2015), 179-212.
- Demirci, Muhsin. *Kur’an’ın Ana Konuları*. İstanbul: İFAV, 2013.
- Doğan, Mehmet Zeki. *Bilimsel Tefsir Açısında Kur’an’ın İ’cazı*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Doğan, Mehmet Zeki. *Kur’an’ın Bilimsel İ’cazı*, İstanbul: Hiper Yayınları, 2021.
- Doğan, Mehmet Zeki. “Kur’an Ayetleri Işığında Embriyo Aşamaları”, *Batman Üniversitesi İslami İlimler Dergisi*, 4/2 (2020), 1-15.
- Durmuş, Zülfikar. “Kur’an’da Hikmet Kavramı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5/18 (2003), 178-198.

- Ekşi, Halil vd. *Grupla Psikolojik Danışma Uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayınları, 2021.
- Erdoğ, Ayşegül. *Elif'ten Yansımalar: Esmâ-i Hüsnâ*. İstanbul: Düzey Yayıncılık, 2012.
- Fendi, Muhammed Cemaleddin. *Allah ve Kâinat*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Gazali, İmam. *Esmâ-i Hüsnâ*, çev. M. Feriât. İstanbul: Feriât Yayınevi, 1987.
- Gazali, İmam. *Esmâü'l Hüsnâ Kitabı*, çev. İshak Doğan. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2020.
- Gazali, İmam. *Esmâ'ül Hüsnâ*. İstanbul: Elifbe Yayınları, 1982.
- Gazali, İmam. *En Güzel İsimler*, çev. Asım Cüneyd Köksal. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.
- Güler, Musa. "Al-Mu'minun Suresi 12-14. Ayetlerin Tefsiri Bağlamında İnsanın Yaratılış Merhaleleri Üzerine Bir İnceleme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26/1 (2021), 167-200.
- Güllüce, Veysel. "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi, Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar", *İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi*, (2010), 377-399.
- Güneş, Abdülbaki. "Kur'an'da Kevni Ayetler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (Aralık 1998), 201-210.
- Hacımuftuoğlu, Esra. "Kur'an-ı Kerim'de Rüşt Kavramı ve Bu Kavramla Bağlantılı Kelimelerin Analizi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/3 (Şubat 2015), 36-61.
- Hançerlioğlu, Orhan. "Bilim", *Felsefe Ansiklopedisi*, 1/170. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1976.
- el-İsfahani, Ragıb. *Müfredatu Elfazı'l Kur'an*, nşr. Safvan Adnan Davudi, Beyrut: Dâru'l Kalem, 2002.
- el-İsfahani, Ragıb. *ez-Zeria ila Mekarımı's-Şeria*, Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1980.
- İstanbul Kur'an Araştırmaları Grubu. *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013.

- Kabadayı, Reşide “Bilim, Özellikleri ve Eğitimi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, (2015),119-124.
- Karadeniz, Osman. *İlim ve Din Açısından Mucize*. İstanbul: İFAV, 2018.
- Karagöz, İsmail. *Esmâ-i Hüsnâ*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Karakuş, Abdulkadir. “Kur’an Perspektifinden Din-Bilim İlişkisi”. *Akif* 52/2 (Aralık 2022), 57-72, <https://dx.doi.org/10.51121/akif.2022.22>
- Karaman, Fikret. *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*. İstanbul: DİB Yayınları, 2023.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, İstanbul: D.İ.B. Yayınları.
- Keyifli, Şükrü. “Din, Dil ve İletişim”, *I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu*, Yunus Araz vd., 311-319.Eskişehir: ESOGÜ Yayınları, 2013.
- Kılıç, Hamza. *Kâinat Kitabını Okumak*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Kırca, Celal. *Kur’an-ı Kerim ve Modern İlimler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1982.
- Konevi, Sadreddin. *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Köseoğlu, Bayram. *Kur’an-ı Kerim’de İkna Yöntemleri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Körün, Erdal. “Tebliğde Üslup”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2012), 295-324.
- Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Hayrettin Karaman, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Kutluer, İlhan. “İrşad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17/518-519. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Kuzu, Selman. *Kur’an’a Göre Hikmet Kavramı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 2002.
- Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, İstanbul: DİB Yayınları, 2008.
- Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Hayrettin Karaman. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Merâgi, Ahmed b. Mustafa. *Tefsiru’l-Merâgi*. Beyrut: Daru’l Kütübi’l-İlmiyye, 2015.

- Nevevî, Muhyiddin, *Riyazü's-Salihîn*, nşr. M.Emin Özafşar, I. Cilt. Ankara: D.İ.B. Yayınları, 1. Baskı, 2013.
- Nurbaki, Haluk. *Kur'an-ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler*. Ankara: TDV Yayınları, 1987.
- Oktar, Sündüz Hanedar. *Kur'an'da Tebliğ Metodu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Öztürk, Yener. "Muhtelif Yönleriyle Mi'rac Mucizesi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (2014), 89-130.
- er-Razi, Fahreddin. *Tefsirü'l-Fahri'r-Râzi*, nşr. Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, Beyrut: Matbaa-i Âmire, 1308.
- Saraç, Yekta. "İ'caz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 21/392-393. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- es-Selami, Muhammed el-Muhtar. "İrşad ve Allah Yoluna Çağrı", *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ed. Ahmet Günay. 1/102-111. Ankara: DİB Yayınları, 1995.
- Şanver, Mehmet. "Dini Tebliğ ve Öğretimde Metodun Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9 (2000), 431-436.
- Şimşek, Ümit. "Denizlerdeki Su Engeli", *Zafer Dergisi*, (Erişim 04 Nisan 2025). <https://www.zaferdergisi.com/makale/15618-denizlerdeki-su-engeli.html>
- Tan, Bilal. *Kur'an'da Hikmet Kavramı*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2000.
- Tatlısu, Ali Osman. *Esmâ'ül Hüsnâ Şerhi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Tayyâr, Musâid b. Süleyman b. Nâsır çev. Zeynel Abidin Aydın, "Kur'an'da İlmi İ'caz", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (Bahar 2015), 219-235.
- Topbaş, Osman Nuri. *Kâinat, İnsan ve Kur'an'da Tefekkür*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Topaloğlu, Bekir. "İrşad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22/454-455. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Topaloğlu, Bekir. "Mübdi'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/429-430. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

- Topaloğlu, Bekir. “Rahmân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/415-417. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Topaloğlu, Bekir. “Vâsi’ ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/547-548. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/543-548. Ankara: TDV Yayınları,1989.
- Topaloğlu, Bekir. “Hakîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/181-182. Ankara: TDV Yayınları,1989.
- Toptaş, Mahmut *el-Esma’ül Hüsna Şerhi*. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2000.
- Tura, Nusret *O’nun Güzel İsimleri*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.
- Türkçapar, Hakan. *Bilişsel Davranışçı Terapi*. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2022.
- Uğur, Hakan. “Kur’an’da Hikmet Kavramı”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/3 (Kış 2010), 135-158.
- Yetkin Vedat. – Adnan Arslan. “Klasik İşârî Tefsirlerde Bazı Kevnî Unsurlar ve Tabiat Olayları”, *Eskiyeni: Sosyal Bilimler Dergisi*, 58 (Eylül 2024), 1309-1333.
- Yarımbaş, Emine. *Esma-i Hüsna*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mirac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/132-135. Ankara: TDV Yayınları,1989.
- Yavuz, Salih Sabri. *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İ’câzü’l -Kur’ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/ 403-406. Ankara: TDV. Yayınları, 1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İlah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/64. Ankara: TDV Yayınları,1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Peygamber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3 4/257-262. Ankara: TDV Yayınları,1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Ba’s”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/98-100. Ankara: TDV Yayınları,1989.

- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam. İstanbul: Azim Yayınları.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Asım Cüneyd Köksal- Murat Kaya, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2025.
- Yeniçeri, Celal. *Uzay ve Varlık Ayetleri Tefsiri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2006.
- Yetkin Vedat – Adnan Arslan. “Klasik İşârî Tefsirlerde Bazı Kevnî Unsurlar ve Tabiat Olayları”, *Eskiye: Sosyal Bilimler Dergisi*, 58 (Eylül 2024), 1309-1333.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1991.
- Yıldırım, Zeki. “Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (Haziran 2013), 47-76.
- Yılmaz, Hasan. “Kur'an-ı Kerim'in Temel Muhtevası Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2007), 203-219.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Tasavvufta İrşad*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Yılmaz, Hasan Kâmil vd. *Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Yıldız, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Yurdağür, Metin. *Esmâ-i Hüsnâ'yı Anlama Kılavuzu*. İstanbul: İFAV, 2021.
- Zindani, Abdulmecid A. “Kur'an'ın Bilimsel Mucizeleri/ Röportaj”, *Zafer Dergisi* (Erişim 25 Nisan 2025). <https://www.zaferdergisi.com/makale/14154-kuranin-bilimsel-mucizeleri-roportaj.html>
- Zeyveli, Hikmet. *İlahi Dinlerde Mucize ve Gayb Geleneğini Yeniden Okumak*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018.
- Feyyaz Tv. el-Muid, (Erişim, 6 Mayıs 2025). <https://www.feyyaz.tv>
- Tübitak Bilim Genç, (Tübitak), “Bulutlar ve Yağmur Damlaları Nasıl Oluşur?”, (Erişim, 4 Mayıs 2025) <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/bulutlar-ve-yagmur-damlalari-nasil-olusur-0>

ÖZGEÇMİŞ

Figen Arslan

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı, Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bölümü, 2025, İstanbul.

Lisans: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2022, İstanbul.

B. MESLEKİ DENEYİM

2022-2023 : Bahçelievler Müftülüğü Şirinevler Ulu Camii Kur'an Kursu

2023- : Ümraniye Müftülüğü Hacı Zakir Kız Kur'an Kursu.